

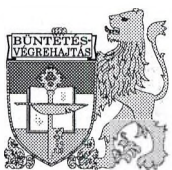
Börtönügyi Szemle

2007. 3. szám

A Magyar Büntetés-végrehajtási Szervezet
szakmai és tudományos folyóirata

BÖRTÖNÜGYI SZEMLE

Kiadja a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága

Megjelenik negyedévente * Huszonhatodik évfolyam 3. szám

SZERKESZTŐBIZOTTSÁG

Elnök:

CSERE LÁSZLÓ

Tagok:

DR. CSORDÁS SÁNDOR

DR. HUSZÁR LÁSZLÓ

DR. KABÓDI CSABA

DR. LŐRINCZ JÓZSEF

DR. MEZEY BARNA

DR. NAGY FERENC

DR. VÓKÓ GYÖRGY

Főszerkesztő:

DR. PALLO JÓZSEF

Felelős szerkesztő:

DEÁK FERENC ISTVÁN

Nyomdai előkészítés:

Pintér Bt.

A nyomdai munkálatokat a Duna-Mix Nyomda végzi.

Felelős vezető:

KÖVÁRI ZOLTÁN

ISSN 1417-4758

A szerkesztőség címe:

1054 Budapest V.,

Steindl Imre utca 8.

Telefon/fax: 332-4778

SZÁMUNK SZERZŐI

Csere László bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka; Csóti András bv. dandártábornok, a Bv. Szervezet Oktatási Központjának igazgatója; Deák Ferenc István ny. alezredes, a Börtönügyi Szemle felelős szerkesztője; Dr. Eperjes Krisztián egyetemi tanárségéd, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar; Dr. Heylmann Katalin bv. o. ezredes, bv. főtanácsos, a BVOP Egészségügyi Főosztályának vezetője; Dr. Király Klára ügyvédjelölt, Dr. Nagy Magdolna Ügyvédi Iroda; Kovács Krisztina bv. őrnagy, kiemelt főreferens, BVOP Jogi és Titkársági Főosztály; Dr. Lőrincz József ny. bv. dandártábornok, egyetemi docens, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar; Dr. Mezey Barna dékán, tanszékvezető egyetemi tanár, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar; Dr. Nádasi Béla bv. alezredes, kiemelt főreferens, RTF Bv. Tanszék; Schuckertné Szabó Csilla bv. őrnagy, foglalkoztatási csoportvezető, Állampusztai Országos Bv. Intézet; Dr. Szegál Borisz tanszékvezető, főiskolai tanár, Dunatújvárosi Főiskola; Sztodola Tibor bv. őrnagy, kiemelt főreferens, Bv. Oktatási Központ; Dr. Szücs András ügyész, Legfőbb Ügyészség.

A fotókat **Apró Andrea** készítette.

Szerkesztőségünk olyan dolgozatokat vár a szerzőktől, amelyek a társadalmi devianciákat, a büntetés-végrehajtásra vonatkozó joganyagot, a fogvatartás, a fogvatartotti népesség sajátosságait, problematikáját, a tudományos közvélemény által elfogadott tudománysszakok (kriminológia, szociológia, pszichológia, pszichológia, vezetéselmélet, pedagógia, műszaki tudományok stb.) szempontjából elemzik, értékelik. A dolgozatok eredetért és tartalmáért a szerző vállalja a felelősséget. A kéziratokat éppen

Közlési feltételek

ezért kérjük írják alá, tüntessék fel munkakörüket, munkahelyüket, telefonszámukat, lakcímüket és – ha van – tudományos fokozatukat is. Ezen kívül a tanulmányokat számítógépes adathordozón is szíveskedjenek megküldeni. **Szerkesztőségünk mindenkor fenntartja magának a jogot – a szerzővel egyeztetve – a kéziratok stilizálására!** Olyan kéziratokat, melyeket nem rendelünk meg, illetve a szaklektorok nem tartottak közlésre alkalmasnak, nem küldünk vissza, és nem őrzünk meg!

Csere László

A büntetés-végrehajtás humán erőforrás helyzete*

A hatékony emberi erőforrás gazdálkodás, a humán erőforrások fejlesztése minden szervezet számára alapvető stratégiai kérdés. Megfelelő humán erőforrások nélkül bármiféle előrelépés lehetetlen, illetve az anyagi erőforrások szükségességét, a technikai eszközök hiányosságait sok esetben a jó személyi háttér képes ellensúlyozni. Ez utóbbi megállapítás a büntetés-végrehajtásra is igaz: személyes tapasztalatom, hogy külföldön, jobb feltételrendszer mellett sem tud többet a személyzet, mint nálunk.

A büntetés-végrehajtási szervezet engedélyezett létszáma jelenleg – 2007 májusában – 8 236 státusz, ebből 1 304 tiszti, 5 571 tiszthelyettesi, 922 közalkalmazotti, 74 részmunkaidős közalkalmazotti státusszal gazdálkodnak az intézetek, intézmények és gazdasági társaságok. Az épülő új büntetés-végrehajtási intézeteké további 279 kiadatlan státusz, 86 pedig központi tartalék. (Lásd az 1. számú táblázatot!)

A Komárom-Esztergom Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet 2006. december 31-ei megszűntetésével – amelyet az igazságügyi és rendészeti miniszter rendelt el – felszabadult státuszok kiadásával (átcsoportosításával) 2007. január 1-jei hatállyal néhány intézet hosszú időszak óta jelentkező létszámproblémáját sikerült mérsékelni és megoldani (például a Fővárosi Büntetés-végrehajtási Intézetben Művelési Osztály jött létre, a Szegedi Fegyház és Börtönben bővült a HSR körlet állománylétszáma).

Létszámadatok (2007. május 1.)

1. táblázat

		Tiszt	Tiszthelyettes	Közalkalm.	Összesen
Intézetek	Rendszeresített	1 235	4 996	1 014	7 245
	Tényleges	957	4 712	1 159	6 828
Kft.-k	Rendszeresített	118	594	0	712
	Tényleges	103	502	0	605
Összesen	Rendszeresített	1 353	5 590	1 014	7 957
	Tényleges	1 060	5 214	1 114	7 433
PPP					279
Mindösszesen					8236

* A Magyar Börtönügyi Társaság 2007. évi közgyűlésén és szakmai fórumán – 2007. május 17-én – elhangzott előadás bővített, szerkesztett változata.

Közvetőleg jegyzem meg, hogy a személyi állomány magasabb szintű elismerésben részesítésére 2006-ban mintegy 18 MFt került kifizetésre. Családalapítási támogatásra 15 210 000 Ft állt rendelkezésre, és került kiosztásra, összességében 63 fő részére 240 000 Ft/fő összegben. A lakáscélú munkáltatói támogatásra fordítható előirányzat 120 MFt volt, ebből 117 MFt-ot használtunk fel 2006-ban, és 52 fő részére került folyósításra munkáltatói kölcsön.

Visszatérve a létszámadatak elemzésére elmondható, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet létszámhelyzete és feltöltöttségi mutatói 2006-ban összességében elfogadhatóan alakultak (97–98%), azonban az év végére a drasztikusan növekedő nyugállományba vonulások miatt a feltöltöttségi mutatók 94,86%-ra csökkentek. Ez a mutató természetesen nagy különbségeket takar: az ország hat régiójában a helyzet kedvezőnek mondható, míg Budapesten és a főváros környéki intézetekben a tiszthelyettesi létszám feltöltése komoly gondokat okoz.

A szolgálati nyugállományba vonulások számának emelkedése a beosztotti állomány mellett a magasabb beosztású vezetők és a középvezetői állomány tekintetében is megmutatkozott (2006-ban 13 parancsnok, 2 ügyvezető igazgató, 6 parancsnok-helyettes, 2 országos parancsnoksági vezető, 83 egyéb intézeti vezető távozott), melynek következtében a vezetői utánpótlás kérdése fokozott hangsúlyt kapott. A büntetés-végrehajtásban dolgozó vezetők létszámadatainak áttekintése különösen alkalmas arra, hogy érzékeltesse a szervezet humán erőforrás helyzetének – várhatóan fokozódó – nehézségeit. (Lásd a 2. számú táblázatot!) A testület magasabb beosztású vezetői közé 88, az intézeti középvezetők közé 242 fő sorolható; 2006-ban 26%-uk, illetve 35%-uk cserélődött ki. (Megjegyzendő, hogy a beosztotti állomány fluktuációja tavaly 13%-os volt.)

A helyzet drámaiságát fokozza, hogy a magasabb beosztású vezetők 52%-a, a középvezetők 39%-a idén eléri a nyugdíjkorhatárt, illetve az elismert szolgálati idő alapján kérheti a nyugdíjazását. A kedvezőtlen helyzet 2007-ben kulminálni fog, hiszen a szolgálati törvény várható módosítása miatt vélhetően nagyon sokan fogják a nyugdíjba vonulás lehetőségeit választani, s még nem beszéltünk azokról, akik megromlott egészségi állapotukra hivatkozva kívánják majd nyugdíjaztatni magukat.

A távozások megoszlása 2006-ban és a nyugdíj jogosultással rendelkezők 2007-ben

2. táblázat

	Magasabb beosztású vezetők	Intézeti középvezetők (osztályvezetők)	Beosztotti állomány
Létszám	88	242	7103
Távozások aránya (2006-ban)	26%	35%	13%
Nyugdíj jogosultsággal rendelkezők 2007-ben	52%	39%	13%
Távozások 2007. május 1-ig	1,76%	2,47%	3,2%

Össességében 2006. december 31-éig ténylegesen 1 007 fő távozott a testület állományából, amely jóval magasabb az elmúlt évek értékeihez képest. (Mindez a szolgálati törvény módosítása körül kialakult bizonytalansági tényezőkkel, a reálbérek csökkenésével, valamint a kedvezőtlenebb nyugellátási szabályok tervezett bevezetésével magyarázható.) Előreláthatóan a 2007. évi mutatók is hasonlóan, illetve még drasztikusabban alakulnak. (Lásd a 3. számú táblázatot!)

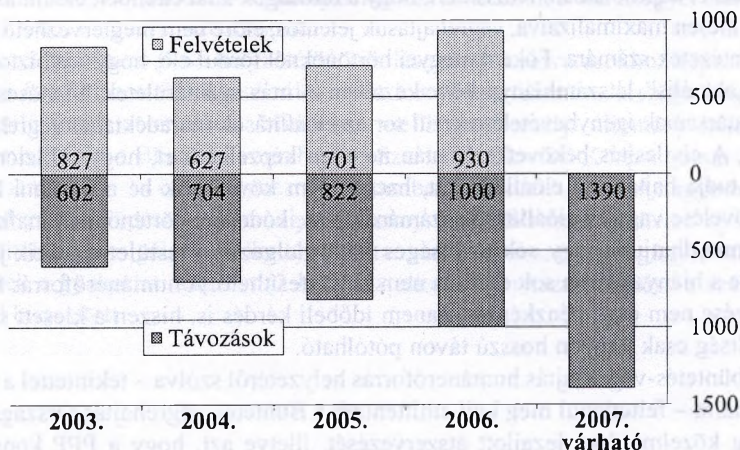
A testülettől távozók száma egyébként évről-évre növekszik: 2003-ban 602, 2004-ben 704, 2005-ben 822, 2006-ban – az említett – 1 007 fő. Ha a tavalyi évben távoztak összetételét, főbb csoportjait elemezzük: 250 fő egészségügyi okokból, illetve közös megegyezéssel ment nyugdíjba, 150 fő munkaviszonya a próbaszolgálat ideje alatt szűnt meg, továbbá közel 200 főnek közös megegyezéssel szűnt meg a munkaviszonya.

Amennyiben a szervezet munkaerő piaci helyzete változatlan marad, akkor egyes intézetekben a fokozódó létszámiány veszélyeztetheti a rendeltetészerű működést. Fővárosi intézeteinknek a törvényben meghatározott intézkedési kötelezettség szakszerű végrehajtása jelenleg is napi problémát jelent, az utánpótlás terén kialakult kritikus helyzet miatt. Ezen felül: a vezetői állomány – mint már említettük – 40-50%-a nyugdíjjogosultsággal rendelkezik, így kedvezőtlen nyugellátási feltételeket foganatosító intézkedések esetén 2007-ben nyugállományba helyezésüket kezdeményezhetik, ami tovább veszélyeztetheti a szervezet működését és stabilitását.

3. táblázat

Felvételek és távozások összehasonlítása

2003–2006. december 31-ig és a 2007. évre várható távozások

	Tiszt	Tiszt-helyettes	Közalkalmazott	Összesen
Felvétel 2006-ban	80	601	249	930
Távozás 2006-ban	181	638	188	1007

Engedjék meg, hogy egy rövid történeti kitérőt tegyek, utalva arra, hogy – véleményem szerint – milyen tényezők vezettek a jelenlegi helyzet kialakulásához. Az elmúlt közel húsz év történéseire visszatekintve kijelenthetjük, hogy a rendszerváltás a humán-erőforrás oldaláról nem érintette a testületet, szakmai törés nem következett be a szervezet munkájában. Ez annak is volt köszönhető, hogy nálunk nem voltak börtönlázadások. A büntetés-végrehajtás általában jó színvonalon teljesített, ennek következtében – kissé leegyszerűsített fogalmazásban – a politika nem foglalkozott vele. Közismert, hogy a környező, illetve szomszédos országokban (Szlovákia, Lengyelország), ahol voltak börtönlázadások, az anyagi kondíciókat, a humán-erőforrás helyzetét rendezték.

Napjaink helyzetét elemezve megállapíthatjuk, hogy az utóbbi 3-5 évben a személyi állomány anyagi helyzete romlott, s a büntetés-végrehajtás még a többi rendvédelmi testülethez képest is lemaradásban van az anyagi juttatások terén.

A büntetés-végrehajtás humán-erőforrás helyzetéből adódó problémákat az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium vezetése felé jelentettük, azokat – miután jelentés formájában az íróasztalára került – a miniszterelnök úr is ismeri.

A büntetés-végrehajtás személyi állománya felkészültségben és hozzáállásban kiállja az összehasonlítást a többi rendvédelmi szervezet dolgozóival, ami természetesen bizakodásra ad okot, és engem is optimizmussal tölt el. Ez az optimizmus azonban legfeljebb rövidtávra szólhat a szervezet humán-erőforrás helyzetének ismeretében.

A várható civilesítés csak tovább fogja növelni a meglévő gondokat. Ha belenyúlunk egy rendszerbe, kiemeljük egyes elemeit, az sok nehézség forrása lehet. Nem egyértelmű az sem, hogy a jövőben hol húzzuk meg a hivatásos állomány létszámának határát. Egy példa ezzel kapcsolatban. Közismert, hogy a bíróságok által elrendelt előállítások mennyisége nincsen maximalizálva, végrehajtásuk jelentős, előre nem megtervezhető terhet jelent a bv. intézetek számára. Főként megyei börtönöknél fordul elő, hogy – a biztonsági osztályok „aktuális” létszámhiánya következtében – más szakterületek hivatásos állományú munkatársainak igénybevételére kerül sor az előállítások maradéktalan végrehajtása érdekében. A civilesítés bekövetkezte után nehezen képzelhető el, hogy a biztonsági terület végre tudja hajtani az előállításokat, ha csak nem következik be a mostani létszámának megnövelése vagy az előállítások számának a bv. kódexben történő maximalizálása.

Elmondhatjuk, hogy sok tehetséges fiatal dolgozik a testületnél, akik jól teljesítenek, de a hiányzó rutin sok esetben nem helyettesíthető. A humán-erőforrás helyzetének rendezése nem csak pénzkérdés, hanem időbeli kérdés is, hiszen a kiesett szakmai felkészültség csak nagyon hosszú távon pótolható.

A büntetés-végrehajtás humán-erőforrás helyzetéről szólva – tekintettel a 2007. év fő feladataira – feltétlenül meg kell említenünk a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság közelmúltban lezajlott átszervezését, illetve azt, hogy a PPP konstrukcióban épülő új büntetés-végrehajtási intézetek személyi állományával kapcsolatos kérdések milyen tennivalókat rónak a szervezetre.

Az igazságügyi és rendészeti miniszter 2007. április 1-jei hatállyal új állományszervezési táblázatot hagyott jóvá a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága részére, melynek fő célja volt a kisebb költségvetési fedezetet igénylő hatékony munkát vég-

ző szervezet létrehozása, amely az egyes tevékenységi rendszerek hatáskör- átcsoportosításával a büntetés-végrehajtási intézetek, intézmények szakmai és gazdálkodási önállóságát erősítheti. A BVOP szervezete összességében 169 státuszról 130-ra csökkent. A létszámcsökkenés és feladat-átcsoportosítások következtében kialakult működési folyamatok, tendenciák szakmai következményeinek hatáselemzése az elkövetkezendőkben válhat aktuálissá.

Az új büntetés-végrehajtási intézetek létesítéséről, valamint a beruházásokhoz kötődő forrásbevonásról szóló 2126/2004. (V. 28.) kormányhatározat az ország északkeleti részében (Tiszalök) és a nyugati régiójában (Szombathely) egy-egy új, 700 és 800 fő szabadságvesztésre ítélt fogvatartott befogadására alkalmas – fegyház és börtön fokozatú – intézet létesítéséről, valamint a létesítmények üzemeltetéséhez szükséges egyenként 280 fő költségvetési létszám személyi jellegű előirányzatáról rendelkezett. A személyi állomány kiképzéséhez, az első felszerelés költségeinek biztosításához szükséges forrás a Kormányhatározat alapján 2006. júniusától rendelkezésre áll.

A kivitelezési munkálatok Tiszalökön és Szombathelyen jelenleg is folyamatban vannak. Az épülő új intézetek kialakításával és működtetésével kapcsolatos feladatok koordinálását az intézetek leendő parancsnokai – Tiszalök vonatkozásában Tikász Sándor bv. ezredes, a szombathelyi intézet esetében Csépai József bv. ezredes – végzik. Az épülő intézetek szakszerű és problémamentes beindításához szükséges személyi állomány felvételét 2006. októberétől megindítottuk. Tekintettel arra, hogy az új intézetek nem rendelkeznek alapító okirattal, így jóváhagyott állományszervezési táblázattal sem, a költségvetési létszám személyi jellegű előirányzatát a felvételi eljárásban közreműködő Hajdú-Bihar Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet, valamint a Vas Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet részére biztosítottuk.

A szervezet munkaerő piaci helyzetének romlása miatt az elvárásokhoz képest is nehezebben és akadozottabban realizálódnak a felvételek, főként az ország nyugati régiójában épülő intézetet érintően. Mindezek mellett a személyi állomány kiképzése 2006. november 6-án a Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási Központjában 26 fős hallgatói létszámmal – 14 hetes képzési időtartamban – kezdetét vette. A hagyományos képzési rendszerhez képest – a személyi állomány összetételéhez igazítva – új tantárgyakat vezettek be (szolgálati viselkedés lélektan, informatika, egészségügy), valamint kiszélesítették a gyakorlati képzést (3 hét). Az állomány ruházati ellátása a szervezet készleteiből biztosított.

Heylmann Katalin

Tájékoztató a személyi állomány és a fogvatartottak egészségügyi ellátásáról*

A programban megadott előadás cím szerint az a tisztem, hogy beszámoljak Önöknek a büntetés-végrehajtás személyi állománya és a fogvatartottak egészségügyi ellátásáról. Feltésem: a tájékoztató apropóját az adta, hogy egyetlen ágazatot érintően sem tapasztalhatók akkora változások, mint amelyek a magyar egészségügyben jelenleg zajlanak. Alapvető követelmény, hogy a büntetés-végrehajtás is felzárkózzon a kívánalmaknak megfelelően, és a megszabott reformfolyamatokhoz igazodva sajátos érdekeit is képviselje. Ennek eleget tenni meglehetősen komoly kihívás, nehéz feladat, ami a diplomáciai érzék mellett, jelentős kapcsolati tőkét és – nem utolsósorban – szakmai felkészültséget követel.

Munkatársaimmal folyamatosan azon munkálkodunk, hogy a megszerzett vívmányok megőrzése mellett úgy kapcsolódjunk az egészségügyi ellátó rendszer működését érintő folyamatokhoz, hogy a törvényességnek és a szakszerűségnek egyaránt érvényt szerezzünk.

Előadásomban először szeretném ismertetni a Nemzeti Egészségügyi Tanács ülésén Dr. Horváth Ágnes egészségügyi miniszter asszony által elmondott célkitűzéseket, annak okán, hogy Önök is kellő tájékozottsággal rendelkezessenek a várható elképzelésekről, a megvalósítás előtt álló tervekről. Ezt követően röviden vázolom a büntetés-végrehajtás egészségügyi intézményrendszerének jelenlegi működési feltételeit, majd az előadás végén kitérek az aktuális helyzet ismertetésére.

A Nemzeti Egészségügyi Tanács ülésén az egészségügyi tárca vezetője arról adott számot, hogy a két koalíciós kormánypárt számos kérdésben megegyezett Lovasberényben. Egyetértettek abban, hogy a biztosítási rendszer felülvizsgálata szükséges, akárcsak az egészségügyi szolgáltatók közötti verseny előkészítése. Alapelvként fogalmazódott meg a nemzeti kockázatközösség, a szolidaritás, az igazságosság, a hálapénz elleni fellépés követelménye. Megállapodtak abban is, hogy milyen stratégiák és taktikák alapján kell koordinálni a folyamatokat, amelynek kapcsán meg kell őrizni az egészségügyi szolgáltatások fenntarthatóságát, a rendelkezésre álló forrásokat pedig a szükségletekhez kell igazítani. A tervek között szerepel a vizitdíj felülvizsgálata, az európai uniós munkaidő-direktívának való megfelelés, az ellátó rendszer uniós előírásokhoz történő igazítása, a járóbeteg-szakellátás és a háziorvosi finanszírozás átalakításának folytatása, az intézményi finanszírozás felülvizsgálata, illetve a valóságnak megfelelő adaptálása. Át kell dolgozni a működéshez sza-

* A Magyar Börtönügyi Társaság 2007. évi közgyűlésén és szakmai fórumán – 2007. május 17-én – elhangzott előadás szerkesztett változata.

bott minimumfeltételeket, az ügyeleti rendszert, továbbá operatív programokat kell kidolgozni.

Azt gondolom, hogy miniszter asszony meglehetősen nagy ívű program végrehajtását irányozta elő, amely szinte minden pontban érinti a büntetés-végrehajtást is.

Jelenleg a büntetés-végrehajtás egészségügyi szolgálata alap-, járó- és fekvőbeteg-szakellátást egyaránt nyújt, nevezetesen 30 bv. intézetben – az egészségügyi osztályok, a Bv. Központi Kórház (297 ágy), az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet, IMEI (311 ágy), valamint a Nagyfai Országos Bv. Intézet Krónikus Utókezelő Részlege (80 ágy) működtetésével – a mintegy 15 ezer fogvatartott számára.

A szolgálat működése három fő területet ölel fel, melyek a *gyógyító megelőző ellátás*, a *közegészségügyi járványügyi tevékenység*, valamint az *egészségügyi anyag- és gyógyszer-gazdálkodás*.

A fő feladat a fogvatartottak teljes körű egészségvédelmének biztosítása. A *gyógyító-megelőző ellátáshoz* tartozik a fogvatartott befogadásától kezdve a munkába állítása előtti orvosi vizsgálaton keresztül a gondozásig és a szakorvosi gyógykezelések speciális formájáig minden, ami a megelőzést, a betegségek felkutatását, korai felismerését és szakszerű kezelését célozza. A fogvatartottak részére jogszabály rendeli el bizonyos szűrővizsgálatok felteteleinek megteremtését. A személyiségi jogok védelmére tekintettel az időközben bevezetett módosítások az önkéntesség elvének betartását határozták meg. Újabb változás eredményeként a felkinált szűrővizsgálatok között már nem szerepelnek az EKG és a meghatározott labor vizsgálatok, de továbbra is igényelhetők a HIV, a tüdő, a fogászati és a nőgyógyászati onkológiai szűrések, melyek így választható szolgáltatások. Ezzel a jogszabály-módosítással nemrég bevezetett fordulattal sikerült idomulni az általánosan elfogadott eljárási gyakorlathoz úgy, hogy a népegészségügyi szempontok is érvényesüljenek. A befogadást követően minden esetben megtörténik a fertőző- vagy egyéb betegségek jelenlétét felderítő vizsgálat, amelyet szakdolgozó végez. Általában 24 órán, de a jogszabályi előírások szerint legkésőbb 72 órán belül orvosi vizsgálat következik, amely kiterjed a munkaképesség, későbbiekben a munkaköri alkalmasság véleményezésére is.

A fogvatartott alapellátását a bv. intézet orvosa végzi, aki az egészségi állapot függvényében intézkedik a gyógykezelés, illetve a további vizsgálatok végrehajtása érdekében, elsősorban a bv. intézetben belül, ahol az intézet orvosán kívül a speciális szakszolgáltatásokat (például szemészet, bőrgyógyászat, röntgen, fül-orr-gégészet) részmunkaidőben foglalkoztatott orvosok és asszisztensek nyújtják. A helyben meg nem oldható vagy sürgősségi eseteknél a bv. intézet székhelye szerint illetékes egészségügyi intézmény is rendelkezésre áll.

A fekvőbeteg-ellátás tekintetében is az az elv érvényesül, hogy a gyógykezelésekre, műtétekre, kivizsgálásokra elsősorban a büntetés-végrehajtás egészségügyi intézményeiben kerüljön sor.

A Bv. Központi Kórház az alap profilokban klasszikus kórházi fekvőbeteg-ellátást nyújt a bealt fogvatartottak számára. Az IMEI végrehajtja a bíróság által elrendelt kényszer-gyógykezelést, ideiglenes kényszer-kezelést, az előzetes letartóztatottak elmeállapotának megfigyelését, a bealtak elmeállapotának kivizsgálását, a betegek kóros elmeállapotának gyógykezelését, a szervi-idegrendszeri megbetegedések kivizsgálását és gyógykeze-

lését, továbbá a kényszergyógyításra utalt, valamint a korlátozottan beszámíthatónak minősülő, illetve személyiségzavarban szenvedő elítéltek központi kivizsgálását. Végzi a bv. intézetekben végrehajtott pszichiátriai terápiás programok szakmai módszertani irányítását. A nagyfai Krónikus Utókezelő Részleg biztosítja a rehabilitációra, rendszeres orvosi ellenőrzésre, illetve felügyeletre szoruló krónikus betegek ápolását, gondozását.

Amennyiben a szükséges beavatkozás a büntetés-végrehajtás keretei között nem biztosítható, akkor arra az országos szakintézmények közreműködése ugyancsak igénybe vehető – a progresszív betegellátás legmagasabb szintjének érvényesítése érdekében.

A fogvatartottak fogászati, szájszészeti ellátása is a bv. intézetben, illetve a bv. egészségügyi intézményeiben, sürgős esetben a területi szakorvosi rendelőben történik. Az elítélt a fogpótlásért és a műfogak javításáért térítési díjat fizet, kivéve, ha ezek munkabalesete vagy a fogvatartás ideje alatt keletkezett foglalkozási vagy a végrehajtással kapcsolatos ártalom miatt szükségesek. Ugyanez vonatkozik a gyógyászati segédeszköz ellátásra is.

Az elmúlt évek betegforgalmi adatai alapján megállapítható, hogy a fogvatartottak egészségi állapota romló tendenciát mutat. Ez elsősorban az orvoshoz fordulás gyakoriságának növekedésében, a fekvőbetegek számának jelentős emelkedésében regisztrálható. A fogvatartottak körében is megjelentek a kábítószerfüggők és a politoxikománok. Kezelésük érdekében a hazai börtönügy kidolgozta a kábítószer-ellenes stratégiát, megkezdte a drog-felismerés oktatását a személyi állomány körében, és bevezetette a behozatal és a terjesztés megakadályozásával összefüggő intézkedéseket.

Megtörtént a bv. intézetekben a drog-prevenációs részlegek kialakítása, jelenleg már 16 részleg működik – önként jelentkezők részvételével.

A büntetés-végrehajtás eszköztárában megtalálható a kábítószer elterelő kezelés lehetősége is, nevezetesen a kábítószer-függőséget gyógyító, a kábítószer-használatot kezelő, valamint a megelőző, felvilágosító programok biztosítása – a kijelölt bv. intézetekben, illetve a Budapesti Fegyház és Börtönben az IMEI szakmai közreműködésével az Alternatív Drog-terápiás Csoportban.

A fogvatartottak esetében is kiemelkedő arányt képviselnek az idült degeneratív megbetegedések közül a mozgásszervi betegségek, amelyek kezelésére több bv. intézetben is nyújtanak fizioterápiás szolgáltatást. Rendkívüli jelentőségűnek ítéltető, hogy ugyancsak a Budapesti Fegyház és Börtönben sikerült kialakítani a mozgásszervi betegek számára komplex orvosi rehabilitációs program működtetését az erre kijelölt körleten, ahol a beutaltak állapotuk függvényében több hetet is eltöltenek, magas színvonalú reumatológiai és fizioterápiás szakellátásban részesülve.

A *büntetés-végrehajtás közegészségügyi-járványügyi feladatai* során különösen fontos az intézetek higiénés állapotának állandó ellenőrzése, javítása, mert a közös elhelyezés, a sok helyütt tapasztalható túlszűfolttság ugrásszerűen növeli a fertőzésveszélyt.

Széleskörű programot hajtunk végre a fertőző betegek kiszűrése, az esetleges fertőzések felszámolása érdekében.

A hepatitis szűrésekre eddig a rendszeresen szervezett véradások alkalmával került sor, de az európai uniós direktívák – sajnálatos módon – ennek gátját szabták. Ezért a területi vérellátó szolgálatok szinte egyáltalán nem tartanak már igényt a fogvatartottak körében

véradásra. Amellett, hogy ennek közegészségügyi magyarázata is kétséges, rejtve maradnak a fertőzöttek, ennek okán a terápiára is kevés kerül sor. További negatívum, hogy a fogvatartottakat egyfajta, az önértékelést pozitívan befolyásoló, humanitárius célokat szolgáló eszköz lehetőségétől fosztották meg. Figyelemre méltó, hogy eközben az Európai Parlament írásos nyilatkozatban sürgeti az Európa Tanácsot a Hepatitis C vírusfertőzéssel kapcsolatos ajánlások elfogadására, az ellenőrzések, a diagnosztizálás hatékonyságának fokozására és a kezelések hozzáférhetőségének biztosítására az Európai Unió tagországainak területén. A büntetés-végrehajtás is felkérést kapott, hogy a tárgykörben tervezett intézkedésekről adatokat szolgáltatson.

Ebben a korántsem kedvező helyzetben kapóra jött, hogy egy referencia helyet kereső cég magyarországi képviselőjének munkatársai civilszervezettel, a Vírusos Májbetegségek Országos Szövetségével karöltve és együttműködve felajánlotta a büntetés-végrehajtási szervezet részére – első lépcsőben 7 intézetben – felvilágosítással és tanácsadással egybekötött szűrőprogram végrehajtását a személyi állomány és a fogvatartottak köréből önként jelentkezők számára. Elképzeléseik szerint a vizsgálatokat a jelentkező igények alapján más vírusfertőzések (Hepatitis B, HIV) kiderítésére is kiterjesztik. Az első tapasztalatok azt igazolják, hogy a programban eddig résztvevő intézetekben nagy volt az érdeklődés és a megjelent fogvatartottak szinte teljes körűen vállalták és igényelték a szűrővizsgálatot.

A megelőzés jegyében egyébként rendszeresek a bv. intézetekben más tárgykörben szervezett felvilágosító, oktató programok is a Magyar Vöröskereszttel és a Nemzeti Egészségvédelmi Intézettel együttműködve.

A közösségi és a személyes higiénés előírások érvényesítése érdekében a bv. intézet köteles megteremteni a tisztálkodáshoz szükséges feltételeket. Ugyanakkor az elítéltek is kötelesek betartani a higiénés előírásokat, így környezetük (épület, zárkák, folyosók, udvar stb.) rendszeres tisztántartását, személyes tárgyaik előírászerű tárolását is.

Az egészségügyi szolgálat megkülönböztetett figyelmet fordít az élelmézzel kapcsolatos egészségügyi teendők (a konyhák higiénés ellenőrzése, a dolgozók járványügyi szempontból végzett alkalmassági vizsgálata, oktatása, az étlap táplálkozás-élettani szempontú ellenőrzése stb.) végzésére.

Az ipari és mezőgazdasági termelőegységek munkaegészségügyi felügyeletét a büntetés-végrehajtás egészségügyi szolgálata a tisztiorvosi szolgálattal együttműködve végzi.

A fogvatartott sajátos helyzetéből következik, hogy a *gyógyszert* és az önhibáján kívül nem dolgozó fogvatartottnak a *gyógyászati segédeszköz*t terítés nélkül biztosítja a büntetés-végrehajtás.

A gyógyításához szükséges gyógyszert a bv. orvos írja fel, és gondoskodik arról, hogy azt a beteg e szerint kapja meg. Csak gyógyszerári forgalomból beszerezhető, hazai forgalomba-hozatali engedéllyel rendelkező gyógyszer, tápszert vagy gyógyhatású készítményt rendelhet.

A fogvatartottak gyógyszerekkel való visszaélését speciális szabályok kívánják megelőzni. Ilyen szabály, hogy a fogvatartott csak az orvos által engedélyezett gyógyszert tartalmazhatja magánál, de ilyen engedély nem adható például altatókra, nyugtatókra.

A fentiekben vázolt egészségügyi hálózat szakigazgatási, szakirányítási és egészségügyi szakmai felügyelete egyaránt biztosított, amely egyrészt az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium és a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság (szakmai szakigazgatási kérésekben az Egészségügyi Főosztály), másrészt az egészségügyi tárca és az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálat közreműködésével valósul meg. Tekintettel arra, hogy a fekvőbeteg-intézmények működtetéséhez a területileg illetékes egészségbiztosítási pénztárak is hozzájárulnak, ellenőrzési jogkörüket szintén gyakorolhatják.

A fogvatartottak relációjában a bv. egészségügyi szolgálat működésének jogszabályi háttere körültekintően kidolgozottak és mindenre kiterjedőnek tekinthető. A teljesség igénye nélkül szeretném Önöket tájékoztatni a tárgykörben kiadott legfontosabb jogszabályokról.

A büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. tvr. számos területen határozza meg a fogvatartottak egészségügyi ellátását.

A fogvatartottak a társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint a szolgáltatások fedezetéről szóló 1997. évi LXXX. törvény 15. §. (2) bekezdés c), valamint 16. §. (1) bekezdés n) pontja alapján baleseti ellátásra, illetve egészségügyi szolgáltatásra alanyi jogon jogosultak.

A kötelező egészségbiztosítás ellátásairól szóló 1997. évi LXXXIII. törvény végrehajtásáról szóló 217/1997. (XII. 1.) kormányrendelet 6. §. (2) bekezdése rendelkezik arról, hogy a fogvatartottak elsősorban a fogva tartó szerv keretén belül jogosultak az egészségügyi szolgáltatások igénybevételére. Amennyiben a büntetés-végrehajtás részéről a feltételek nem biztosítottak, más egészségügyi szolgáltatók működnek közre.

A nagy vihart kavart vizitdíj és kórházi napidíj kifizetésének elrendelése kapcsán sikerült (hosszas egyeztetést követően) elérni, hogy a fent említett joghely kiegészítése megtörténjen, mely szerint a fogvatartott személy az egészségügyi ellátásokat vizitdíj, illetve kórházi napidíj fizetése nélkül jogosult igénybe venni.

Az Állami Népegészségügyi és Tisztiorvosi Szolgálatról szóló, a 2001. évi XXXIV. törvénnyel módosított 1991. évi XI. törvény 2. § (4) bekezdése tartalmazza, hogy a büntetés-végrehajtás közegészségügyi feladatainak ellátásában a büntetés-végrehajtási szervezet közreműködik.

Számos rendelet tartalmazza a végrehajtási szabályokat, melyek közül első helyen kell említeni a fogvatartottak egészségügyi ellátásáról szóló 5/1998. (III. 6.) IM rendeletet.

Az egészséget nem veszélyeztető és biztonságos munkavégzés szabályairól, valamint a foglalkozás-egészségügyi szolgálatról a bv. szervezetnél a tárgykörben kiadott 2/1999. (II. 11.) IM rendelet határoz meg feladatokat.

A kényszergyógykezelés és az ideiglenes kényszergyógykezelés végrehajtásáról, valamint az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet feladatairól, működéséről a 36/2003. (X. 3.) IM rendelet szól.

A büntetés-végrehajtási szervek tevékenységével kapcsolatos közegészségügyi követelményekről, a közegészségügyi feladatok ellátásának, valamint az ÁNTSZ-szel való együttműködés rendjéről pedig a 30/2003. (VII. 18.) IM-ESZCSM együttes rendelet rendelkezik.

A személyi állomány gyógyító megelőző alapellátása is elsősorban a büntetés-végrehajtás keretei között valósul meg, amelyben a dolgozók közül kb. hatezren részesülnek. A bün-

tetés-végrehajtás kiemelt figyelemmel kezeli az állomány egészségének védelmét is, gondoskodva a pszichikai alkalmassági vizsgálatokról, a mentálhigiénés gondozásról, valamint elsősorban az orvosi rehabilitációs programokról, de a költségvetési források függvényében a rekreáció lehetőségéről is. Utóbbi a rendvédelmi szervek között is szinte egyedülálló gondoskodási formának tekinthető az állomány számára.

A járó- és fekvőbeteg szakellátás tekintetében a területileg illetékes egészségügyi szolgáltatókon kívül a rendvédelmi és a honvédségi egészségügyi hálózat is közreműködött az ellátásban. E kérdésben szervezetileg gyökeres változás előtt állunk, de előreláthatólag sem a színvonalban, sem az igényjogosulti körben negatív kihatás nem várható. Az e témával kapcsolatos információkat, amelyek feltehetően komoly érdeklődésre tarthatnak számot, az előadás végére tartogatom.

A mozgásszervi rehabilitációs programok széles kínálata is a személyi állomány rendelkezésére áll, egyrészt saját fenntartású intézményeinkben: a Bv. Továbbképzési és Rehabilitációs Központjában, Igalon, illetve a Békés Megyei Bv. Intézet kezelésében a helyi reumatológusok közreműködésével Gyulán, valamint az IRM Központi Kórház és Intézményei Hévízi Rehabilitációs Intézetében.

A büntetés-végrehajtás személyi állománya tekintetében jelenleg még a fegyveres szervek hivatásos, közalkalmazotti és köztisztviselői állományának munkaköri egészségi, pszichikai és fizikai alkalmasságáról, szolgálat-, illetve keresőképtelenség megállapításáról, valamint a belügyi egészségügyi szolgálat igénybevételéről szóló 21/2000. (VIII. 23.) BM–IM–TNM együttes rendelet rögzíti a szabályokat, egyértelmű jogosultságokat határozza meg az aktív dolgozók, a nyugdíjasok és a családtagok számára. Hatósági és döntési jogköröket is megállapít az együttes rendelet, amelynek 19. § (3), illetve (4) bekezdései adnak felhatalmazást a BVOP Egészségügyi Főosztálya vezetőjének, valamint a BVOP Egészségügyi Alkalmasságot Vizsgáló Bizottságának a II. fokú alkalmassági eljárások saját hatáskörű végrehajtására. Fenti rendelet teszi lehetővé az I. és II. fokú FÜV Bizottság működésében egyenértékű, szavazati joggal résztvevő tag delegálását, amelyet ugyancsak az Egészségügyi Főosztály biztosít.

Végül, de nem utolsó sorban rátérek mindazon folyamatok, lezajlott és várható változások ismertetésére, amelyek mindennapjainkat az egészségügyi ellátás területén befolyásolják.

Nagy jelentőségű történés volt az államháztartás hatékony működését elősegítő szervezeti átalakításokról és az azokat megalapozó intézkedésekről szóló 2118/2006. (VI. 30.) kormányhatározat 6/i. pontjában meghatározott feladat, amely a BM, a HM, a MÁV, az Országos Gyógyintézeti Központ, valamint a büntetés-végrehajtás egészségügyi intézményei (Bv. Központi Kórház, IMEI) integrációjának vizsgálatát rendelte el. Az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium vezetése egyértelmű állásfoglalásának megfelelően, valamint az egészségügyi tárca támogatásával a büntetés-végrehajtás egészségügyi intézményei az integrációból kikerültek. Ugyanakkor a kormány döntött arról, hogy a büntetés-végrehajtás egészségügyi intézményei működésének, kapacitásuk kihasználásának tárgyában végzett vizsgálat eredményéről és a további teendőkről az igazságügyi és rendészeti miniszter adjon tájékoztatást. A kormány-előterjesztést kabinetértekezlet tárgyalta meg, a szakmapolitikai

egyzetetésen azonban a források hiánya miatt a vázolt beruházások kivitelezésének kétségei merültek fel. A büntetés-végrehajtás továbbra is kiemelten kezeli a bv. egészségügyi intézmények sorsát, különösen az IMEI helyzetének rendezését.

Az integráció folyamatában a másik szál az Állami Egészségügyi Központ létrehozása, amelyről a 2009/2007. és a 2058/2007. sz. kormányhatározatok döntöttek. Az új egészségügyi központ megalakulására 2007. július 1-jével kerül sor.

Zárszóként pontosan kívánom idézni dr. Szekeres Imre honvédelmi miniszter levelének néhány részletét, amelyek röviden vázolják az Állami Egészségügyi Központ megalakulásának célját, szervezetét, feladatait és az igényjogosulti kört. *„Az új intézmény a Magyar Honvédség Dr. Radó György Központi Honvédkórház, a Kecskeméti Repülőkórház, az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Központi Kórház és Intézményei, a MÁV Kórház és Központi Rendelőintézet és az Országos Gyógyintézeti Központ feladatait veszi át. Az Állami Egészségügyi Központ része lesz a Magyar Honvédség Hévízi Mozgásszervi Rehabilitációs Intézete, a Balatonfüredi Kardiológiai és Rehabilitációs Intézet és a Verőcei Betegotthon. A rehabilitációs kapacitás tovább bővül az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Hévízi Intézet és a Budai MÁV Kórház krónikus ágyaival. Az összevonást követően az aktív fekvőbeteg-ellátás Budapesten két helyre koncentrálódik: a Központi Honvédkórház Róbert Károly körüti új szárnyára és a MÁV Kórház Podmaniczky utcai épületére. A járóbeteg-ellátás változatlan óraszámmal folytatódik a fővárosban... Az ÁEK gyógyító és rehabilitációs kapacitását igénybe veheti az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium, a rendvédelmi szervek, a Rendőrség, a Határőrség és a Büntetés-végrehajtás hivatásos, köztisztviselő és közalkalmazott, aktív és nyugállományú tagja és hozzátartozói, valamint a rendvédelmi tanintézetek hallgatói... Az új fővárosi telephelyeken, a Róbert Károly körüton és a Podmaniczky utcában a legjobb orvosok a legkorszerűbb eszközökkel gyógyítanak majd. A kórház új szárnyának átadásával Budapest és az ország egyik legkorszerűbb egészségügyi intézménye jön létre. A központ kapacitása lehetővé teszi, hogy az ÁEK Észak-Pest súlyponti kórházaként a budapesti egészségügyi rendszernek is meghatározó eleme legyen... Az Állami Egészségügyi Központ létrejöttével egy korszerű, hatékonyan gazdálkodó intézmény születik, amely valamennyiünk érdekében lehetővé teszi a kapacitások jobb kihasználását, a munka optimális szervezését.*”

** Az Állami Egészségügyi Központ időközben megnyitotta kapuit a MÁV állományába tartozók, a szolgálati jogviszonyban állók, az e szervezetektől nyugállományba helyezettek, illetve a felsoroltak családtagjai, valamint a területi ellátás szerint jogosultak előtt. A büntetés-végrehajtás személyi állományáról is e szerint gondoskodnak. Az Állami Egészségügyi Központ – a működését szabályozó kormányrendeletben foglaltak szerint – alapellátást, tehát házi orvosi szolgáltatást nem nyújt, de az intézmény vezetése vállalkozóként közreműködő házi orvosoknak biztosított helyet a Róbert Károly körüti ingatlan területén, akik praksisukban fogadják és ellátják a náluk házi orvosi szolgáltatásra jelentkezőket.

Mezey Barna

A nevelés és a javítás gondolatának megjelenése a börtönügy történetében¹

Ludwig von Jagemann írta: „A dolog természetéből következik, hogy a büntetés kiszabásánál megfogalmazott célban az a szándék munkál, hogy az elkövetőt, illetve a társadalom tagjait érzelmeiken keresztül megragadva visszatartsa a bűnisméltéstől... minden büntetőjog célja ebben áll: *ne ismételjének, ne kövessenek el* több bünt²” Nincs csodálkoznivaló tehát azon, hogy minden korban, valamennyi népnél a visszatartás a büntető gondolkodásban meghatározó szerepet játszik. Persze az, hogy a konkrét társadalompolitikai helyzetben meghozott konkrét döntés (legyen az ítélet vagy büntető jogszabály) valójában elriasztja-e a potenciális bűnelkövetőt a bűnözéstől, mindig csak történeti perspektívában, utólag ítéltető meg.

Ha pontosítjuk a céltételezés fókuszát, a büntetés jellegét meghatározó célok között találjuk évszázadokon keresztül a bíró legfőbb törekvését: biztosítani és *megvédeni a lakosságot a bűnözéstől*. Ezt leginkább oly módon teheti, ha képes *visszatartani újabb bűnelkövetéstől* a tettet, illetve a lehetséges bűnelkövető *harmadikat visszatartani* a bűnözéstől. Semmiképpen sem hagyható figyelmen kívül a hatóságoknak az a mindenkori törekvése sem, hogy a jogtalanság fejében az elkövetőt büntetni kell, *a jogi sérelmet helyre kell állítani* (történjen az a sértett anyagi/erkölcsi/emocionális felháborodásának kielégítése avagy a hatóság megingatott tekintélyének, a jog általános rendjének helyreállítása útján).³

Köztudomású tény, hogy a jogtörténet különböző korszakaiban egymástól eltérő módszereket és technikákat alkalmaztak a fenti büntetési célok eléréséhez. A polgárit megelőző társadalmakban nem kevéssé a lakosság általános életkörülményei okán az elrettentési és a megtorlási technikák domináltak, tehát a test és az élet ellen irányuló szankciókat hitték hatásosnak. A középkort helytelenül értelmező, primitív leírások ezért ábrázolják gyakran úgy az igazságszolgáltatást, mint öncélú, brutális vérfürdők színterét. Pedig korántsem jelenti azt a testcsonkító, a testfenyítő vagy éppen széles skálájú halálbüntetés uralma, hogy a mögött ne húzódott volna meg a megjobbítás és a nevelés gondolata. Rendre megfelelnek a megtorlások és elrettentés eszméknek a középkorra jellemző uralmát hirdető, a napjaink embere számára legalább olyan különlegesnek ható, széles és korlátlan kegyelmezési gyakorlatról is, a fokozatos büntetések rendszeréről is, a kezeségre elbocsátásról is, miként a nyilvánosság igénybe vételéről

1 A „Szocializáció és reszocializáció a börtönben” című konferencián – 2006. november 17-én – elhangzott előadás szerkesztett változata.

2 Jagemann, L. von: *Criminallexikon. Nach den neuesten Stande der Gesetzgebung in Deutschland*. Erlangen, 1854. 14. o.

3 Vö. Gmür, R.: *Grundriß der deutschen Rechtsgeschichte*. Frankfurt am Main, . Metzner 1987. 58. o.

is, melyek úgyszintén valamiféle javíthatóságra épülő felfogást tükröznek. Úgy véljük, oktalanság feltételezni azt, hogy a büntető gyakorlat megfontolásaiból rendszeresen hiányzott volna a nevelési eszme. Rolf Liebewirth, amikor arról beszél, hogy a szabadságvesztés-büntetés két történelmi pályája közül az egyik, a rövidebb, a 17. században indult, csupán azt szögezte le, hogy a fenyítőházi eszme térnyerésével az *elrettetés* és az *ártalmatlanná tétel* eszközt felváltotta (illetve kiegészítette) egy új koncepció: a bűnelkövetőnek munka általi *nevelése*, vagyis annak kemény fegyelem, oktatás és nevelés, lelki gondozás melletti *visszavezetése a társadalomba*.⁴ Átmenetileg kiegészítette (utóbb pedig teljesen kiszorította) a középkori – koraujkori technikai arzenált egy *definiált nevelési teória*, mely a társadalomba történő visszatérés jelentőségét nagyban felértékelte.

Előzmények

A jog ősi képletében, tehát az állami szerveződést megelőző nemzetségi-törzsi társadalmak konfliktusfeloldó mechanizmusában a társadalomszerveződés sajátosságainak megfelelően élesen kettévált a közösségre nézve hátrányos magatartások megítélésének, elbírálásának és kezelésének kérdése. A mai büntetőjogra jobban emlékeztető megoldások a csoportnak a kívülről ért támadásra adott azonnali és feltétlen, önvédmező válaszában jelentek meg. A csoport békéjének, belső rendjének külső megzavarására nem is reagálhatott másként, mint a támadó felet elriasztó-visszatartó fegyveres viszsontsertéssel. A közösségen belüli nézeteltérések rendezése viszont egészen más eszközöket igényelt. Amíg nem jelent meg valamiféle igazságszolgáltató hatalom a társadalomban, a csoportok vezetőinek célkitűzése a kialakult feszültségek eliminálása volt. S itt szó nem volt s nem is lehetett semmiféle elrettentő vagy megtorló felfogásról. A vezetőknek, s maguknak a közösségeknek is elemi érdeke volt a működőképesség, a szolidaritás, az együttműködés fenntartása, amit a mai értelemben vett kriminális szankcióval aligha érhetek volna el. A konfliktusfeloldás célja nem a büntetés, az elrettentés vagy a megtorlás, hanem főként és elsősorban a további békés életvitel biztosítása. Olyan eszközöket és úgy kellett tehát alkalmazni, hogy a viszály elcsitítását követően ne maradjanak ellenséges érzelmek. Ez pedig azt követelte meg, hogy a közösségi normák betartását akceptáló megoldások szülessenek. A megközelítésnek ez a módja magában hordozott számos „reszocializációs” elemet, hiszen az eljárásnak célja volt megértetni a felekkel a társadalomban kialakult normák betartásának és követésének fontosságát, a békés kiegyezés, a társadalom életének konfliktusmentes folytatásának jelentőségét. A jog történetének első szakaszában tehát, még az állami erőszak megjelenését megelőzően jelen volt a közösségbe visszafogadás (a „nevelés”, a „reszocializáció”) alapgondolata.

Az állam azonban a fennhatósága alá terelt és apparátusának alávett társadalomban új kényszereszközökkel volt kénytelen operálni. Ebben a változásban jelentős szerepet

⁴ Liebewirth, R.: *Freiheitsstrafe*. In: *Handbuch der Deutschen Rechtsgeschichte (HRG)*. Bd. 1. 1971. 1240. o.

játszott a nyers erőszak és az ettől legitimációs okokból némileg különböző büntetőjog. A primitív erőszakfelfogás azonban felhagyott a kesztyűs kéz politikájával (nem is nagyon tehetett mást), és egészen más helyi értéken kezdte el kezelni a bűnelkövetőt. Az általa meghirdetett és kikényszeríteni próbált jogszabályok megsértője immáron nem egyszerű konfliktus-előldöző csoporttag volt, hanem az államilag szervezett rend megkérdőjelezője, támadója, ellenfele. Ennek megfelelően bánt el vele. Végeredményben azaz, hogy a sértő közösségtagból a közösség ellensége lett, kizárta magát a közösségből, elveszítette a társadalom által biztosított jogokat, törvényen kívülivé vált. Ez a megközelítés alapjaiban változtatta meg a társadalom és egyén viszonyát, s ezzel együtt a társadalomba történő visszatérés esélyeit. A társadalomnak (az államnak) már nem volt feltétlen szüksége az alattvaló „reszocializálására”, így nem is kezelte megnevelendő alanyként a bűnözőt. Ezen a rideg képleten az uralmi viszonyok sajátos alakulása azonban lehetővé tett bizonyos módosításokat. Így például a bírák a középkorban (akik többnyire a társadalom kisebb-nagyobb csoportjainak politikai elitjéhez tartozó kiváltságosok, földesurak voltak egyben) a földesúri hatalommal együtt járó bírói hatalmat meglehetősen szabadosan kezelve, a fentebb említett kegyelmi vagy büntetésenyhítő eszközökkel élve nem csak a barbaritás, hanem a megengedés, a javulás esélyét biztosító irányba is terelheték a bírói praxist. Ez ugyan nem volt elegendő a bűnözésről, a bűnözőről és így soráról is vallott alapvetések megváltoztatásához, de meghagyta a zárt gondolkodási körből való kilépés lehetőségét. Ez a felfogás rendszerszerűen csak évszázadok múltán honosított meg, de mint láthatjuk, bizonyos elemekben, így az egyház és a városi társadalom körében kialakulhattak a nevelést intézményesítő jogi elemek is.

Az első jelek

Az egyházi büntetőjog sok vonatkozásban a világitól önálló utakon fejlődött, ami egyéb más okok mellett erősítette az esélyét olyan intézmények felbukkanásának, melyeket belső logikájánál fogva a világi büntetőjog elutasított.

A jogfejlődés jellemző tendenciája volt az egyház törekvése arra, hogy mind fokozottabban kivonja magát a világi törvénykezés alól. Az egyházi bíráskodás autonóm mozgásiránya egyházi törvényhozást is feltételezett. A frank uralkodók (főként a Karolingok) idején meglehetősen nehéz feladat lett volna az egyházi és világi hatalom szétválasztása. Ahogy azonban önállósodtak a pápák, napirendre került a törvénykezés önállóságának kérdése is. Ez a vita pedig aligha vitathatóan az egyház javára dőlt el. Az uralkodók egyre inkább azt kifogásolták, hogy a püspökök mint bírák csak egyházi büntetéseket hajlandók kiszabni. Függetlenül attól, mennyi ideig állt fenn ezen állapot, az egyházi büntetőjog eszméi széles csatornán átáradtak a világi törvénykezésbe. De tudjuk azt is, hogy a büntető processzusban évszázadokig asszisztált még az egyház, a büntetés-végrehajtásnak pedig a lelki segély útján mindvégig mellözhetetlen résztvevője volt. Óriási nyomást gyakorolt az egyház a világi büntető gyakorlatra az asylum segítségével is, sőt a törvénykezés élének meghatározásában is szerepet játszott. A bűncselekmények megállapításában erős befolyása volt (miként a kezdeti varázslóellenességet főlváltotta utóbb az eretnek- és boszorkányüldözés).

A számunkra egyik legfontosabb intézmény, a kolostorba zárás – mint büntetés – szerepel számos korai feljegyzésben.⁵ Temme álláspontja szerint a szabadságvesztés-büntetést egyenesen a kánonjog honosította meg a világi jogban, mely idegenkedett a véres középkori gyakorlattól, s ezért vezette be az életfogytiglani és határozott tartamú szabadságvesztés-büntetést, melyet azután a világi hatalom is igénybe vehetett.⁶

A *kolostorfogság* mint büntetés szerepel számos feljegyzésben már a frankok idején.⁷ Franz Holtzendorff szerint az egyházi büntetőjog megszokott büntetési eszköze volt a kolostorfogság. Nem csupán (miként kialakulása mutatja) a kolostorban élők számára, hanem a hierarchiában tevékenykedő klerikusok számára is. S még a frank idők tanúsága, hogy *világi hatóság* is utalhatott be szabadságvesztés-büntetés végrehajtására *világi személyeket* a kolostorokba. A laikusoknak évszázadokig csakúgy rendelkezésre állott az egyházi büntetőjog keresztény büntetési rendszere, közte a börtönnel (kolostorfogsággal), mint az egyháziaknak.⁸

Az egyházi körből átkerült kolostorfogság lényegi eleme a megjobbulás a maga tiszta, elméleti formájában. Az eredetileg a renitens testvérek vagy nővérek megrendszabályozását, a fogadott elkötelezett élet útjára történő visszatérítést szolgáló és a visszatérés eszméjét jelképező bűnhődést lehetővé tevő carcer központi gondolata tovább élt a nem kolostori fogvatartottak esetében is. A keresztény ideológia egyik alapintézményét jelentő megbocsátás és megbánás kettősére építő, a megtérést felértékelő s egyben a remeteélet önsanyargatásával összekötött (s mi több: egyenesen a szentek szenvedéstörténetére alapozott) kolostori carcer-rezsim visszavonhatatlanul befolyásolta a világi gondolkodást. Ez a tétel mindvégig jelen volt az egyházi büntetés-végrehajtásban, s innen szívárgott át valamennyi a világi rendszerbe.

Az általánosan elterjedt principium hatása kettős lett. Egyfelől a világi törvénykezés sem zárta ki a bűnbánat, a megjavulás lehetőségét, másfelől pedig a tömlöcviszonyok fejlődésének-fejlesztésének erős gátat vetett a testet sanyargató körülmények ideológiailag is alátámasztott volta.

Thomasius állítását, miszerint a modern fenyítőházak valamiféle egyházi szervezés eredményeként születtek volna meg a *karitatív tevékenység* keretében, Wagnitz felháborodottan visszautasította, amiben igazat kell adnunk neki. De kétségtelen, hogy hasonlóan a kórházakhoz és szegényházakhoz, az első európai szisztematikusan szervezett tömlöcök is valamely kolostorban vagy amellet jöttek létre. A felvilágosodás börtönügyének élharcosa szerint a szerzetesrendek semmiképpen sem lehettek a fenyítőházi eszme megeremetői, mivel szerveződésük nem a kriminalitás elleni harc gondolatkör-

5 Bar, C. L. von: Geschichte der deutschen Strafrecht und Strftheorie- mit Vorbemerkungen / von Ludwig Schnorr, von Carolsfeld Aalen. Neudr. d. Ausg. Berlin, 1882. Scientia-Verlag, 1974. 175. o.

6 Temme, Jodocus Deodatus Hubertus: Lehrbuch des gemeinen deutschen Strafrechts. Stuttgart, Enke, 1876. 163. o.

7 Bar 175. o.

8 Holtzendorff, Franz von: Einleitung in das Strafrecht. In: Handbuch des deutschen Strafrechts. Berlin, Verlagsbuchhandlung Carl Habel, 1871. Bd. 1. 47. o.

ében fogant.⁹ Ez nem tagadható. Miként az sem, hogy a javulás szolgálatába állított kolostortömlőcök működtetésekor meggyökeresedtek olyan kezelési elképzelések és gyakorlatok, melyek utóbb az egyházi és világi törvénykezés ezer és ezer összekötő csatornáján át a világi büntető praxisba kerültek. Ezt erősíti meg Kober nyomán Abrandt-Macheiner is, mikor megállapítja: a klerikusok épp úgy tartattak fogságban a kolostor területén *javítási, vezeklési célzattal*, mint bárki más világi a kolostoron kívül.¹⁰

A teljesség kedvéért differenciálni szükséges az egyházi fogságot, ugyanis az nem egyszerűen kolostori bezárás. A terminológia és a gyakorlat is különbséget tett például a közönséges *fogság* (ha valaki mozgásszabadságának korlátozását szenvedte büntetésül), a *carcer*¹¹ (melyet javító céllal hosszú évekig, sokszor életfogytiglan megbilincselve, összekötözve, kenyéren és vízen tartva töltöttek a súlyosabb bünt elkövetők) s végül az *ergastulum*¹² (kényszerű munkával súlyosbított fogságbüntetés) között.

Wachenfeld szerint mindhárom formában megtalálhatók bizonyos *javítási elemek*, azok azonban semmiképpen sem vezethettek ekkor még a rendszeres büntetés-végrehajtás kialakulásához. (Hiányzott például a szerinte meghatározó elemet jelentő *oktató, nevelés és egészségügyi gondozás*. A jobbítás mellett a biztonság volt a legfontosabb szempont a végrehajtásban.)¹³

Rudolf His bizonyítottan látta a középkori börtön jelenlétét a büntetési rendszerben, határozottan állította, hogy „*a frank birodalomban vette kezdetét a szabadságvesztésnek olyan alkalmazása, mely már nem csak mint kényszerítő eszköz, és nem csak mint király által a halálbüntetés helyett száműzés helyének kijelölésével járó kegyelmi büntetés jelent meg*”. A kolostorfogság, a bebörtönzés – mint törvényi szabadságvesztés büntetés – jelentkezik a kilencedik század kezdetén, Remediusnak, Chur püspökének rendeleteiben. Az Ottó korából származó bajor törvény és a Ranshofer dekrétumok is szabadságvesztés-büntetést határoznak meg az előkelőkre (kolostorfogság), olyan esetekre, amikor a közsabadok, a köznép „börre és hajra” szóló ítéleteket kapott. Mindkét forrás szerint a kolostorfogság határozatlan időtartamú, ugyanis „visszavonásig” szabattott ki. Látván a világi szabadságvesztés-büntetés kialakulásának tényét, a vi-

9 Wagnitz, H. B.: Historische Nachrichten und Bemerkungen über die merkwürdigsten Zuchthäuser in Deutschland Nebst einem Anhang über die zweckmäßigste Einrichtung der Gefangnisse und Irrenanstalten. Halle, Johann Jacob Gebauer, 1791. Bd. 1. 22. o.

10 Abrandt, S. – Macheiner, W.: Gefangenschaft. In: Reallexikon für Antike und Christentum. Hrsg. Th. Klausner. Stuttgart, Anton Hiesemann, 1976. Bd. IX. 344. o.

11 A kolostorbörtönökben a 6. századtól a klerikusok mellett világi bűnelkövetők, súlyos gonosztevők is elzártak. Sok esetben kényszermunkával kötötték össze az elítéltek javító célú bezárását. A végrehajtást először kolostorok tömlőceiben eszközölték, majd III. Incétől (1198-1216) a tulajdonképpeni börtönöket leválasztották a kolostorokról. A premontreiek 1351. évi határozata még hivatkozott a kolostorbörtönre.

12 Az *ergastulum* jellegzetesen korán kialakult, már a 4. században is alkalmazott bezárási forma a kolostorokban szerzetesek, apácák részére. A Benedek-rendiek konventje 817-ben büntetésként az átriumban végzett munkát rendelte el. A nyugati gót egyházjog ismert egy olyan, kényszerű munkával súlyosbított fogságbüntetést, melyet külön épületben, az ún. *ergastulum*-ban hajtottak végre. A források szerint ezt alkalmazták – mint büntetést – a frank és burgund egyházban is.

13 Wachenfeld, F.: Strafrecht (mit Ausschluß des Militärstrafrechts). In: Enzyklopädie der Rechtswissenschaft in Systematischer Bearbeitung (Hergestellt Franz von Holtzendorff, Josef Köhler). München – Leipzig – Berlin, 1914. Bd. 5. 84. o.

lági és az egyházi törvénykezés, illetve a büntetés-végrehajtás közötti kapcsolatok bizonyítottóságát, aligha lehet okunk megkérdőjelezni azt a tételt, hogy az egyházi jobbítási eszme viszonylag korán megjelent a világi büntetés-végrehajtási gyakorlatban.¹⁴

A városi polgári felfogás hatása

A városi joggyakorlatban kezdtektől élt önálló büntetési nemként a szabadságvesztés. Ennek nyilvánvaló oka volt, hogy a városi jellegű építkezés kézenfekvő megoldásokat kínált börtönépületek, börtönhelyiségek kialakítására. Az sem feledhető, hogy a szabadságvesztés-büntetést kezdetben főként tekintélyesebb, de mindenképpen polgárjoggal bíró személyekre szabta ki a magistratuális törvénykezés.

Sokat emlegetett jellemzője a városi közösségeknek a feudális társadalomban a sziget-jelleg. A polgárság jellegében és működésében alapvetően tért el a feudális-rendi társadalomtól. Idegen testként ékelődött bele a földbirtokrendszerre és földesúri hatalomra épülő társadalmi konstrukcióba, s ennek megfelelően kellett megszerveznie magát. Akármily kegyetlenként mutatják is be a leírások a városi büntetőjogot, a magisztrátusnak nem lehetett és nem is volt célja polgárainak irtása, megnyomorítása. A testcsonkító, megbélyegző ítéletek nagyobb hányadát nem polgárra állapították meg, s szinte mindenkor a kiutasítás, kicsapás, kiverés büntetése kísérte. A súlyosabb testi büntetéseket az idegenek és legfeljebb a szegényebb városi rétegek ellenében alkalmazták. Ugyanakkor messze nem volt olyan távolság a városi szegénynép és a patriciusok között, mint nemes és jobbágy kapcsolatában; a városi jog a polgárookra nézve egyenlőbb és egyenletesebb volt. A városi jogban nem akadályozták olyan tilalmak a szabadságvesztés terjedését, mint a nemes letartóztatásának garanciális szabályokkal körbehatárolt akadályai. A polgárok, az előkelőbb patriciusok büntetése leggyakrabban a pénzbüntetés, a megszégyenítés enyhébb formái (pl. a megkövetés) mellett a szabadságvesztés sajátosan polgári (városi) változata (az *árestum*) volt.

A városi börtönök ellenőrzése és a rabok elítélése szerte Európában gyorsabb és lelkiismeretesebb volt a vidéki hatósági, uradalmi tömlöcökben akár esztendőig senyedő gyanúsítottak ügyeihez képest. A városi tömlöcben (már csak praktikus okokból is, úgy mint az élelmezés, gondozás, őrzési költségek okán) nem tartották hosszú ideig a rabokat. A börtönbüntetés ideje néhány napra, hónapra, esetleg fél esztendőre terjedt.

Sopron városa több ízben alkotott szabályrendeletet a börtönökről. Már 1446-ban határozott a magisztrátus, hogy a kisebb ügyekben letartóztatott polgárát a közönséges bűnelkövetőktől elkülönítve kell bebörtönözni: az őrszoba, a torony helyett a városházán kell az elzárást foganatosítani.¹⁵ A 15. századi soproni végrehajtásban tehát már elkülönült a később egyre határozottabban kettéváló *árestum* és a *tömlöc* kategória. Az *árestum* a „polgári ügyek”, a vagyoni viták, kártételek és adóssági kérdések, kisebb bűncselekmények, becsületesorbitó sértések során letartóztatottak, illetőleg a tekintélyes polgárok, a város vezetői, a magisztrátus tagjai, céhmesterek elzárására szolgált,

¹⁴ His, R.: Geschichte des deutschen Strafrechts bis zur Carolina. München – Berlin, 1928. 91. o.

¹⁵ Winkler Elemér: Bűnök és büntetések a régi Sopronban. Sopron, 1924. 15. o.

míg a súlyos büntettek elkövetői sokkal rosszabb fogva tartási körülmények közé, tömlöcbe kerültek. Az áristomot többnyire a városházán vagy a városi őrség parancsnokának szálláshelyén rendezték be, míg a tömlöc pincében, vár-, illetve várostoronyban, városfalban, netán a hóhér házánál volt. Hogy e rendszer utóbb is fennmaradt – bizonyítják a város későbbi statútumai 1546-ból¹⁶ és 1620-ból.¹⁷ Tömlöcbe a bűncselekményért letartóztatott gyanúsítottak vagy elítéltek kerülhettek; lopók, verekedők, garázdák, patvarkodók. Egerben a *purger-áristomot* nem tekintették annyira megalázónak, mint a tömlöcöt: elsősorban a céhbelleket büntették vele.¹⁸ Kassán a 17. század elején tettek lépéseket a tömlöc leválasztására „...hogyminden aprólékos vétekekért concivis atyánkfiai vasban ne veretessenek és a malefactorok között tartassanak concivis atyánkfiai kicsiny vétekekért.”¹⁹ A tömlöc és az árestum közötti különbséget tehát nem annyira a börtönfunkciók elkülönülésében (vizsgálat – büntetés) kell keresni, hanem a bekerültek személyében, státusában, esetleg a cselekmények súlyában.²⁰

Az a döntés, amikor a városi joggyakorlat életre hívta az árestom modelljét, lényegében a reszocializációs eszme térnyerését igazolta vissza. Tudniillik a tömlöcből, ahol zsványok, haramiák, súlyos bűnök elkövetőit tartották vizsgálati fogságban vagy töltötték az elítéltek büntetésüket, a kor közfelfogása szerint nem kerülhettek ki becsületes polgár emberek. A carcerből tehát nem vezetett út a tisztességes polgári közösség felé. Ennek a praktikus ténynek oldására született hát meg az áristom, a fogság, mely „becsületes” polgár személyek büntetéséül, fogva tartásául szolgált „becsületes” visszatérésük biztosításával. Önmagában a börtönfajták közti differenciálás ténye is jelzi azt a megfontolást, amely a középkori, törvényen kívül kerülő bűnelkövető képén ütött rést. Immáron a bűnelkövetés és az azt követő büntetés nem feltétlenül helyezte a társadalom határain túlra a személyt; a büntetés azt fejezte ki, hogy a hatalom bízik a jó útra térésben, s a lehetséges közösségi visszaigazodásban.

Ennek a fejlődési iránynak nem annyira a nevelési eszme áll a középpontjában, mint inkább annak végeredménye, a reszocializáció. Nem tiszta képletében, hanem általában vett elképzelésként. Viszont szoros kapcsolatban a jobbitással, neveléssel, hiszen a „becsületes karakter” nélkül értelmetlenné válna mindenféle nevelési gondolat, értelmetlenné a társadalomba, a helyes útra való visszatérítés.

A fenyítőházi eszme zászlóbontása

A 16. században olyan gazdasági és társadalmi folyamatok játszódtak le Európaszerte (de leginkább Európa észak-nyugati peremén, az iparosodottabb térségekben),

16 Corpus Statutorum. A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye. Összegyűjtötték és általó jegyzetekkel ellátták Kolosvári Sándor, Óvári Kelemen. Budapest, MTA, 1885-1904. (a továbbiakban: C. S.) V/2. 39. o.

17 C. S. V/2. 158. o.

18 Pandula Attila: Megszégyenítés, tortúra és kivégzés a régi Magyarországon. Eger, Dobó István Múzeum, 1986. 47. o.

19 C. S. II/2. 222. o.

20 Bónis György: Buda és Pest bírósági gyakorlata a török kiűzése után, 1686-1708. Budapest, Akadémiai Könyvkiadó, 1962. 76. o.

melyek kiprovokálták a büntetés-végrehajtás átalakulását, és végső soron előkészítették a modern szabadságvesztés-büntetés kialakulását is. A kapitalista piac megszerveződése és a protestáns munka-étosz térnyerése alapvetően módosította az ember (az emberi munka) értékét.

Az egyik póluson a *kálvinista munka-étosz* állami ideológia szintjére emelt felfogása az emberi munka új értékelése szerepelt. A szorgalomról és a polgári munkálkodásról vallott protestáns felfogás megnyitotta az utat egy új munkaképlet irányába. Ez az átértékelés jelentős lépést jelentett a fizikai munka becsületének megteremtéséhez, melyet a középkor szétrombolt. Eszerint a munkaképes polgárnak nem egyszerűen joga és/vagy lehetősége dolgozni, de egyenesen kötelessége. Aki bár képes munkára, de elkerüli azt, vétket követ el. A hivatalos álláspont szerint a munkakerülő, csavargó, koldus életmódot folytatók bűnelkövetők, s ennek megfelelően kell velük bánni. Komoly összetevője volt a folyamatnak a kolostori szegénygondozás megszűnése, mely egyenesen következett a protestáns államokban a szerzetes- és apácarendek felszámolásából és a kolostorok bezárásából. Az addig karitatív alapokon ellátott szegénytömegek az utcákra kerültek.

A másik póluson a *munkaerőt igénylő kapitalista piac* fejtette ki hatását, mely a hagyományos, a feudális-rendítől eltérő ipari (városi) munkáltatás modelljét valósította meg. A koldusok, csavargók, vagabundok, kisbűnelkövetők munkaereje felértékelődött. A munkanélküli tömeg folyamatosan növekedett. Kibontakozott egy a korszakra jellemző szociális szükségállapot, mely a gazdaság átalakulásával és a paraszti állapot felbomlásával együtt zuhant a társadalomra²¹, és dologtalan emberek százezreit távolította el a mezőgazdaságból. Történelmi léptékkal gyors ütemben jelent meg egy olyan embertömeg, „melyet a hatalom, mint értelem nélküli állatokat”²² volt kénytelen terelgetni.

Rendkívül egyszerű gazdasági helyzet volt ez. Egyik oldalon a fölös munkaerő, másikon az azt felszívni kívánó piac. Igaz, a munkaerő önkéntes lelkesedése hiányzott, de pontosan ezért volt szükséges transzmissziós közvetítő intézményekre. Ebben a kényeszerű helyzetben megszülettek a kényszer-dologházak, vagyis a *fenyítőházak*, melyek legfontosabb *feladata* volt a dologtalan elemeket *munkára kényszeríteni* ahelyett, hogy a gyakorlatnak megfelelő beidegződések szerint megcsonkították vagy elpusztították volna őket. A tartós emberhiány ilyen helyzetében, ahol a munkaerő rendkívül értékes, a bűnelkövetők további pusztítása teljesen értelmetlen lett volna.

Van Hippel amikor fölvetette a kérdést, hogy miért pont ekkor, miért a 17. század kezdetén „robbant” a bomba Európa nyugati felén, feltérképezte a fejlődési útvonalakat is. A fenyítőház két jellegzetessége: a bezárás és a munka külön-külön már korábban is létezett a *tömlöc* és az *opus publicum/opera publica formájában*. Azt azonban határozottan kénytelen volt elutasítani, hogy a fenyítőház ennek a kettőnek valamiféle keveréke

21 Kaiser, G : *Strafvollzug in europäischen Vergleich. Eine Einführung in die Grundlagen*. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1983. 11. o.

22 Wagnitz, 23. o.

lett volna. A fenyítőház semmiképpen sem tekinthető építészeti keretek közé terelt opus publicumnak. Más, sajátos vonás jelent meg itt, az eddigi büntetési célok kiegészültek egy új céllal: a javítás és nevelés eszméjével. *Kényszerítő nevelés fegyelem, rend és munka által*: ez volt az új teória lényege. Ez a változás pedig azért következhetett be, mert Európában alapvetően megváltozott a szegénységre és a jótékonyásra vonatkozó felfogás. Az állam gondoskodási kötelezettsége immáron nem állhatott pusztán dologi segélyezésben (nem is lett volna képes mindenki ellátására), arra volt szükség, hogy többet tegyen a szegénység ellen. A munkakerülő elemeket munkához kellett juttatni és munkára szorítani, a csavargásnak a gyökereit kellett kitépni, szabályozott tevékenység formájában kellett a munkára nevelés eszközével élni. Hippiel szerint ezt a koncepciót bizonyítja Pontanus krónikája, aki 1611-ben a fenyítőházakat közvetlenül a kórházak és szegényházak kategóriájában tárgyalta.

Jellegzetes bizonyítéka annak, hogy eredetileg a fenyítőházak nem szoros értelemben vett büntetés-végrehajtási intézetként születtek meg (még ha a kiskriminálisok okán volt is némi büntető karakterük), a lakókról készített felsorolásszerű összefoglaló. A Münchenben, 1682-ben életre hívott fenyítőház alapító rendelete szerint az intézetnek feladata volt befogadni az öntelt lakásokat, rossz házasságokat, szentségtelen szolgálókat, hanyag és indolens kézműves fickókat, haszontalan inasokat, büntetendő iskolás fiúkat, a neveletlen, engedetlen gyermekeket, pimasz és könnyelmű embereket, rossz és lassú szobainasokat és építészegédeket, mindazokat, akik különben „nem jót cselekedtek” és azokat, akik magukat koldulással és csavargással akarták fenntartani.²³ Mindazokat a beutaltakat kellett az alapító célja szerint megfegyelmezni, megnevelni, s jobbulásuk után visszabocsátani a társadalomba.

Azzal, hogy a fenyítőházak alapítói a *fegyelmet* állították a rezsím középpontjába, s hogy a *nevelés* és a *munka* szempontjából gondolták át a végrehajtást, valószínű forradalmat indítottak útjára.²⁴ S miután a munkával nevelés a kálvinista *munka-erkölcs* értelmében született, elválhatatlan lett a *lelki gondozástól*. A vallás jelenléte, az erkölcsi gondozás messzemenő biztosítéka volt a sikernek. A puritán szigorú és kemény intézeti rendszabályokat követelt, a fegyelmezés számos intézeti elemét provokálta ki, hiszen deklarált célja volt a munkára, fegyelmezett, szabályozott életre szorítás.²⁵

A nevelési eszme első definiálási kísérletei a büntetés-végrehajtásban

Mint tudjuk: az újkorban a fenyítőházak mellett a hagyományos tömlöcök is tovább éltek. A borzasztó viszonyok miatt azonban ezek az intézetek (s velük a szabadságvesz-

23 Sichart, E. von: Spezialanstalten-Polizeilichen Verwahrungsanstalten und Arbeitshäuser. In: Handbuch des Gefängniswesens. Hrsg. F. von Holtzendorff, E. von Jagemann. Band I-II. Hamburg, „Verlag von J. F. Richter, 1888. 266. o.

24 Arndt, J.: Strafvollzugsbau. Der Einfluß des Vollzugszieles auf den Bau der Anstalten für den Vollzug der Freiheitsstrafe. Bochum, Studienverlag Dr. N. Brockmeyer, 1981. 8. o.

25 Kaiser, 11 -12. o.

tés-büntetés mint szankciónem) csak mint a testi büntetések egy fajtája szerepeltek.²⁶ A kriminalitás növekedése eredményezte, hogy a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának *tradicionális* formáját, a *tömlöcöt* folyamatosan igénybe vették a hatóságok. A tömlöc technikai megoldásait tekintve ellentéte a modern eszméknek. Sem nem akarta (és tudta) használni az elítéltek munkaerejét, sem nem szándékozta őket jó útra téríteni (megnevelni). A tömlöcben elsősorban őrizték a rabokat, s ha valami, akkor a közép-korból öröklött sanyargatás (testi büntetéskénti felfogásának) eszméje bukkant föl esetleg az őrzésbiztonság mellett. A végrehajtás még mindig gyakran föld alatt, nedves, sötét helyiségekben, egészségtelen viszonyok között, botrányosan rossz élelmézzel, ruhaellátás nélkül, tisztaság híján történt. Ebben a formájában érte meg a hagyományos szabadságvesztés a 18. századot.²⁷

Wahlberg a változásokban nagy jelentőséget tulajdonított a németalföldi (holland) államelmélet és jogpolitika utilitarizmusának, mely a munkaközpontú protestáns ideológia felhasználásával, a munkáltatás gondolatával együtt a jobbítást is intézményesítette. A 17. században a munkaerő értékesítésére alapított holland fenyítőházak a kemény munkára szoktattak, és a munkával fenyítő kényszerrel mindenekelőtt gazdaságpolitikai és biztonságpolitikai érdekeket szolgáltak.²⁸ Jörg Arndt véleménye szerint éppen ezért a szabadságvesztés – mint büntetés – teljes épségében első ízben a fenyítőházak kapcsán jelent meg az európai történetben.²⁹ Ezen az állásponton van Günther Kaiser is. Dünkel ugyancsak a nevelés és javítás eszméinek áttörésében látja határt a modern és a régi között. Az új modell nemet mondott a középkor elrettentési technikájára, a testi- és halálbüntetések uralmára.³⁰ A fenyítőházak történeti jelentősége a végrehajtásba importált nevelési eszme. A fenyítőháznakál gyökeresedett meg az elzárás, mint a nevelő hatás elérésének eszköze.³¹

A *fenyítőházak* sorsa azonban a gyors *elkriminalizálódás* lett. Miután a fenyítőházi modellnek a kisbűnözők csoportján át volt egy szűk csatornája a büntetés-végrehajtás felé, kézenfekvőnek tűnt igénybevétele a büntetőbírói gyakorlat számára részben ideológia okból, részben a büntetési nemek humanizálódása miatt hirtelen meg-növekedett bűnözői tömegek kezelésére. Ezért azután rövid idő alatt feltöltötték a biztonsági szempontból is megfelelő házakat bűnözőkkel. A fenyítőházak többsége börtönökké, büntetés-végrehajtási intézetekké vált. Ez a szabadságvesztés-büntetés vette át a testi és halálbüntetések helyét, egyfajta humanitás lépett a borzalmak helyébe, a

26 Köbler, G.: *Bilder aus der deutschen Rechtsgeschichte von den Anfängen bis zur Gegenwart*. München, Verlag C. H. Beck, 1988. 287. o.

27 Kriegsmann, N. H.: *Einführung in die Gefängniskunde*. Heidelberg, Carl Winter Universitätsbuchhandlung, 1912. 13. o.

28 Wahlberg, E.: *Die Strafmittel*. In: *Handbuch des deutschen Strafrechts*. Berlin, Verlagsbuchhandlung Carl Hobel, 1871. Bd. 2. 82. o.

29 Arndt, 8. o.

30 Dünkel, Friedel: *Die Geschichte des Strafvollzuges als Geschichte von (vergeblichen?) Vollzugsformen. Strafvollzug, Erfahrungen, Modelle, Alternativen*. (Hg. Rolf Driebold.) Göttingen, Verlag für Medizinische Psychologie im Verlag Vandenhoeck & Ruprecht, 1983. 25. o.

31 Kriegsmann, 7. o.

korábbi vesztőhelyek helyén fenyítőházakat emeltek.³² Az új típusú intézetek annak el- lenére, hogy még hurcolták magukkal a tradíciókat, a középkori büntetési hagyomá- nyokat, már nyilvánvalóvá tették alapvetésükben a munka központi szerepét.³³ A fenyi- tőházi eszmével szorosan összefonódó nevelés, reszocializáció, munkáltatás ezzel a folyamattal szerves elemévé lett a büntetési gyakorlatnak, s utat nyitott a modern bü- ntetés-végrehajtásnak.³⁴

Hátra volt azonban még a nevelési eszmének pontos meghatározása a büntetés-vég- rehaitás számára. Ez az esemény a 19. században következhetett be. D. de Mably kortárs büntetőjogász, filozófus így formulázott: „*Ha szabad így mondanom, a büntetésnek sok- kal inkább a lelket, mint a testet kell érintenie*”³⁵ A 19. század első felében a fenyítőházi munkáltatási eszme mellett a „lélek megbüntetése” kifejezés vált közhasználatúvá, mely a javítás irányába tett további lépéseket erősítette. A szakirodalom szerint a kortárs po- rozsz igazságügyi miniszter, von Arnim első ízben határozta meg világosan *a javítást, mint állami feladatot*. Értve ezalatt egyfelől egyfajta morális, másfelől pszichés átalaki- tást, mely az ő leírásában, mint sajátos, a munkához és renhez szoktatás jelent meg.³⁶

Az 1857-ben Frankfurtban rendezett nemzetközi jótékonyági kongresszus egyik döntése egyértelműen fogalmazott a javítás mellett, amellyel gyakorlatilag a büntetés *javítási, reszocializációs eszközként* értelmezték a részt vevők.³⁷ A kezelés katonai drill- jéből így a kifejezetett individuál-preventív irányba mozdult el a büntetőjogi felelősség- ről szóló gondolkodás.³⁸

A 19. század első felében Európában jellemző büntetés-végrehajtással kapcsolatos iskolák (mint a keresztény irányzat [Fliedner, Wichern], a kialakuló német börtönügyi iskola [Julius] és a francia büntető iskola [Lucas]) képviselői elsősorban a börtönök ra- cionális berendezését vették célba, s annak megújításában gondolkodtak. Éppen ezért nagyjelentőségű az amerikai modell változtatása, hogy ti. az a javításban – mint köz- ponti eszmére telepített büntetés-végrehajtásban – kezdett el gondolkodni, és a formai rendszert ehhez a törekvéshez igazítottta. Amerikában a magánelzárás rendszere Pennsylvaniában kapott konkrét formát. Ennek nyilvánvaló összetevője volt az anyagi lehetőségek mellett a quakerek vallásos mozgalma. A büntetési rendszer embertelensé- gével szembeszálló, Angliából elüldözött quakerek kidolgoztak egy lehetséges választ a középkori tradicionális büntetésekkel szemben. A szabadságvesztés-büntetésen alapu- ló koncepció a vallásos magány büntető környezetben történő kialakításán alapult.

32 Reeb, Winifred: *Geschichte der Knasarchitektur. Die Suche nach dem Richtigen Vernichtungsbau. Grafenau-Döffingen*, 1987. 16. o.

33 Arndt, 9. o.

34 Kriegsmann, 13. o.

35 Reeb, 16. o.

36 Reeb, 18. o.

37 Reeb, 18. o.

38 Fesenmeyer, R. – Tegge, W.: *Architektur und Resozialisierung (Möglichkeiten und Grenzen der Archite- tur der Resozialisierungsziele des Gesetzentwurfs über den Strafvollzug 1973 am Beispiel der Hamburger Haftanstalten)*. Hamburg, Staatliche Hochschule für Bildenden Künste Hamburg Abteilung Architektur, 1973. 44. o.

A quaker közösség feltevése az volt, hogy a jogtörőnek Isten előtt kell elszámolnia tétével. Éppen ezért a bűnöst a megbánáshoz kell segíteni. Szerintük az izoláció és a magány, a Biblián kívüli minden más figyelemelterelő körülmény kizárása a biztosíték erre. (Cherry Hillben például a börtönörök puha posztópapucsban jártak, nehogy megtörjék az intézet szinte templomi csöndjét.) Az elfogadott koncepció párosult az építészeti elvárással is, hiszen ezt a fajta tökéletes magányt csak speciálisan tervezett intézetekben lehetett elérni. A magányrendszer első megjelenése az 1790-ben Phialdelphiában létesített magánzárka-rendszerű intézet volt.

A magánzárka intézményes képviselői a különféle börtönügyi társaságok lettek. (Philadelphia Society for assisting distressed prisoners (1776), The Philadelphia Society for the miseries of public prison (1787) és a Prison Comission Angliában.³⁹ A börtönügyi társaságok arra törekedtek, hogy törvényben is megjelenhessen a magányzárka rendszere. Ennek eredményeképpen 1818-ban és 1821-ben törvények rögzítették, hogy Pennsylvániában a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása magányrendszerben és munkával történő foglalkoztatással eszközöltessék. Ezzel intézményes formában is a modern börtönrezsím részévé vált a jobbítás.

Szegál Borisz

A szocializáció és reszocializáció a börtönben¹

A kriminálpedagógia lényegét tekintve árnevelés, reedukáció... A hibás viszonyulási struktúra lényege nem abban van, hogy a bűncselekmények elkövetői nem ismerik a társadalmilag lényeges követelmények lényegét, hanem a normatív-affektív viszonyban van a hiba: érzelmileg érdektelenné váltak a követelmények teljesítésében és ezért a követelmények teljesítésének készsége hiányzik belőlük. Ezért és eszerint a reedukációs folyamat nem egyszerűen felvilágosítás és moralizálás, hanem olyan pedagógiai situációt kell megteremtenie, amelyben az együttműködés készségét és érdekelttségét is kialakítjuk.

Szabó András (1979)

To put people behind walls and bars and do little or nothing to change them is to win a battle but lose a war. It is wrong. It is expensive. It is stupid.

[Rácsok és falak mögé tenni az embereket és keveset, vagy semmit sem tenni a megváltoztatásuk érdekében ugyanaz, mint megnyerni a csatát, de elveszíteni a háborút. Ez hiba. Ez költséges. Ez ostobaság.]

Warren Burger, a Legfelsőbb Bíróság (USA) elnöke (1984)

Bevezetés

A büntetés-végrehajtási (BV) intézményrendszer az állam hozza létre és működteti. Fő feladata a bírósági ítélet végrehajtása. Az ítélet általában több tételből áll, a BV szempontjából legfontosabb az, hogy az ítélet előírja, milyen jellegű BV intézményben kell elhelyezni az elítélt személyt, és mennyi időre. Az ítélet azonban csak kivételes esetekben tartalmaz konkrét útmutatásokat, tehát melyik BV intézetben, milyen részlegben, körletben kell elhelyezni az elítéltet, és hogyan kell szervezni az életrendjét az ítélet időtartama alatt. Erről rendelkeznek a büntetés-végrehajtási jogszabályok, és ezeknek megfelelően meghozzák a döntéseket a BV illetékes szervezetei, olykor maga az elítélt is (pl. a különböző programokban való részvétellel kapcsolatban). Az 1993. évi XXXII. törvény ama tétele, hogy „... e törvényben meghatározott joghátrány érvényesítése során elősegítse az elítéltnak a szabadulása után a társadalomba való beilleszkedését, és azt, hogy tartózkodjon újabb bűncselekmény elkövetésétől” sem nyer részletes kifejtést a bírósági ítéletben. Más szóval, az ítélet nem rendelkezik arról, hogyan kellene ezt a rendkívül fontos célt elérni. (A 1979. évi 11. tvr., az 1993-as törvény előd-

1 A „Szocializáció és reszocializáció a börtönben” című konferencián – 2006. november 17-én – elhangzott előadás átdolgozott, bővített változata.

je megnevezte azt a tevékenységet: „...a joghátrány érvényesítésével és az elítéltek nevelésével...”. Tizennégy évvel később a „nevelés” kikerült a törvény szövegéből.)

Kinek a törvény által előírt kötelezettsége elősegíteni az elítéltek szocializációját és megelőzni a visszaesést? Ti. a BV legfontosabb konkrét feladata az elítéltek és más fogvatartottak biztonságos őrzése. Aligha véletlen, hogy a BV működéséről szóló jelentés (BVOP évkönyve, 2005) első helyen emeli ki az őrzés biztonságát, minőségét, a szökések csekély számát.

A büntetés-végrehajtással szemben támasztott olyan társadalmi elvárások, mint a megtorlás, a büntetés és elrettentés magának az elzárásnak természetesnek látszó következményei. Ti. az elítéltek a börtönben való tartózkodást, a szigorúan szabályozott életrendet, a korlátozások sokasságát megtorlásként, illetve büntetésként élik át, és ez a rendkívüli tapasztalat elrettenti őket az újabb bűncselekmények elkövetésétől. A bíróság ítéletét az általuk elkövetett bűncselekmény társadalmi válaszaként értelmezik.

A visszaesők igen jelentős száma azonban egyértelműen utal arra, hogy ez az egyszerű modell gyakran nem működik. Az elítéltek nagy része nem az erkölcs, társadalmi értékrend, törvényesség szemszögéből szemléli az ítéletük végrehajtásával összefüggő szabadságvesztést és más joghátrányt. Sokan az ítéletet nem annyira az általuk elkövetett bűncselekményre törvényesen szabott büntetésként, mint inkább igazságtalan megtorlásként élik át. Elmarad az igazságszolgáltatás alapelveivel való azonosulás, kevés elítélt állítja nyíltan és őszintén azt, hogy „megérdemeltem a büntetést”. Ebben az esetben csak az elrettentést jelentő börtöntapasztalat tarthatja vissza a szabadságot visszanyerő személyt az újabb bűncselekmények elkövetésétől. És – természetesen – a szabadulás utáni kedvező tapasztalatok és élmények alternatívát kínálnak a bűnözői életpályával szemben. Ebben igen jelentős a hivatásos és társadalmi szervezetek, barátok és rokonok szerepe. Annak ellenére, hogy mindez egyértelműen hozzájárulhat a társadalmilag elfogadható életmód kialakulásához, számos esetben ezek a „fékek” sem működnek kívánt hatékonysággal.

A büntetés-végrehajtás kiegészítő funkciói: szocializáció és reszocializáció

A szocializáció folyamata

A szocializáció a társadalomba való beilleszkedés folyamata. Megkülönböztethető az elsődleges és másodlagos, korrekciós szocializáció (reszocializáció).

Az elsődleges vagy gyermekkori szocializációt a különböző biológiai és szociális tényezők együttes hatása határozza meg. A biológiai tényezők között kiemelendők az

- 2 Vajon mennyire egyértelmű az őrzési, azaz biztonsági feladatok elsőbbsége? Mennyire „kiegészítő” tevékenység a reszocializáció a BV gyakorlatában? Az e kérdésekre adandó válasz a BV deklarált küldetésétől függ. Vitathatatlan, hogy a társadalom védelme a bűnözéstől nem kizárólag a normatív megtorló, illetve büntető teendőkben áll, hanem a fogva tartás időtartama alatt elvégzett reszocializációs feladatokból. De melyik a fontosabb, az ítélet végrehajtása szempontjából jelentősebb funkció és ennek megfelelően szakterület? A konklúzió talán az lehet, hogy a büntetés-végrehajtás két funkciója elválaszthatatlan (ezt a gyakorlat is igazolja), az őrzés, illetve biztonság minősége a nevelőmunka előfeltétele, a színvonalas nevelőmunka viszont az intézet biztonságát javítja.

öröklött, illetve veleszületett adottságok. Az igen jelentős számú kutatás fő tanulsága az, hogy ezen adottságok nem közvetlenül hatnak a fejlődő gyermek tulajdonságaira. Nincs okunk feltételezni, hogy az intelligencia, rajzkészség, vérmérséklet, agresszió vagy bűnözői hajlam öröklődik a szó szoros értelmében. Az öröklött tulajdonságok hatnak a fejlődő központi idegrendszerre, hormonális működésre, testi fejlődésre. A fejlődés e fontos mozzanataira hat a szociális környezet is, amely számos vonatkozásban módosíthatja a biológiai tényezők hatását.

A szociális tényezők közül kiemelendő a család hatása, hiszen a család a szocializáció első és legfontosabb helyszíne. A család szociális, gazdasági és kulturális státusza, élet- és értékrendje, a szülők magatartási stílusa meghatározza a gyermek magatartásának főbb jellemzőit nemcsak a családon belül, hanem a társas viszonyokra is igen jelentős hatást gyakorol.

A szociális magatartás főbb elemeinek elsajátítása a gyermekkorban az alábbi mechanizmusok révén valósul meg:

1. Utánzás (obszervációs tanulás). A látott magatartási minták fölismerése, azonosítása, tárolása az emlékezetben. A gyermek megismétli a szülők, illetve környezetének más állandó tagjainak magatartását. Különösen rendszeresen ismétlődő, hogy a család tagjai jellemző magatartását utánozza a gyermek. Az utánzás első elemei már a csecsemőkorban is megfigyelhetők, leggyakrabban a 2 és 10 év közötti gyermekek szociális magatartása épül föl a látott mintákból.

2. Feltételes reflexek. Akár szándékos, külső utasításra, vagy spontán, többé-kevésbé véletlen magatartási aktusok válhatnak a gyermek állandó magatartási „arszenáljának” részévé a környezeti hatásoktól függően. Ha a környezet jutalmazza, vagy legalább elfogadja a gyermek cselekvését, számítani lehet arra, hogy hasonló helyzetben a gyermek megismétli a cselekvést. Ha a környezet helyteleníti a cselekvést, a gyermeket rendszeresen megbüntetik, valószínűtlen, hogy a cselekvés állandósul.

A fenti mechanizmusok szerint elsajátított viselkedés sémája fokozatosan beépül a magatartás belső szerkezetébe (internalizáció vagy interiorizáció). Az internalizáció révén elsajátíthatóak az attitűdök, szociális sztereotípiák, előítéletek, magatartási és erkölcsi normák is.

A korai gyermekkor, életünk első 4–5 évét nevezik a személyiségfejlődés kritikus, illetve szenzitív periódusának. Ti. a koragyermekkorban elsajátított tulajdonságok nagy fokú stabilitást mutatnak. Ugyanakkor kialakul az a szociális környezeti folyosó, amely meghatározza a gyermek fejlődését. Fontos kiemelni, hogy a szociális környezet fogalmát egy rendkívül bonyolult, összetett rendszer megjelölésére használjuk. E rendszer alkotóelemei a család, társadalmi csoportok és rétegek ugyanúgy, mint a társadalom által elfogadott, illetve elvárt magatartási és erkölcsi minták és normák bonyolult, szövevényes hálója.

A szocializáció sokrétű, többirányú folyamat, amelyet a fejlődő gyermek és környezete közötti folyamatos interakció határoz meg. Éppen a meghatározottság bonyolult volta következtében a szocializációs folyamat ritkán problémamentes, gyakoriak a magatartási zavarok, azonban a gyermek környezete (családja, később óvodája, iskolája)

általában képes kezelni a felmerülő zavarokat, és így biztosítja a gyermek a társadalomba való sikeres beilleszkedését.

Előfordulnak azonban az olyan beilleszkedési zavarok, amelyeket a gyermek környezete képtelen kezelni, sőt, a zavarok jelentős hányada éppen a környezet hatására bontakozik ki. Ebben az esetben a gyermek nem sajátítja el a társadalom által elvárt életrend kialakulásának alapjait: a szociális érettséget és szociális kompetenciát.

Az elítéltek jelentős része sorolható ebbe a kategóriába. A szocializációs zavarok következtében létrejött szociális kompetenciájuk hiányos, fejletlen. A bűnözői életmód fokozatosan kialakítja az olyan tulajdonságokat, amelyek jelentős mértékben eltérnek a jól szocializálódott személyiségre jellemző vonásoktól. A deviáns életvezetés kezdetén az eltérések szinte észrevehetetlenek, később egyre markánsabbá válnak. A különbségek megfigyelhetők minden fontos, a szociális magatartást meghatározó rendszerben, így a motivációban, értékrendben, jellemző viselkedési módokban.

Kompenzálhatja-e egy büntetés-végrehajtási intézet környezete a korábbi hiányokat? Kifejleszheti-e olyan tulajdonságokat, amelyek nélkül lényegében elképzelhetetlen a társadalom által elfogadható életmód? Elláthatja-e ezeket a szociális megbízásokat a büntetés-végrehajtás, azaz rendelkezik-e a BV szocializációs eszközökkel? E kérdések tárgyalására a reszocializációval foglalkozó fejezetben kerül sor.

Alternatív szocializációs pályák

Az elítéltek életútjának elemzése azt mutatja, hogy az ismertetett szociális fejlődési modell elfogadható pontossággal leírja a fiatal korban kezdődő bűnözői életpályákat. Az elítéltek egy másik csoportjához tartozó egyének azonban akár 40-50 éves korukig normakövetőként éltek, majd valamilyen oknál fogva (pl. az életkörülményeik nem túl jelentősnek látszó változása következtében) bűncselekményt követnek el. Ezekben az esetekben általában nincs érzékelhető deviancia, nincsenek olyan tulajdonságok vagy ezek hiánya, melyek indokolnák a bűncselekmények elkövetését.

Ezzel szemben, valószínűleg nem elhanyagolható az olyan személyek száma sem, akik az életük során sohasem kerültek összeütközésbe a törvénnyel annak ellenére, hogy az esetükben egyértelműen kimutathatók szocializációs zavarok.

Reszocializáció

Reszocializáción a korábban kialakult, szubkultúrákra jellemző személyiségi vonások korrekcióját értjük. Reszocializáció két alapfeltétele közül az egyik a külső: a szociális környezet olyan szerkezete, amely magába foglalja a társadalom által elfogadott viselkedési és erkölcsi mintákat, a korábbihoz viszonyítva alternatív, vonzó értékrend elemeit, a kívánt irányú változások megerősítését. A másik alapfeltétel a belső: az egyén hajlandósága a kialakult életrend megváltoztatására, új életcélok megfogalmazására, kellően szilárd szociális motiváció. Ez utóbbi feltételt megerősítik a börtönben való tartózkodás során tapasztalt korlátozások és megszorítások, amelyek elvben igen vonzóvá teszik a szabadulás utáni társadalmilag elfogadott életformát.

Fentiek alapján megállapítható, hogy a mai büntetés-végrehajtás – törvényben is rögzített feladata – mind a szocializáció (a korábban elmaradt szociális készségek kialakítása), mind a reszocializáció, azaz a korábban kialakult, nem kívánatos szocializációs zavarok kezelése. Ezen általános megbízaton belül kiemelhetők az alábbi konkrét célkitűzések:

1. Kodifikált és informális szabályok felismerése és elfogadása
2. Társadalmilag elfogadott erkölcsi és magatartási normák, értékrend elsajátítása
3. Az eddigi életmódjának, bűncselekményének feldolgozása a megfelelő értékrend alapján
4. Empátia megerősítése, egocentrizmus feloldása
5. Önálló véleményalkotásának serkentése
6. Tanulás- és teljesítménymotiváció megerősítése
7. Rendszeres munkavégzés igényének kialakítása
8. Legális jövedelem igényének kibontakoztatása
9. Műveltség és szakképzettség megszerzése.

A szocializáció és reszocializáció gyakorlata a börtönben

Milyen szocializációs, illetve reszocializációs eszközök állnak a büntetés-végrehajtás rendelkezésére? Az alábbiakban bemutatásra kerülő módszerek és eljárások mind-egyike már évtizedek óta része a BV intézetek tevékenységének. Fontos azonban kiemelni, hogy ennek ellenére igen kevés konkrét adattal, statisztikai elemzések eredményeivel igazolható egy-egy eljárás alkalmazásának hatékonysága.

Nyilvánvaló, hogy ilyen eszköznek tekintendő magának a börtönnek a környezete, hiszen gondolatokat, érzelmeket, kétélyeket ébreszthet az elítéltnél. Szabó András gondolatával együttértve feltételezhető, hogy az elítéltek többsége többé-kevésbé pontosan ismeri az általuk sértett szabályokat és erkölcsi kategóriákat, normákat. Gyakran tudatosan követik el a bűnösnek minősített cselekményt, sok esetben számolnak következményeivel is. Így az elzárás elősegítheti a nemcsak a társadalmi együttlét írott és íratlan szabályainak felismerését, de elfogadását is. Kérdésként fogalmazódik az, hogy elegendő-e az elzárás per se? Elég elrettentő-e és motiváló az elzárás ténye? A BV gyakorlata, az elítéltek életútja, a visszaesők száma egyértelmű választ ad ezekre a kérdésekre.

Igen fontos és igen hatásos eszköz a BV intézet egész személyzetének (tehát, nemcsak a hivatásos nevelőknek) a magatartása, megfelelő bánásmód, személyközi kommunikáció, az elítéltek egyéni sajátosságainak figyelembe vétele. A személyzet magatartása a kívánt szociális magatartási modellként is értelmezhető. Feltételezhető, hogy legalább egyes esetekben az elítéltek követik ezt a modellt. Különösen fontos a konfliktuskezelés alternatív módjainak felismerése és elsajátítása. A kérdés az, milyen eszközök állnak a BV munkatársainak rendelkezésére? Lehet-e elvárni jelentős eredményeket a szóbeli felvilágosítástól és moralizálástól? Aligha. Igen valószínű, hogy az elítéltek motivációs rendszerét, értékrendjét, magatartási stílusát, amely olykor hosszas élettapasztalat alapján jött létre, példabeszédekkel megváltoztatni nem lehet.

Munkavégzés

Feltételezhető, hogy a rendszeres munkavégzés a reszocializáció egyik leghatásosabb módszere. A börtönben végzett munkának a rövid távú hatásai egyértelműek: tartalmas időtöltés, konfliktusok és feszültségek megelőzése, illetve levezetése, új szakmai és szociális készségek elsajátításának lehetősége, kereseti lehetőség. Emellett a munka az elítélt személyiségére is gyakorolhat többféle hatást, serkenti a szociális teljesítménymotivációt, valódi munkatapasztalathoz segíti az elítéltet (olykor életében először), felébreszti érdeklődését a bűnözői életmóddal szembeni alternatív életvezetés iránt.

Mindez azonban csak akkor várható, ha a börtön kínálja a tartalmas, eredményes munka lehetőségét. A piacgazdaság keretein belül azonban a börtön – mint az elítéltek munkáltatója – nehéz helyzetben van. Korszerű, igényes, nyereséges tevékenység megszervezése rendkívüli erőfeszítéseket igényel a börtönök gazdasági társaságaitól. Az olcsó munkaerő szinte az egyetlen, egyértelműen előnyös adottsága egy ilyen vállalatnak. Ezzel szemben áll a munkaerő képzetlensége, fluktuációja, fegyelmetlensége, alacsony motivációs szintje, a korszerű gyártási technológiák meghonosításának nehézségei, az alulfinanszírozás stb. Ugyanakkor számos magyar és nemzetközi példa azt mutatja, hogy nem teljesen reménytelen a börtön által üzemeltetett vállalat eredményessége. A magyar BV sikeres gazdasági szervezetei közül kiemelendő a Pálhalmi Agrospeciál Kft. Az Egyesült Királyságban 2006-ban kapott igen rangos elismerést – a Menedzsment Intézet díját – a Liverpooli Börtön. Ti. Liverpoolban megszerveztek egy olyan bőripari részleget, amely jóval a piaci ár alatt látja el valamennyi brit BV intézetet az olyan nélkülözhetetlen kellékekkel, mint övek, szijak, táskák stb. (HM Prison Service Newsletter, 2006. december). Az Egyesült Államokban évtizedeken keresztül a börtönökben készítették a rendszámtáblákat, javították a BV, illetve a rendőrség járműveit, az elítéltek vasútvonalakat építettek, karbantartották a csatornákat stb. Az utóbbi években azonban a gyorsan növekvő elítéltlétszám mellett egyre kisebb az igény e hagyományos munkákra. Újabbban a börtönökben kísérleteznek a veszélyes hulladékok (pl. a komputerek, monitorok) feldolgozásával (Shogren, 2006).

A gazdasági siker azonban sem feltétlenül biztosítja a reszocializációs hatást. Pl. a vállalat szempontjából igen hasznos munka a munkavállaló elítélt számára fárasztó és unalmas elfoglaltságot jelenthet, amelyben való részvétel nem javítja a szabadulás utáni beilleszkedés esélyeit. Milyen adatok támasztják alá a börtönben végzett munka reszocializációs hatását?

A munkavégzést a börtönökben már több évszázados múltra tekint vissza, de csak az utóbbi évtizedekben kezdtek foglalkozni a munka szocializációs hatásának elemzésével. A szocialista ideológia természetesnek értelmezte a munka, különösen a fizikai munka nevelő és átnevelő hatását. A Szovjetunióban nemcsak a politikai foglyokat, hanem a köztörvényes elítéltek nagy részét is az ún. javító munkatáborokban (ITL) helyezték el. Hasonló volt a kínai gyakorlat is. Más szocialista országokban, így Magyarországon is ugyancsak természetesnek vélték az elítéltek dolgoztatását, egy-egy BV intézet és a mellette levő ipari, illetve mezőgazdasági vállalat lényegében egységet alkot-

tak. De ahogy már említettünk, a fejlett demokráciákban is dolgoztak az elítéltek. A munka tényleges reszocializációs hatásának elemzésére azonban nem került sor.

A legnagyobb ismert adatbázis elemzése alapján, 53 (!) kutatás eredményeit összegezve Wilson és szerzőtársai (2001) megállapították, hogy a rendszeres munkavégzés és szakképzés kb. 20%-kal csökkenti a visszaesés valószínűségét: a börtönben dolgozók 39%-a, a nem-dolgozók 50%-a követett el újabb bűncselekményt. Ez a különbség igen meggyőzőnek látszik, azonban Bushway (2003) szerint Wilsonék eredménye leginkább a feldolgozott adatok módszertani jellemzőire vezethető vissza: a két minta közötti különbségek, s nem a munkavégzés magyarázzák a visszaesésben való különbséget. Nyilvánvaló a munka igen kedvező közvetlen hatása a börtön hangulatára, az elítéltek közérzetére, jövedelmére, azonban a börtönben végzett munka távlati, reszocializációs hatása bizonytalan.

Sportolás és kulturális tevékenység

Minden magyar BV intézetben az elítéltek rendelkezésére állnak sportolási lehetőségek. A fogvatartottak igénybe vehetik a börtönkönyvtárat, illetve a művészeti foglalkozásokat. Nem szorul bizonyításra, hogy e tevékenységek javítják az elítéltek közérzetét, és hozzájárulnak a konfliktusok és feszültségek megelőzéséhez, kezeléséhez. Nyitott kérdés, hogy e tevékenységek hatással vannak-e az elítéltek személyiségére, és elősegítik-e a reszocializációt. A megfelelő adatok hiányában aligha lehet válaszolni erre a kérdésre.

Vallásgyakorlás. Egyházi programok. Lelkipásztori tevékenység

Az egyházak évszázadok óta végzik a lelkipásztori tevékenységet a börtönökben. Ez természetes is, hiszen az elítéltek egy jelentős része hívő, és igényli a megfelelő gondoskodást. Ugyanakkor a nem-hívő elítéltek egy része éppen a börtönökben érzékennyé válik a vallás által nyújtott lelki vigasz iránt.

Az egyre jelentősebb körben végzett pasztorizációs munka serkentette a Katolikus Börtönpásztori Gondoskodás Nemzetközi Bizottságának (International Commission Of Catholic Prison Pastoral Care) megalakulását. A szervezet első kongresszusán (Róma, 1950) megjelent, számos európai országból, az USA-ból és Argentínából érkezett, a börtönökben dolgozó katolikus papok fogadták el a Bizottság küldetését tartalmazó nyilatkozatot, amelyet ma is a lelkipásztori tevékenység alapjának lehet tekinteni. Eszerint, „a szervezet célja az egyház és a társadalom érdeklődésének serkentése a börtönben végzendő lelki gondozás iránt, a pásztorok felkészítése, támogatása, tanításuk és képzésük megalapozása, a megfelelő fórumok és eszmecserék megszervezése ugyanúgy, mint a börtönélet humánusabbá tétele, a szükséges börtönreformokban való részvétel az egész világon.”

1985-ben megalakult az ökumenikus jellegű Börtönpásztorok Nemzetközi Egyesülete (International Prison Chaplains' Association). Megalakulásában kezdeményező szerepet játszott az evangélikus egyház, majd az Egyházak Világtanácsa. A szervezet nagy gondot fordított a pásztori tevékenység szakmai megalapozására. Így szükségesnek vélte kiemelni, hogy csak az a személy folytasson ilyen jellegű munkát a börtönben, akit mind az egyháza, mind a börtönt fenntartó állami szervezet akkreditálja. A

szakszerűség gondolata a börtönben végzett bármilyen, tehát nemcsak lelkipásztori tevékenység kapcsán igen fontosnak látszik.

Schilder (1999) szerint a börtönben dolgozó pap nemcsak lelkipásztor a szó szoros értelmében, hanem hivatásos „segítő, oktató, adminisztrátor, közvetítő, tanácsadó, próféta, költő, toborzó és koordinátor” is. „Rendkívül jól bírja a feszültségeket, gyorsan tér magához a legkellemetlenebb élmények után is, mértéktartó, türelmes, határozott és megértő, tisztelettudó és képes mindent megbocsátani” – így foglalja össze a börtönlelkész személyiségének jellemzőit Schidler atya, aki tizennyolc évig dolgozott egy Ohio állambeli börtönben. Nemcsak a fogvatartottakkal, hanem a családjaikkal, a börtön személyzetével, adminisztrációjával, más lelkészekkel és a börtönben dolgozó önkéntes segítőkkel is foglalkozott. Más szóval: mindenkinek lelkésze volt. Nyilvánvaló, hogy csodálatot vált ki egy ilyen börtönlelkész, azonban aligha várható minden kollégájától, hogy a börtön „mindenese” legyen. Nem lényegtelen kérdés továbbá az, hogy mennyire igényli a börtön a lelkész ennyire széles körű tevékenységét.

A pasztorizáció közvetlen célja az elítéltek hitéletének rendezése, illetve az erkölcsi konfliktusok kezelése, s ezáltal a börtön légkörének javítása. Minden BV intézet számára fontosak a célkitűzések, különösen a szigorú rendtartású börtönökben. Egy amerikai dokumentumfilm nyomon követi egy lelkész munkáját egy ilyen intézetben. Az Angola város melletti börtön (Louisiana államban) az USA egyik legszigorúbban őrzött börtöne. A film elkészítése idején a hatalmas BV komplexumnak 5 108 lakója volt, 82%-uk súlyos, erőszakos bűncselekmény miatt került oda. Az életfogytiglanisok aránya 52% volt, 84 férfi és 1 nő halálra volt ítélve. Jacqueline A. Means tiszteletes kezdeményezésére az Epizkopális Egyház [anglikán egyház] felkészíti a lelkészeket a nehéz terepen való munkára. Kiemelendő továbbá az, hogy ugyanaz a lelkészgárda az elítéltek családjaival is foglalkozik. Rendszeresen nyári táborokat szerveznek az elítéltek gyermekeinek, a női elítéltekkel való foglalkozások célja a szabadulás utáni életvezetés megtervezése.

Ugyancsak egyházi kezdeményezésre szervezik a börtönök szomszédságában élők börtönlátogatásait Új-Zélandon, az elítélt bűnözők és áldozataik közötti találkozásokat (Sycamore Tree Projekt).

A fentiekben leírtak tükrében nem szorul bizonyításra a pasztorizáció kedvező hatása az elítéltekre, a börtönök légkörére. Kiemelendő azonban a pasztorok felkészítésének, szakmai képzettségének, személyi alkalmasságának fontossága. Nincs okunk kétkedni abban sem, hogy a pásztori hatás befolyásolhatja az elítéltek személyiségét és értékrendjét is. Jelenleg azonban nem rendelkezünk olyan megbízható, objektív adatokkal, amelyek egyértelműen jeleznek a pasztorizáció reszocializációs súlyát.

Pszichoterápia

A XX. század ötvenes éveiben, a modern reformtörekvések, az alternatív megoldások keresésének első szakaszában felmerült a pszichoterápiás módszerek alkalmazása az elítéltek kezelésében. Annak ellenére, hogy a bűnözők nagy része nem tekinthető neurotikus betegnek, a pszichoterápiás eszközök – egyéni és csoportos foglalkozások, tréningek – hozzájárulhatnak a motivációk megváltoztatásához, módosíthatják a foglalko-

zásokba bevont személyek értékrendjét, magatartási stílusát, azaz elősegítik a reszocializációt.

Kezdetben a skandináv államokban (Svédországban, Dániában) kísérleteztek a pszichoterápia alkalmazásával, később Nagy-Britanniában, Németországban, azonban legszélesebb körben az Egyesült Államokban, ahol a pszichológusok és pszichiáterek képzettsége, a jól kidolgozott technikák, valamint a társadalmi környezet megalapozta a pszichoterápia viszonylag széles körben való alkalmazását.

Hamar kiderült azonban, hogy a börtönben alkalmazott pszichoterápia akadályokba ütközik, a kezdeti lelkesedést felváltotta a nehézségek fölismerése. Először is tisztázandó a pszichoterápia alkalmazásának jogi háttere. Sternberg (1965) szerint számos esetben a pszichoterápiás foglalkozásokba való bevonás sértheti az elítéltek jogait, ellentmond a pszichoterápia alapelveinek, továbbá nehezen beilleszthető a börtönök működését meghatározó jogszabályokba.

Felmerülnek szakmai, módszertani kérdések is. Buda Béla (1981) kiemeli, hogy „a gyógyítás különös interakciós és kommunikációs légköre nélkül az egyébként célzott és nagy hatékonyságú beavatkozás nem sikerülhet... ez a magától értetődő pszichológiai háttér nem mindig természetes, és a gyógyító munka különféle nehézségekkel találja magát szemben”.

Annak ellenére, hogy a fenti kérdésekre senki sem adott egyértelmű válaszokat, a pszichoterápia alkalmazására rendszeresen került és kerül sor. Félévszázados tapasztalat birtokában Saunders (2001) szerint a pszichoanalitikus elvekre, illetve módszerekre épülő pszichoterápia szöges ellentétben áll a börtön működésének alapelveivel, ami azonban nem zárja ki a pszichoanalitikus terápia gyakorlati alkalmazását a börtönben. Huffman (2005) szerint a pszichoterápia alkalmazásának kritériumai a következők:

1. a pszichoterápiás környezet stabilitása és semlegessége,
2. a terapeuta anonimitása,
3. a terápia finanszírozásának biztosítása,
4. bizalmi légkör.

Huffman hangsúlyozza, hogy a fenti ismérvek alapján egyértelműen megállapítható: a börtönben teljesen másképp kell szervezni, illetve megvalósítani a pszichoterápiát, mint az általános klinikai gyakorlatban. A kérdés: hogyan? Ti. a BV intézményekben dolgozó pszichoterapeuták szinte kizárólag a saját tapasztalataikra, a kollégák tanácsaira támaszkodhatnak, hiszen a szakmai képzésük megszervezésére nem kerül sor.

Legfontosabb azonban a hatékonyság kérdése. Eftihades és Fink (1968) áttekintették a témába vágó publikációkat, és megállapították, hogy a pszichoterápia rövid, illetve hosszú távú hatása nehezen határozható meg. Miért? Milyen szempontok alapján értékelhető a beavatkozás eredményessége? Barnett és Barnett (1975) szerint erre leginkább alkalmas az általuk kidolgozott skála, amely elősegíti a pszichoterápiában résztvevő elítelt személyiségében végbemenő változások mérését (a skála elsősorban a szociopátiás vonások változását érzékelteti). Ennél egyértelműbb és könnyebben értelmezhető mutató a visszaesés gyakorisága.

Leary és szerzőtársai (1965, 1968) szerint intenzív pszichoterápia, illetve pszilocibin (varázsgomba) egyidejű alkalmazása nagymértékben csökkenti a visszaesés gyakoriságát. (Az Egyesült Államokban 1968-ban kábítószernek minősítették a varázsgombát, és megtiltották a pszilocibin használatát. Korábban, 1957 és 1968 között a jogszabályok nem tiltották a pszilocibin bármilyen alkalmazását.) Leary és munkatársai a kutatást 1961 és 1963 között a Massachusetts állambeli Concord Börtönben végezték. A kutatásban 32 elítélt vett részt a feltételes szabadulásuk előtti év során. Az elítéltek négyfőnyi csoportokban vettek részt a foglalkozásokban, minden csoporttal két-két doktorandusz foglalkozott a Harvard Egyetemről. A foglalkozások időtartama általában 6 hét volt. A foglalkozásokat személyiségvizsgáló tesztekkel kezdték, ezután került sor a pszichoterápiás foglalkozásokra (hetente két alkalommal), illetve a pszilocibin alkalmazására (összesen két alkalommal). Ezeket a napokon más eljárást nem alkalmaztak, majd több ízben a csoport tagjai megbeszélték a varázsgombával kapcsolatos élményeiket. A foglalkozásokat ismételt teszteléssel fejezték be. A csoportműködés hatékonyságának növelése érdekében a csoportokat úgy állították össze, hogy egy személy már vett részt az előző csoport foglalkozásaiban. (A pszilocibin alkalmazására azért került sor, mert Leary korábbi kutatásaiban (1963) a vizsgálati személyek 88%-a azt állította, hogy már egy-egy injekció után lényegesen jobban megismerték saját magukat, mint korábban bármikor, míg 66%-uk szerint az életük érezhetően javult.)

A korai utóvizsgálatok azt mutatták, hogy a kísérleti csoportban tapasztalt visszaesések gyakorisága 32% volt, míg ugyanabból a börtönből szabadult más elítéltek (311 fő) között 56%. Így igazoltnak látszott a foglalkozások erőteljes, érzékelhető hatása (Leary, 1968). Későbbi elemzések azonban azt mutatták, hogy e kedvező megállapítás korai volt. Ti. a későbbi felmérések tanulsága szerint a szabadulás után két és fél évvel a kísérleti csoport csaknem 2/3-a újra börtönben volt újabb bűncselekmények elkövetése miatt, ami nem tért el az átlagtól (Doblin, Metzner, 1999).

Fentiek alapján megállapíthatjuk, hogy a pszichoterápia általában nem gyakorol tartós hatást az elítélt bűnözők személyiségére.

Nemcsak módszertani, de elvi problémákat is felvet a pszichoterápia alkalmazása a börtönben. Ti. az elítéltek nagy része nem beteg a szó szokványos értelmében, s így nem szorul pszichoterápiás kezelésre. A büntetés-végrehajtási szakemberek nagy része valószínűleg jogosan gondolja azt, hogy az elítéltek kezelése indokolatlan, felesleges, költséges és eredménytelen. Figyelembe kell venni azonban, hogy a pszichoterápia „szupercélja” nemcsak, és talán nem annyira a tünetmentesség, hanem a személyiség mélyebb struktúráinak megváltoztatása, ami talán elősegíti az antiszociális személyiség, a bűnözői magatartás egyes vonásainak módosítását.

Oktatás és szakképzés

Az oktatás talán a legfontosabb reszocializációs eljárás. Az elítéltek oktatásának, illetve szakképzésének már évszázados hagyománya van. Már a XIX. században merült föl az, hogy a szabadulás után a volt elítéltek legalább egy része azért követett el újabb bűncselekményeket, mert nem rendelkezett a legális munkavállaláshoz szükséges tudással, ismeretekkel. A XX. század második felében minden fejlett ország büntetés-vég-

rehabjtása biztosította a tanulás lehetőségét az elítéltek számára. Az ENSZ Gazdasági Tanácsa 1990/20. határozata minden tagállamnak javasolta az oktatás bevezetését a büntetés-végrehajtás rendszerébe. Spanyolország törvényi szintre emelte a börtönoktatást (Real Decreto, 1999). Más országok közoktatási törvényeiben külön fejezet határozza meg a börtönoktatás kereteit (pl. Brazília, Dél-Afrikai Unió, Egyesült Királyság, India, Kanada, Mexikó, Portugália, Románia, Új-Zéland). Magyarországon a börtönoktatás jogi szabályozására eddig nem került sor.

Az ENSZ által szervezett Dakari Fórum (2000) szerint a börtönoktatás megszervezése állami feladat. A társadalmi szervezetek részvétele fontos ugyan, azonban ez csak kiegészíti, nem helyettesíti az állam szerepét, ti. az állam köteles megszervezni és finanszírozni az oktatást. Ezen az általános elven belül azonban számos kérdés tisztázásra szorul. Ki, milyen tantervek szerint, milyen órarendi szerkezetben tanít a börtönben, ki biztosítja a megfelelő eszközöket, hogyan történik a megszerzett ismeretek minősítése, ki látja el a felügyeletet a börtönben szervezett oktatás fölött? Ti. kézenfekvőnek tűnik az általános és középiskolai tantervek alkalmazása a börtönben is, azonban az elítéltek nem kiskorú, szokványos családi környezetben levő gyermekek, hanem felnőttek, illetve fiatalok. Nagy részük nem rendelkezik megfelelő tanulási tapasztalattal, hiányosak az ismereteik, fejletlen a tanulásmotivációjuk.

Figyelembe kell venni továbbá, hogy az elítéltek oktatása nem öncél, nem jótékonykodás, nem szamaritánus cselekedet. A befektetett pénz ellenértéke, az oktatás és képzés célja szilárd reszocializációs folyamat. Ennek következtében az oktatás minőségét, eredményességét, hatékonyságát leginkább a szabadulás utáni életpálya, az újabb bűncselekmények elkövetése, illetve a büntetlen életmód alapján lehet megítélni.

A továbbiakban elsősorban az Egyesült Államokban végzett nagy számú kutatás eredményeit tekintjük át.

Az oktatás mint reszocializációs tényező a nyolcvanas évek végétől került a kutatók figyelmébe. Alien (1988) szerint Oklahoma szövetségi államban a visszaesők aránya igen magas, 77%, azonban a szakképesítést szerzett elítéltek mindössze 25%-a követett el újabb bűncselekményt. Clark (1991) összehasonlította a BA vagy BSc diplomát szerzett elítélteket azokkal, aki folytatták a tanulmányokat a börtönben, de nem fejezték be. Az első csoport visszaesési rátája 26%, míg a másodiké 44% volt.

Gerber és Fritsch (1995) egy ún. meta-projekt keretén belül összefoglalták 60 olyan vizsgálat eredményeit, melynek témája a börtönoktatás volt. Főbb megállapításai: a börtönoktatás kedvező hatással van az elítéltek börtön utáni életvitelre, csökken a visszaesés gyakorisága, ritkábban sértik meg a feltételes szabadulás előírásait, gyorsabban találnak munkahelyet. Legkedvezőbb a szakképzési programokkal összefüggő tapasztalat. Figyelembe kell venni azonban, hogy korántsem minden oktatási program bizonyult sikeresnek.

Ripley (1993) szerint elsősorban azok az oktatási projektek segítik elő a büntetlen életmód kialakulását, amelyek az oktatás mellett az elítéltek nevelésére is figyelnek. Különösen fontos a szociális készségek, kritikai, probléma-megoldó gondolkodás, az erkölcs alapjainak kibontakoztatásának elősegítése. Jóval korábban Blake és Sackett

(1975) kimutatták, hogy a börtönoktatás sikere nagymértékben függ a börtön személyzetének hozzáállásától, az intézmény egészének légkörétől, attól, hogy a börtön vezetői a megtorlásra vagy az átnevelésre, reszocializációra helyezik a hangsúlyt. Jelentős mértékben csökkentik az oktatás hatékonyságát a zsúfoltság, a szükséges taneszközök hiánya, a nem kellően képzett és motivált oktatók (Vacca, 2004).

Igen fontos tényező az oktatásban résztvevő elítéltek korábbi tanulási tapasztalata. Sok helyütt az elítéltek egy jelentős része írástudatlan, nem rendelkezik a tanuláshoz szükséges készségekkel. Ennek következtében e közösség oktatása testre szabott didaktikai útmutatást igényel. Mindezt figyelembe kellene venni a tanárok képzése során (ld. alább).

Annak ellenére, hogy nem szorul bizonyításra a tanár szerepe az oktatási folyamat minden szakaszában, a börtönoktatás e fontos mozzanata nincs kellően leírva. A témával foglalkozó irodalom kifejezetten szegényes. A börtöntanári tevékenységben kiemelendő a börtön környezetének, sajátos szubkultúrájának megismerése és az ahhoz való alkalmazkodás (1), az elítéltek sajátosságainak megismerése (2), az oktatási folyamat megszervezése a megfelelő, börtönpedagógiai didaktika alapján (3), a börtönszabályok betartása (4).

A börtönben tanító pedagógus az alábbi alkalmazkodási szakaszokon juthat el tartalmas, eredményes munka szintjére (Jandt, 2004):

1. A kulturális sokk szakasza. A börtönben először járó ember nemcsak kíváncsian, de félelemmel, szorongással lép be az intézetbe. Szinte minden újszerű, különleges. Gyakran turistaként érzi magát a rácsok mögött.

2. A különbségek fölismerésének szakasza. A börtönbe rendszeresen járó látogató már megszokta a környezetet, az elítélteket, a személyzetet és egyre kritikusabban hasonlítja össze a „kintit” a „bentivel”.

3. Egy idő után a tanár kifejezetten idegennek érzi magát, olykor nem érti, miért kell járnia a börtönbe. Igyekszik fenntartani, sőt, hangsúlyozni a távolságot a „bentiekkel” szemben.

4. A tanár fokozatosan átértékeli a börtönt, a tanítványait, saját magát és munkáját. Egyre inkább szakmai szempontok szerint értékeli és értelmezi a börtönnel kapcsolatos élményeit.

5. A „benti” és „kinti” világ természetessé válik. A tanár ugyanúgy megy be a börtönbe, mint az iskolába, ugyanúgy készül az órákra. Minden, a munkájával összefüggő cselekvés elveszíti érzelmi színezetét.

Wright (2005) szerint a tanár felkészítésében a börtönbeli munkához legfontosabb és talán legbonyolultabb feladat a kulturális sajátosságok fölismerésének megalapozása. Korántsem minden ember, minden pedagógus képes erre. Ennek következtében szükséges megfogalmazni a szakmai és személyi alkalmasság kritériumait. Alkalmasság esetén csak gondos felkészítés után kaphat engedélyt a pedagógus a börtönben történő oktató munkára. Kezdetben egy tapasztalt tanár mellett, később önállóan, rendszeres értékelés mellett. Az oktatásvezetőnek fel kell készülnie az olykor felmerülő kérdések, feszültségek, konfliktusok kezelésére.

Felhasznált irodalom

- Alien, J. P. 1988. Administering Qual-
ity Education in an Adult Correctional
Facility. *Community Services Catalyst*,
18, 4, 28-29.
- Barnett, O. , Barnett, D. J. 1975. A
Criminal Offender Introspective Report.
Journal of Personality Assessment, Vol.
39, No. 4, 360-361.
- Békefy Lajos. 2005. A problémakeze-
lő-személyiségfejlesztő börtönpasztorá-
ció néhány elvi és gyakorlati kérdése. II.
rész. *Börtönügyi Szemle*, 1, 83-92.
- Blake, H., Sackett, D. 1975. Curricu-
lum of improving Communication Skills:
A Language Arts Handbook for Use in
Corrections
- Buda Béla (Szerk.) 1981. Pszichi-
choterápia. Gondolat, Bp.
- Bushway, S. 2003. Reentry and Prison
Work Programs. New York University
Law School, N. Y.
- Changing Lives: Behind the Walls at
Angola. Dokumentumfilm
- Clark, D. 1991. Analysis of Return
Rates of Inmate College Program Partici-
pants. Idézi: Vacca, 2004
- Cooke, D. 2000. *Psychology in Pri-
son*. Routledge, London
- Doblin, R., Metzner, R. 1999. Reflec-
tions on the Concord Prison Experiment
and the Follow-Up Study. *Bulletin of the
Multidisciplinary Association for Psyche-
delic Studies (MAPS)*, Vol. 9 No. 4.
- Eftiades, T. D. , Fink, L. 1968. A
Study Regarding the Value of Psychother-
apy in Prison. *Criminology*, 6, 1, 50.
- Erdődi Orsolya. 2005. Nevelés-e a ne-
velés? *Börtönügyi Szemle*, 1, 33-40.
- Friedman, G. 2003. Chaplaincy: Face
New and Old Challenges. *Corrections
Today*, 65 (5), 90-91.
- Gerbner, J. and Fritsch, E. J. (1995).
Adult Academic and Vocational Educa-
tion Programs: A Review of Recent Liter-
ature. *Journal of Offender Rehabilitation*,
22, 119-142.
- Harer, M. D. 1995. Prison Education
Program Participation and Recidivism: A
Test of the Normalization Hypothesis.
Federal Bureau of Prisons, Washington,
D. C.
- Huffmann, E. G. 2005. Psychotherapy
in prison: the frame imprisoned . *Clinical
Social Work Journal*, 34, 3, 319-333.
- Inciardi, J. A. 1987. *Criminal Justice*.
HBJ, San Diego
- Jandt, F. E. 2004. *An Introduction to
Intercultural Education: Identities in a
Global Community*. (4th ed.). Sage Founda-
tion, Thousand Oaks
- Leary, T., Litwin, G. , Metzner, R.
1963. Reactions to Psilocybin in a Sup-
portive Environment. *Journal of Nervous
and Mental Diseases*, Vol. 137: 561-573.
- Leary, T., Metzner, R., Presnell, M.,
Weil, G., Schwitzgebel, R., Kinne, S.
1965.
A New Behavior Change Pattern
Using Psilocybin. *Psychotherapy: Theory,
Research and Practice* Vol. 2 (2): 61-72.
- Leary, T., Metzner, R. 1968. Use of
Psychedelic Drugs in Prisoner Rehabilita-
tion. *British Journal of Social Psychiatry*,
Vol. 2: 27-51.
- Psychotherapy in Prison. 1951. *British
Medical Journal*, September 8, 2 (4731),
594.

Psychotherapy behind prison walls: an attempt to square the circle. 1999. *Fortschrift für Neurologie & Psychiatrie*, 67 (9), A7 – A10.

Raskó Gabriella. 1978. A női bűnözés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp.

Ripley, P. 1993. Prison Education Role in Challenging Offending Behavior. *Mendip Papers*, 047

Rogers, P. E. 2003. Correctional chaplains: Calming the storms of life for staff and inmates. *Corrections Today*, 65 (1), 77

Saunders, J. W. (Ed.) 2001. Life within Hidden Worlds: Psychotherapy in Prisons. Karnac Books

Schilder, D. M. 1999. Inside the Fence: A Handbook for Those in Prison Ministry

Shogren, E. 2006. Prison Work Recycling Computers Poses Health Risks. National Public Radio, Weekend Edition Saturday, April 8.

Sternberg, D. 1965. Legal Frontiers in Prison Group Psychotherapy. *The Journal of Criminal Law, Criminology, and Police Science*, Vol. 56, No. 4, 446-449.

Sundt, J. L. , Cullen, F. T. 2002. The correctional ideology of prison chaplains:

A national survey. *Journal of Criminal Justice* 30, 369-385.

Szabó András. 1962. Büntetőintézeti életrend vizsgálata. *Kriminallisztikai Tanulmányok*, IV. kötet, Bp.

Szabó András. 1979. A büntett és büntetése. Gondolat, Bp.

Tewksbury, R., Dabney, D. 2004. Prison volunteers: Profiles, motivations, satisfaction. *Journal of Offender Rehabilitation* 40 (1/2), 173-183.

Vacca, J. S. 2004. Educated Prisoners Are Less Likely to Return to Prison. *Journal of Correctional Education*, 12.

Wilson, D.G., Gallagher, C, and MacKenzie, D. 2001. A Meta-Analysis of Corrections-Based Education and Work Programs for Adult Offenders. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 37, 347-368.

Wright, R. 2005. Going to Teach in Prisons: Culture Shock. *Journal of Correctional Education*, 3, 112-124.

Zsigárdi Béláné. 2005. A fogvatartotti informatikai kabinetek működéséről, a távmunkáltatás megvalósításának körülményeiről. *Börtönügyi Szemle*, 3, 71-76.

Csóti András—Schuckertné Szabó Csilla

Egy komplex modellprogram megvalósítása az Állampusztai Országos Bv. Intézetben

„Aki jót tesz, hallgasson róla, aki kapta, beszéljen róla!”
(szólásmondás)

Az Országos Bűnmegelőzési Bizottság és az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet közös programja – amely a közösségi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája alapján a végrehajtásra kidolgozott kormányzati cselekvési tervnek megfelelően került megvalósításra – a következő címet viselte: „Komplex modellprogramok a helyreállító igazságszolgáltatás érvényesülése érdekében: a közösség javára végzett munkatevékenység szervezése a fogvatartottak, a közérdekű munka büntetésre ítélték, valamint a pártfogó felügyelt alatt állók társadalmi integrációjának elősegítésére”.

A pályázati program célja az volt, hogy a fogvatartottak számára helyreállító célú, a bűncselekménnyel – közvetetten – megsértett közösség kiengesztelésére irányuló hasznos munkavégzés megszervezésére kerüljön sor, a bűnismétlés megelőzése érdekében. Valamint, hogy az elítéltek társadalmi kapcsolatainak erősítésén, készségeik fejlesztésén keresztül, a helyreállító igazságszolgáltatás új módszereivel elősegítsük a reintegrációt, a pártfogó szervezet aktív bevonásával.

A program prioritásainak megfelelően, az alábbiak szerint álltak össze a program-
elemek egy komplex modellprogrammá:

– A közösség kiengesztelése érdekében hasznos munkavégzés szervezése	Közcélú munkáltatás
– A fogvatartottak, a pártfogó felügyelet alatt állók és a helyi közösség kapcsolatának erősítését célzó programok szervezése	Kiadvány az intézetről
– Új módszerek alkalmazása a helyreállító igazságszolgáltatásban	Film a programról
– Képzési programok szervezése, hasznosítása – főleg a területileg illetékes településeken	Parkgondozó szakképzés
– A településsel közös szabadidős (kulturális) programok szervezése	Kult., ismeretterj. programok
– A programok utókövetése, hatástanulmány készítése	Utánkövetés

A program – amely 2006. október 9-e és 2007. április 30-a között zajlott le – az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet, a Bács-Kiskun Megyei Igazságügyi Hivatal és Harta Nagyközség Önkormányzata együttműködésével valósult meg. A projekt megvalósulási helyszínei az Állampusztai Országos Büntetés-végrehajtási Intézet, az Intézet lakótelepe és Harta nagyközség bel- és külterülete voltak.

A program leírása

I. A projekt az Igazságügyi Hivatal helyi képviselőjének – pártfogó felügyelőjének – előadásával kezdődött 2006. október 9-én. A program ünnepélyes megnyitóját követően a pártfogó felügyelő tájékoztató előadásában ismertette a pályázati projekt vázlatát, kiemelte a pártfogó felügyelet szerepét, illetve elmondta, hogy miként kapcsolódik a pártfogói tevékenység az ismertetett programhoz. Szó esett továbbá az Igazságügyi Hivatal felépítéséről, munkájáról, valamint az előzetesen felmért, a fogvatartottak által megjelölt témakörökről.

II. A büntetés-végrehajtási intézetben lévő hátrányos helyzetű, alacsony iskolázottságú fogvatartottak társadalmi és munkaerő-piaci helyzetének javításához kívánt hozzájárulni a parkgondozó szakképzés, amely – 2006. október 9-étől 2007. április 19-éig – a Kecskeméti Regionális Képző Központ munkatársainak közremű-

ködésével zajlott le. Az OKJ-s végzettséget adó tanfolyamra 18 fő fogvatartott került beiskolázásra intézetünk mindkét objektumából.

A parképitő, -gondozó tevékenység – a gyakorlati oktatás keretén belül – a közigazgatásilag Harta nagyközséghez tartozó, a személyi állomány lakhatását biztosító lakótelep területén valósult meg. A lakótelep, az óvoda és az irodaépület között elterülő egykori sportpálya területének előkészítése park, illetve díszto telepítéséhez 2006 őszén megtörtént. A szegélyeket képező előregedett fákat, cserjéket eltávolítottuk, a használatatlanná vált parkelemeket (pad, lámpa stb.) megsemmisítettük.

Az időjárási viszonyok miatt a gyakorlati oktatás a tavaszi időszakra tevődött át, addig elméleti képzés folyt a tanfolyamon résztvevő fogvatartottak számára.

III. A projekt első „civil” előadására 2006. november 15-én került sor az Országos Magyar Méhészeti Egyesület helyi szervezetének közreműködésével. A magas színvonalú méhészeti előadáson szó esett a méhész tevékenység jogszabályi, tárgyi, személyi feltételeiről, biológiai ismeretekről, a munkafolyamatról és gyakorlati bemutató során

ismerkedhettek meg az érdeklődők az eszközök használatával. Az előadást követően különböző mézfajtákat kóstolhattak a fogvatartottak. A rendezvényen az előadó különböző ismeretterjesztő anyagokra, füzetekre hívta fel a figyelmet, ezeket a fogvatartottak magukkal is vihették.

IV. A projekt következő lépéseként – 2006. december 11-étől – közcélú munkálatás vette kezdetét Harta nagyközség bel-, illetve külterületén.

A program összesen négy hét időtartamban – négy hónapon keresztül, havi egy munkahét erejéig – valósult meg. A programot az intézet parancsnoka, az önkormányzat környezetvédelmi tanácsnoka, valamint a helyi Duna Kör vezetője nyitotta meg. A Hartai Duna Kör klubhelyiségében a fogvatartottak tájékoztató előadás keretében ismerhették meg a helyi környezeti adottságokat, a környezetvédelemmel kapcsolatos tudnivalókat és az általuk nyújtott munka szerepét, jelentőségét.

Az első két napon a Nagy-Duna parton a hajóállomás köves partszegélyétől a sziget befolyóig, majd a Kis-Duna partszegélyein az árvíz hozta műanyag és egyéb hulladékok szelektív felszedése, valamint a Nagy-Duna szigeti partsáv rendbetétele – a körézsű kiigazítása és a közlekedő ösvény megtisztítása – volt a kijelölt feladat.

A harmadik és negyedik napon a települési hulladékudvar külterületének környezetvédelmi rendezése, a szélfúttá műanyag hulladék begyűjtése valósult meg a közeli erdő-sávig terjedő szakaszon.

A hét utolsó munkanapján a nagyközség temetője ótemető-részének tisztítási munkálatai kezdődtek meg, amely feladat a következő szakaszra is áttevődött. A közérdekű munka második hetében – 2007. januárjában – a fogvatartottak folytatták Harta nagyközség ótemetőjének tisztítási munkálatait (a növényzet kiirtása, elégetése, a gazdátlan sírkövek összegyűjtése).

V. A közcélú munkálatás 2007. februárjában folytatódott Harta nagyközség temetőjének ótemető-részében, valamint a zeneiskolával szomszédos „1956-os emlékpark”-ban. A temetőben továbbra is az elvadult növényzet kiirtását, elégetését, a gazdátlan sírkövek és az egyéb maradványok összegyűjtését végezték a fogvatartottak. Az újra felállított gazdátlan sírkövek díszítőelemekként hirdetik tovább a község történelmét. A

hét utolsó munkanapján az említett emlékpark fásításának előkészületi munkálataiban vettek részt a fogvatartottak.

VI. A program következő állomásának a kalocsai Viski Károly Múzeum „Harta és környéke környezetvédelmi tapasztalatai, természeti és kultúrtörténeti értékei” című előadássorozatát tekinthetjük. A négyrészes programsorozat első előadására 2007. február 14-én került sor, amikor a Múzeum munkatársa a környék régészeti ásatásairól, történelmi hagyatékáról beszélt. A vetítéssel egybekötött előadáson 120 fogvatartott vett részt.

VII. A előadássorozat 2007. március 7-én folytatódott. Ez alkalommal Harta és környéke természeti értékeiről, flóra és fauna világáról, valamint környezetvédelméről hallhattunk sok érdekeset. Az előadás szűkebb körben, 50 fogvatartott részvételével került megrendezésre.

VIII. A közcélú munkáltatás negyedik és egyben utolsó szakaszában – 2007. március 9-étől 14-éig – a Harta-állampusztai lakótelepen, majd Hartán, a Templom utca egy részében folytatták a fogvatartottak a környezetrendezést.

IX. A Viski Károly Múzeum előadássorozatának harmadik, március 21-i előadásán szintén Harta és környéke természeti értékeiről, a környezetvédelmi tennivalókról esett szó. Ezt követően a negyedik és egyben befejező rész április 4-én, „szabadon választott” témában zajlott. A fogvatartottak – előzetes megbeszélés alapján – a honfoglalásról, a magyarok eredetéről kívántak előadást hallgatni.

X. A program utolsó állomásaként, 2007. április 18-án a parkgondozó tanfolyam záróvizsgájával fejeződött be a közel féléves projekt.

A program megvalósulásának további részét képezi az intézetről készült kiadvány, valamint a film, a program legesszenciálisabb eleme, amely a teljes projekt bemutatásán túl üzenet- és értékközvetítő szerepet tölt be.

A program jellemzése az érintettek vonatkozásában

Együttműködő partnerek, civil lakosság

- Harta Nagyközség Önkormányzata szerint a közcélú munkáltatással egy olyan, a korábbi években kialakított, a lakosság által kedvelt és jól begyakorlott programot elevenítettünk fel, amely jól illeszkedik a település értékrendjéhez (tisztá, rendezett nagyközség). A programelem tovább erősítette az együttműködési készséget, a kapcsolati tőke-értéket.

- A Bács-Kiskun Megyei Igazságügyi Hivatal véleménye az volt, hogy a program elősegíti a közös reintegrációs célkitűzés megvalósítását.

- A Kecskeméti Regionális Képző Központ szerint egy több éves, sikeres együttműködés következő állomása volt a programban szereplő parkgondozó képzés. A képzés gyakorlati részében tárgyiasult eredmények (a park kialakítása, a környezet átalakítása, szépítése stb.) a program résztvevőinek és a kívülállók elismerését egyaránt kivívták. A kiemelkedő színvonalú szakmai képzés, a humán-segítő attitűd kulcsszerepet játszott a végeredmény elérésében.

- Lakosság: A közcélú munka vonatkozásában a civil lakosság, ezen belül a környezetvédők elismerőleg nyilatkoznak a filmben.

A kiadvány megjelentetésével kívántuk elérni, hogy minél szélesebb körben ismerhessék meg az emberek intézetünket, a büntetés-végrehajtási tevékenységet. Fontosnak tartottuk ezt azért is, mert kistérségi szinten a foglalkoztatás vonatkozásában intézetünk meghatározó szerepet tölt be. Ez azt jelenti, hogy a 344 fő dolgozónk családja, hozzátartozói köre is érintett abban, hogy minél hitelesebb képet kapjon környezetünkről, tevékenységünkről. Természetesen ebbe a körbe sorolható az a generációs réteg is, amely a jövőben perspektívát láthat a büntetés-végrehajtásban történő elhelyezkedésben.

Fogvatartottak

A szakképzettség megszerzésén túl a „civil” környezetben történő munkavégzés, a számos új ismeret és tapasztalat megszerzésének lehetősége, a mérhető fizikai és szellemi teljesítmény és az ebből adódó sikerélmények mind-mind pozitív hatásként, eredményként könyvelhetők el.

A PR-tevékenység jelentősége hangsúlyozandó a fogvatartottak hozzátartozóival kapcsolatosan, hiszen azok – kapcsolattartásuk során – közvetlenül érintettek abban, hogy megismerjék környezetünket, tevékenységünket.

Intézet

A program lebonyolítása során szükségessé vált a rendelkezésre álló, emberi erőforrások összehangolása, koncentrálása. Ennek során alkalmazkodnunk kellett az együttműködő partnerek elvárásaihoz, fel kellett vennünk a civil/verseny szféra „fordulatszámát”, sebességét.

Mindehhez szemléletbeli változtatásra volt szükség, hiszen a program kezdetén tapasztalt közömbösség a látható eredmények megszületésével párhuzamosan csökkent, majd lassan pozitív irányú érdeklődéssé, együttműködéssé vált.

Tapasztalhattuk, ahhoz, hogy koncentrált eredményeket tudjunk elérni, összefogásra, folyamatos kommunikációra van szükség. Fontos megállapítások lehetnek ezek egy olyan zárt típusú rendszerben, amilyen a büntetés-végrehajtás, ahol felélve belső energiáinkat kevés külső impulzus ér minket ahhoz, hogy feltöltödhessünk, megújulhassunk. Ez a program alkalmat adott arra is, hogy a személyi állomány tagjai sikerélményhez jussanak, újabb ismereteket, tapasztalatokat szerezhessenek.

A program kiírója

Az európai uniós változások, az új igazságügyi reform és az ebből fakadó új elvárások, tendenciák megismerése, megismertetése elengedhetetlenül fontos a büntetés-vég-

rehajtás arculatának kialakításában, feladatának, módszertanának újraértelmezésében. Fontos ez a személyi állomány, a fogvatartottak és a civil lakosság szempontjából egyaránt. Ebben a folyamatban játszik nagy szerepet a program üzenete, amely a társadalom emberi közösségeit szólítja meg, tartja karban és teszi a büntetésükből szabadultak visszafogadására alkalmassá.

Befejezés

Összességében elmondható, hogy a pályázati program prioritásaival összhangban valamennyi programelemet eredményesen megvalósítottuk.

A „megsértett” közösség kiengesztelésére szervezett hasznos munkavégzés, a köz-célú munkáltatás beváltotta a hozzá fűzött reményeket. A fogvatartottak számára élményt jelentett az, hogy a lakosság azon része, amely kapcsolatba került velük, nem érezte, hogy a társadalom együttélési szabályai ellen vétőkkel van dolga, hanem a munkájuk, a magatartásuk alapján mondtak pozitív véleményt. A „civil” környezetben végzett munkák közül különösen a kegyeleti emlékpark kialakítása nyerte meg a fogvatartottak tetszését. Különleges élményt jelentett számukra a több száz éves kegyeleti emlékek, sírkövek történelmi kézzelfoghatósága. Sokan az itt szerzett élmények hatására jelentkeztek az ismeretterjesztő előadásorozatra, amely során még közelebb kerülhettek a történelemhez, megismerve a helyi régészeti, néprajzi hagyományokat.

A szakképzésben résztvevő fogvatartottak a bizonyítvány megszerzésével a szabadságukat követő elhelyezkedési, megélhetési problémáikat oldhatják meg.

Az együttműködők vonatkozásában: az elért sikerek további együttműködésre sarkallnak minket. A jövőben kölcsönösen keressük azokat a lehetőségeket, amelyek során hasonló eredményeket érhetünk el.

(A cikkben szereplő fotókat Schuckertné Szabó Csilla készítette.)

Nádasi Béla – Sztodola Tibor

Búcsú a fegyverektől?

A lőfegyverhasználat változásának lehetséges okai, helyettesítő alternatívák

Bevezetés

A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény és más büntetőjogi tárgyú törvények módosításáról szóló 2007. évi XXVII. törvény (a továbbiakban: Módosító tv.) 77. §-ának c) pontja új alapokra helyezte a büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény (a továbbiakban: Szervezeti tv.) 23. §-ának (1) bekezdését. Az új szöveg szerint „Nincs helye lőfegyverhasználatnak

- ha az olyan személy életét vagy testi épségét veszélyeztetné, akivel szemben a lőfegyverhasználat feltételei nem állnak fenn,
- ha az intézkedés célja tárgyra vagy állatra leadott lövéssel is elérhető,
- a fogvatartott szökésének megakadályozására, illetve szökés esetén elfogására.”

A módosítás hatására a Szervezeti tv. 22.§ (3) bekezdésében felsorolt lőfegyverhasználati esetek száma tizenegyről kilencre csökkent. Írásunkban annak próbáltunk utána járni, hogy milyen okok indokolhatták a fenti módosítás szükségességét, továbbá megpróbáltuk számba venni a lehetséges következményeket, végül kísérletet tettünk a probléma megoldását segítő kitérés pontok meghatározására.

I. Rövid történeti kitérő

A történelem során mindig szükséges volt bizonyos eszközök alkalmazása annak érdekében, hogy az adott kornak és a kor szabályainak megfeleljen a börtönök működése. Az alkalmazott eszközök terén igen nagy volt a találékonyosság, főleg az embertelen ség területén. Most néhány jellemző eszközt említünk meg.

A lőfegyver

„...Töltött puskával felfegyverkezett néhány őrt látni, kik csordákat hajtanak, nem barmokból, de emberekből. Vászon ingük, s gatyájuk szennytől és zsirtól korom fekete, képek sárga és kiaszott. Két forgó szemmel lábaikon vasláncok, melyek lármás csattogása a negyedik utcára is elhangzik. Itt-ott megállapodnak... néhol a kocsmákba is befordulnak, hogy az ítéletnek szeszessitali tilalmazó részét teljesítsék. Az ital hatására szemtelenek és káromkodók lesznek, amit az őrk úgy csillapítanak le, hogy néhányat a puska agyával főbecsapnak...”

„...négy őr felügyelete mellett 20 fő rab vesszővágásra a városhoz közeli erdőbe lett kirendelve, Az egyik rab szökési kísérletet tett, de észrevették és az egyik börtönőr utána szaladt. A fűzfabokrok között nehezen haladt, de félóra múlva sikerült utolérne. Fegyve-

*rét lövésre nem használta, kiméleltből puskatussal a menekülő felé sújtott és a rab meghalt. A vizsgálat szerint fegyverét használhatta volna az őr, de így felmentették..."*¹

Láthatjuk, hogy a löfegyver már több mint száz évvel ezelőtt is jelen volt minden olyan feladatellátás során, ahol fennállt a veszélye rendkívüli esemény kialakulásának, de leginkább a fogolyszökés megakadályozásra vagy a szökevény elfogására alkalmazták.

A test ütlegelésére kialakított eszközök

Az ütlegelésre alkalmazott eszközök alapvető eszközei voltak az évszázadok során a büntetőjog minden területének. Az első helyen kell megemlíteni e területen a különböző korbácsokat.

Flagellum

Római korbács, amelytől minden ember rettegett. A korbács marhabőről készült, osztorosíjait gyakran ólomnehezékekkel voltak felszerelve. Horatius szerint egyes bírúk olyan elvetemültek voltak, hogy egészen addig folytatni rendelték a korbácsolást, amíg már maga a hóhér rogyott össze kimerültségében. Hasonló, de ritkábban alkalmazott eszköz volt a scutica, amely pergamenszíjas korbács, valamint a ferula, amely sima bőrszíj volt.²

Cséplőlánc

Ez valójában egy korbács volt, amely borotva éles, lapos és ovális láncokból állt, de igény szerint kiegészítették még speciális applikátumokkal, melyek hegyes, éles szélű, levél formájú fémpengék voltak, amiket összefontak még egy dupla láncsal, amely négy jókora vascsillagban végződött. Ennek puritánabb, de egyszerűbb kivitelezése ellenére sem kevésbé hatékony elődje az úgynevezett túske- vagy tövis korbács, amelynek eredete a krisztusi időkig vezethető vissza. Ez utóbbit a XIV. század derekán vonták ki a gyakorlatból, mikorra már a cséplőlánc évszázados megbecsülésnek örvendett.³

A kilencágú korbács

A kilencágú korbács – cat-o'-nine-tails – különböző hosszúságú szíjból állt, amelyek mindegyikén három csomó volt, amelyek az ütéskor felhasították az emberi bőrt, és húsdarabokat szakítottak ki az ütlegelt testből. Az eszközt főleg az angol tengerészetnél alkalmazták. Az 1689. évi Munity Act, az ún. lázadási törvény vezette be.

A jamaikai ostor

Az ostor 3,5-4,5 méter hosszú volt, a szíj a kb. félméteres markolatnál 5 cm széles volt és a végéig folyamatosan elvékonyodott. Sokkal keményebb eszköz volt, mint a korbács.⁴

A mozgást korlátozó eszközök

A börtönökben általában alapfeladat, hogy a fogvatartottak mozgását korlátozni kell, mivel konkrétan meghatározott helyen kell tartózkodniuk. Erre a funkcióra alap-

- 1 A királyi törvényháztól a fegyház és börtönig. A Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön centenáriumi évkönyve, 1905–2005. Szerk. Estók József. Sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtön, Sátoraljaújhely, 2005. 39. és 46–47. oldal.
- 2 Brian Innes: A kínzás és a kínvallatás története. Canissa Kiadó, Nagykanizsa, 1998. 21. p.
- 3 Torrente del Bosque: Kínzások és kivégzések története. Vagabund Kiadó, 2002. 49. oldal.
- 4 Brian Innes: A kínzás és a kínvallatás története. Canissa Kiadó, Nagykanizsa, 1998. 96. és 100. p.

vetően láncokat – ritkán köteleket - alkalmaztak, mivel ezek az eszközök rendelkeznek a szükséges szakítószilárdsággal, viszont igen hajlékonyak voltak, ezért az alapvető emberi mozgást nem gátolták. Az ókorban és a középkorban a börtönök építészeti sajátosságai, valamint a borzasztó körülmények miatt más eszközöket nemigen alkalmaztak. A középkori börtönök megannyi szörnyűségéről, borzalmáról igen sok adat maradt fenn. Való igaz, az emberfeletti kínok megteremtéséhez sokszor nem is volt szükség különleges céleszközökre, ugyanis az embertelen körülmények már önmagukban is elég okot szolgáltatottak az elviselhetetlen kínok megéléséhez.

A napfénytől, friss levegőtől elzárt félhomályos nyirkos cellák, a mosdatlan és saját váladékukban, ürülékükben hentergő, legtöbbször fekélyekkel borított, sebekből vérző, falhoz láncolt elítéltek, a patkányok, az ezerszámra nyüzsgő élősködők összessége olyan környezetet teremtett, ahol az élet szinte lehetetlen volt. A rabokat leláncolták, a láncok végét pedig a falhoz rögzített karikákhoz rögzítették. Csak annyi mozgást engedélyeztek számukra, hogy a fekhelyüket elérjék. Abban a ritka esetben, ha a cellát elhagyták, a kezüket és lábukat megbilincseltek, lábukra vasgolyót erősítettek, megbilincseltek kezeiket pedig a derekukra erősített vasabronchhoz rögzítették.⁵

Abban az esetben, mikor kivégzésre szállították az elítéltet, a bilincsek mellett felhelyezték rá az úgynevezett tövisnyakláncot. Ez egy fémkarika volt, aminek a belsejében befelé mutató tüskék voltak kialakítva. Az eszközt lazán helyezték fel a halára ítélt nyakára, a célja az volt, hogy a nézelődők által dobált zöldségek és gyümölcsök, amelyek az eszközt eltalálták, belenyomják a tüskéket a rab nyakába.

Összességében azt lehet mondani, hogy az ókori és a feudális kori börtönökben alkalmazott eszközök igen kegyetlenek voltak, a cél az elrettentés, a megtorlás, a kegyetlen módon történő fizikális kínzás, majd ennek következtében a lelki megsemmisítés volt. Az eszközök megalkotása terén nagy volt a „leleményesség”, különösen igaz volt ez a kínzásokra felhasznált eszközökre. Természetesen a fent említett eszközök, illetve a funkciójukat tekintve hasonlóak a XX-XXI. század büntetés-végrehajtásában is jelen voltak és vannak, az igazi és lényeges különbség az alkalmazásuk feltételeiben és a garanciákban jelenik meg.

II. A törvénymódosítás lehetséges okai

II/1.

A Módosító tv-hez semmilyen indoklás nem tartozik, így mi is csak találgatni tudjuk a Szervezeti tv-t érintő változások hátterét. A legvalószínűbb okok keresése során kiindulópontunk az Alkotmánybíróság 9/2004. (III. 30.) határozata lehet. A Rendőrségről szóló 1994. évi XXXIV. törvény (a továbbiakban: Rtv.) egyes rendelkezéseivel kapcsolatban több indítványt terjesztettek elő az Alkotmánybíróságon. Az élethez való joggal és az emberi méltósággal kapcsolatos indítványokat az Alkotmánybíróság elkülönítette, és azokat egyazon eljárásban együttesen bírálta el. Az Al-

kormánybíróság eljárása során beszerezte az akkori belügyminiszter és az igazságügy-miniszter véleményét. Az érintett szervezet képviselő első számú vezetőknek lehetőségük volt a szakma véleményének kifejtésére, kár, hogy ezen iratok tartalma nem kapott nyilvánosságot.

A teljesség igénye nélkül, csak a cikkünk szempontjából releváns indítványokkal, illetve az ezekhez kapcsolódó alkotmánybírói érveléssel foglalkozunk a továbbiakban. Két indítványozó is támadta az Rtv. 54. §-ában foglalt, a rendőr löfegyverhasználatával kapcsolatos rendelkezéseket, konkrétan: a g), h) és j) pontokat, mert azokat ellentétesnek tartották az Alkotmány 8. § (2) bekezdésében, illetve az 54. § (1) bekezdésében foglaltakkal. Az Alkotmány hivatkozott, illetve a Rtv. inkriminált részei a következők voltak:

„8. § (2) A Magyar Köztársaságban az alapvető jogokra és kötelességekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg, alapvető jog lényeges tartalmát azonban nem korlátozhatja.”

„54. § (1) A Magyar Köztársaságban minden embernek veleszületett joga van az élethez és az emberi méltósághoz, amelyektől senkit nem lehet önkényesen megfosztani.”

„Rtv. 54. § A rendőr löfegyvert használhat

g) az emberi élet kioltását szándékosan elkövető elfogására, szökésének megakadályozására:

h) az állam elleni (Btk. X. fejezet), az emberiség elleni (Btk. XI. fejezet) bűncselekményt elkövető személy elfogására, szökésének megakadályozására;

j) az elfogott, bűncselekmény elkövetése miatt őrizetbe vett vagy bírói döntés alapján fogvatartott menekülésének, erőszakos kiszabadításának megakadályozására vagy elfogására, kivéve, ha a fogvatartott fiatalkorú.”

II/2.

Az indítványozók álláspontja szerint a Rtv.-n alapuló löfegyverhasználat az életnek, illetve az élethez való jognak a teljes és helyrehozhatatlan megsemmisítését jelentheti, ezért megítélésük szerint a jogi szabályozás – a jogos védelem és a végzettség eseteit kivéve – arra tekintet nélkül alkotmányellenes, hogy ez az alkotmányellenes jogkövetkezmény az esetek hány százalékában következik be. Az indítványok által támadott esetekben közös elem, hogy nem az élet elleni közvetlen fenyegetés vagy támadás miatt, hanem bűnmegelőzési, bűnüldözési céllal veheti el a rendőr valaki életét. Az igazságszolgáltatás eredményességéhez, a közbiztonság megóvásához komoly alkotmányos érdek fűződik, de ez – állították az indítványozók – önmagában nem lehet elégséges indok emberi élet elvételéhez. Végezetül mindkét indítványozó úgy vélte, hogy az indítványaikkal érintett normaszöveg zavaros: rámutattak, hogy a felsorolásban átfedések, ismétlések vannak.

Az Alkotmánybíróság az élethez való jogra és az emberi méltóságra vonatkozó álláspontját korábbi határozataiban elsősorban a halálbüntetés, a magzatvédelem és az eutanázia kapcsán fejtette ki. Ezen álláspontok röviden a következőkben összegezhetők.

A halálbüntetés az élethez és az emberi méltósághoz való jog lényeges tartalmi korlátozásának tilalmába ütközik. Az emberi élethez és méltósághoz mint abszolút értékhez való jog korlátot jelent az állam büntetőhatalmával szemben. Az élethez való jog korlátozhatatlanságát tehát az Alkotmánybíróság a halálbüntetés alkotmányellenességének megállapításával, az állam büntetőhatalma gyakorlásával összefüggésben mondta ki. [23/1990. (X. 31.) AB határozat, ABH 1990, 88, 92-93.]

A teresség-megszakítás alkotmányosságát vizsgáló 64/1991. (XII. 17.) AB határozatban az Alkotmánybíróság arra mutatott rá, hogy az emberi élet elvételének állam általi megengedése csak olyan esetekben lehet alkotmányos, amikor a jog eltűri az emberi életek közötti választást, és ennek megfelelően nem bünteti az emberi élet kioltását. (ABH, 1991, 297, 315–316.) Az Alkotmánybíróság ebben az ún. első abortusz-döntésben fejtette ki az államnak az élethez való jogból folyó általános védelmi kötelezettségét. A határozatban megállapította: az Alkotmány 54. § (1) bekezdése egyrészt minden ember számára garantálja az élethez való alanyi jogot, másrészt – a 8. § (1) bekezdésével összhangban – az állam elsőrendű kötelességévé teszi az emberi élet védelmét. Az állam kötelessége az alapvető jogok tiszteletben tartására és védelmére a szubjektív alapjogokkal kapcsolatban nem merül ki abban, hogy tartózkodnia kell megsértésüktől, hanem magában foglalja azt is, hogy gondoskodnia kell az érvényesülésükhöz szükséges feltételekről.

Az Alkotmánybíróság a gyógyíthatatlan betegek önrendelkezési jogával kapcsolatos 22/2003. (IV. 28.) AB határozatában áttekintette az emberi élethez és a méltósághoz való jog kapcsolatával összefüggő határozatait. (ABK 2003. április, 219.) A halálbüntetésről, majd az abortuszról szóló határozatokban – az emberi státus meghatározójaként – kifejtett egységességi doktrínát, mint kiinduló alapot, az Alkotmánybíróság irányadónak tekintette az ún. „eutanázia” probléma elbírálásával kapcsolatban is. Kifejtette: „az eddigi gyakorlata alapján kimunkált elvek megfelelő alapul szolgálnak az indítványban felvetett kérdésekben való állásfoglaláshoz is.” (ABK 2003. április, 219–232.) Az alapjogok korlátozásánál irányadó, az Alkotmány 8. § (2) bekezdésébe foglalt „érinthesetlen lényegét” tekintve az Alkotmánybíróság megállapította: „A világnézeti szempontból semleges, alkotmányos alapokon álló jogrendszer ugyanis sem helyeslő, sem helytelenítő álláspontot nem foglalhat el az ember saját életének befejezését elhatározó döntésével kapcsolatban; itt olyan szféráról van szó, amelytől az államnak főszabályként távol kell magát tartania. Az állam e körben csak annyiban jut szerephez, amennyiben ezt az élethez való jogra vonatkozó intézményvédelmi kötelezettsége elkerülhetetlenül szükségessé teszi.” (ABK 2003. április, 219.)

Az Rtv. támadott rendelkezéseiben – az alkotmányos alapjogvédelem szempontjából – közös elem, hogy nem az életnek az állam általi, bizonyosan bekövetkező elvételéről van szó, hanem az emberi élet – más ember(ek) általi – eshetőleges elvételéről, az élet kockáztatásáról, az élethez való jog esetleges sérelmének megengedéséről. Az Alkotmány 8. § (2) bekezdése határt szab az alapjogok korlátozhatóságának, mert lényeges tartalmukat kivonja a törvényhozó rendelkezése alól. Az élet ön-

kényes elvételének állam általi megengedése kétségkívül ezt az alkotmányi tilalmat sértené. A jog ugyanakkor bizonyos esetekben eltúri az élet elvételét, ugyanis nem tekinti jogellenesnek a jogos védelmi helyzetben vagy végszükségben elkövetett emberölést. Az Rtv. indítványokkal támadott rendelkezései – mindenekelőtt a lőfegyver-használati esetek – nem tartoznak ehhez a szabályozási területhez.

II/3.

Az indítványokat az Alkotmánybíróság részben megalapozottnak találta. Döntését a következők alapján vezette le.

A lőfegyverhasználat fogalmát az Rtv. 53. § (1) bekezdése határozza meg: „lőfegyverhasználatnak csak a szándékosan, személyre leadott lövés minősül”. E meghatározásból következik, hogy a személyre leadott lövés akkor is lőfegyverhasználatnak minősül, ha nem okoz sérülést. A Rendőrség Szolgálati Szabályzatáról szóló 3/1995. (III. 1.) BM rendelet (a továbbiakban: Szolgálati Szabályzat) értelmében a lövést lehetőleg lábra, ha pedig a támadó kezében a támadásra távolról is felhasználható eszköz van, kézre kell irányítani. A lőfegyverhasználat azonban olyan rendőri jogosítvány, amely emberi élet kioltására is vezethet, ezért az élethez való joggal összefüggésben jelentős és közvetlen kockázati tényezőnek minősül.

Az 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett, az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény (a továbbiakban: Emberi Jogok Európai Egyezménye) 2. cikke szól az élethez való jogról. Eszerint:

„1. A törvény védi mindenkinek az élethez való jogát. Senkit nem lehet életétől szándékosan megfosztani, kivéve, ha ez halálbüntetést kiszabó bírói ítélet végrehajtása útján történik, amennyiben a törvény a bűncselekményre ezt a büntetést állapította meg.

2. Az élettől való megfosztást nem lehet e cikk megsértéseként elkövetettnek tekinteni akkor, ha az a feltétlenül szükségesnél nem nagyobb erőszak alkalmazásából ered:

- a) személyek jogtalan erőszakkal szembeni védelme érdekében;
- b) törvényes letartóztatás foganatosítása vagy a törvényesen fogva tartott személy szökésének megakadályozása érdekében;
- c) zavargás vagy felkelés elfojtása céljából törvényesen tett intézkedés esetén.”

Az 1. pont ugyan még megengedi a halálbüntetést, de az Emberi Jogok Európai Egyezménye hatodik kiegészítő jegyzőkönyvének 1. cikke már a halálbüntetés eltörléséről rendelkezik. A 2. pont b) bekezdése azonban lehetővé teszi az élettől való megfosztást, és nem zárja ki a lőfegyver esetleges alkalmazásának lehetőségét.

Az Rtv. indokolásának a lőfegyverhasználat szabályozására vonatkozó része az Emberi Jogok Európai Egyezményében foglaltakra nem hivatkozik, viszont megemlít egy nemzetközi dokumentumot: „A javaslat az ENSZ VIII. bűnmegelőzési kongresszusán elfogadott határozatot figyelembe véve szabályozza a rendőrség tagjainak lőfegyver-használati jogát: ez a végső kényszerítő eszköz önvédelemből, a mások

életét veszélyeztető súlyos bűncselekmény elkövetésének megakadályozására, az ilyen veszélyt okozó személy elfogására, illetőleg szökésének megakadályozása céljából alkalmazható.” A hatályos szabályozás ezen az esetkörön túlmegegy, mert nemcsak a mások életét veszélyeztető súlyos bűncselekmény elkövetőjének elfogása, illetve szökésének megakadályozása esetén engedi meg a lőfegyverhasználatot.

Az Alkotmánybíróság a támadott rendelkezések konkrét vizsgálatát megelőzően áttekintette a hatályos jogrend lőfegyver-használati szabályozását, különösen a rendőrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a nemzetbiztonsági szolgálatok, a határőrség, valamint a vám- és pénzügyőrség működése körében. A lőfegyverhasználatnak a felsorolt szervezetekre irányadó szabályait összevetve megállapítható, hogy a szabályozás terjedelme törvényenként különböző, az egyes esetek feltételrendszere, szóhasználata pedig részben megegyezik, részben egymástól eltérő. Az Alkotmánybíróság ezzel összefüggésben rámutat: nincs olyan, az Alkotmányban meghatározott vagy abból levezethető követelmény, hogy a jogalkotónak egységesen kellene szabályoznia a lőfegyverhasználatot. Éppen ellenkezőleg: a jogalkotónak figyelembe kell vennie a lőfegyver-használati joggal felruházható szervezetek feladat- és hatáskörében megmutatkozó különbségeket, és a vizsgált jogszabályra vonatkozó szabályozást ennek megfelelően, az adott szervezetre rendeltén kell kialakítania. Az élethez való alapjog érvényesülésének vizsgálata szempontjából azonban bizonyos szabályozásbeli összefüggéseket nem lehet figyelmen kívül hagyni.

Az első ilyen összefüggés a lőfegyver-használati jogosultság terjedelmének meghatározása. Nyilvánvaló, hogy amennyiben a jogalkotó olyan esetben is biztosítja a lőfegyver használatát, amelyet az adott szerv feladat- és hatásköre nem indokol, az már önmagában alkotmányellenességet eredményez. A jogosultság egyes eseteinek áttekintése alapján megállapítható, hogy valamennyi érintett szervet (a szerv részéről eljáró jogosított személyt) felruházott a jogalkotó a lőfegyver használatára akkor, ha ez az élet elleni közvetlen fenyegetés vagy támadás, illetve a testi épséget súlyosan veszélyeztető közvetlen támadás elhárítását szolgálja.

A következő esetkörben – az egyes szervek feladat- és hatásköréhez rendeltén – taxatív felsorolt súlyos, az életet is veszélyeztető bűncselekmények (cselekmények; objektumok, létesítmények elleni támadások) megakadályozása vagy megszakítása indokolja a lőfegyver használatát. E tekintetben a legszélesebb körű jogszabályt a rendőr és a határőr, a legszűkebbet a pénzügyőr számára állapított meg a jogalkotó. A kifejtettek szerint a lőfegyverhasználattal érintett személy életének kockázthatóságát – a lőfegyver-használati jog megengedését – a valamennyi esetben megragadható életveszély elhárítandó volta indokolja. A vizsgált rendelkezések közül egyedül az Rtv. 54. § j) pontjának egyik eleme (a fogva tartott erőszakos kiszabadítása) tartalmaz támadó, tehát veszélyeztető magatartást, a többi azonban nem tartozik a fenti esetkörök egyikébe sem. Vagyis: az indítványokkal érintett szabályozás nagy része akkor is megengedi a lőfegyver használatát, amikor az életveszély nem manifesztálódott.

Az Alkotmánybíróság megállapítása szerint a Rtv. 54. § g) és h) pontjaival azonos lőfegyver-használati jogosultságot más törvény nem tartalmaz. Az tehát, hogy a

már befejezett bűncselekményt elkövető, de emiatt még felelősségre nem vont személyrel szemben lőfegyvert lehessen használni, kizárólagos rendőri jogosítvány. Ez az alkotmánybíróági megállapítás nem fedti a valóságot, hiszen az akkor hatályos Szervezeti törvény 22. § (3) bekezdésének g) és h) pontja biztosítja a lehetőséget a büntetés-végrehajtás hivatásos állományú tagjai részére a megfelelő feltételek fennállása esetén.

Ugyanakkor arra is rámutat az Alkotmánybíróság, hogy a lőfegyver-használati jog gyakorlása előfeltételeinek tekintetében az egyes esetekben különbségek mutatkoznak. Ez legfőképpen az előfeltételek (megelőző intézkedések) érvényesíthetőségében ragadható meg. Az ún. veszélyeztetettségi esetkörben a lőfegyverhasználatot érintett személy támadó magatartást tanúsít, ezért a rendőri kényszerintézkedés ennek elhárítását szolgálja. A magatartás támadó jellegéből, annak gyors lefolyásából, közelítő irányultságából adódik, hogy általában kevés idő áll rendelkezésre az Rtv. 56. § (1) bekezdésében meghatározott cselekmények (felhívás, figyelmeztetés, figyelmeztető lövés) foganatosítására. Ennek következtében éppen ebben az esetkörben kerülhet sor gyakrabban az Rtv. 56. § (2) bekezdésében foglalt alkalmazására, vagyis a lőfegyverhasználatot megelőző intézkedések teljes vagy részbeni mellőzésére. Ezzel szemben a támadott rendelkezések többségénél a lőfegyverhasználatot érintett személy menekül, vagy szökik, mozgása értelemszerűen távolodó, vagyis az üldöző rendőrnek általában lehetősége adódik a megelőző intézkedések megtételére.

Az Rtv. 54. § h) pontja megengedi a lőfegyverhasználatot az állam elleni és az emberiség elleni bűncselekményt elkövető személy elfogása, szökésének megakadályozása érdekében.

Az Alkotmánybíróság a vizsgált rendelkezéssel kapcsolatban mindenekelőtt leszögezi: ez a lőfegyver-használati jogosítvány nem tartozik a veszélyeztetésen alapuló esetkörbe. A lőfegyverhasználatot érintett személy tehát már elkövette a bűncselekményt, ugyanakkor nem lép fel támadólag sem a rendőr, sem más személy ellen, tényleges magatartása a menekülés vagy az elrejtőzés. A vizsgálat iránya ennek megfelelően ez esetben az, hogy megengedhető-e a lőfegyverhasználat, ha nem áll fenn egyidejűleg egy másik élet veszélyeztetése. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a lőfegyverhasználat alkotmányosságát az alapozza meg, hogy a lőfegyverhasználatot érintett személy korábban megsértette az élethez való jogot egy másik emberi élet kioltásával.

Mindezek alapján az Alkotmánybíróság megállapította, hogy az Rtv. 54. § h) pontjában foglalt szabályozási tartalom, vagyis az, hogy a Btk. X. és XI. fejezetében felsorolt bűncselekmények elkövetőivel szemben kivétel nélkül megengedett a lőfegyverhasználat, sérti az Alkotmány 54. § (1) bekezdése szerinti élethez való jogot. Azoknak az emberiség elleni bűncselekményeknek az elkövetői viszont, akik emberi életet oltanak ki, a velük szemben megengedett lőfegyverhasználat szempontjából az Rtv. 54. § g) pontja szerinti szabályozás hatálya alá esnek. Az Alkotmánybíróság ennek megfelelően az Rtv. 54. § h) pontját megsemmisítette. Összefoglalva tehát,

aki olyan emberiség elleni bűncselekményt követett el, amelynek során emberi életet oltott ki, és szökik, ott megengedett a lőfegyverhasználat.

II/4.

Az Rtv. 54. § j) pontja szerint megengedett a lőfegyverhasználat az elfogott, bűncselekmény elkövetése miatt őrizetbe vett vagy bírói döntés alapján fogva tartott menekülésének, erőszakos kiszabadításának megakadályozására vagy elfogására, kivéve, ha a fogva tartott fiatalkorú. Az Rtv. rendelkezése alapján tehát az említett célokból minden felnőtt fogva tartottal szemben használható lőfegyver, függetlenül attól, hogy milyen súlyú vagy milyen jellegű cselekmény elkövetése miatt került a rendőrség őrizetébe.

A menekülő, illetve a menekülést követően elfogás alá eső személy esetében nem áll fenn a rendőrt vagy harmadik személyt érintő veszélyeztetés, tehát az Alkotmánybíróságnak ezúttal is abban kellett állást foglalnia, hogy alkotmányosan megengedhető-e az élet kockáztatása (a lőfegyver használata), ha ez nem életveszély elhárítását célozza. A rendőrség úgy köteles a fogvatartott biztonságos őrzéséről gondoskodni, hogy ezáltal a menekülés elkerülhetővé váljék. A rendőrség számára a jogalkotó megteremtette a biztonságos őrzés feltételeit, eszközrendszerét. Ha az őrzés során olyan mulasztás történik, ami lehetővé teszi a jogilag még felelősségre nem vont fogva tartott szökését, akkor ennek korrigálására nem szolgálhat az élet kioltására is alkalmas eszköz (lőfegyver) használata.

Az Alkotmánybíróság azonban – az előzőekben kifejtettek alapján – megállapítja, hogy az Rtv. 54. § j) pontja „menekülésének”, továbbá „vagy elfogására” szövegrészei sértik az Alkotmány 8. § (2) bekezdésében és 54. § (1) bekezdésében foglaltakat. Az Alkotmánybíróság külön hangsúlyozza: az élet kioltását elkövető fogva tartottal szemben az államot fokozottan terheli az őrzési felelősség, a biztonságos fogvatartás kötelezettsége.

Ugyanakkor nem állapította meg az Alkotmánybíróság az Rtv. 54. § j) pontjában foglalt további rendelkezés alkotmányellenességét, mert a fogva tartott erőszakos kiszabadításának megakadályozása esetén indokolt a lőfegyverhasználat biztosítása. Az Alkotmánybíróság megállapította a fogva tartottal szembeni lőfegyverhasználat alkotmányellenességét, de egyúttal rámutat arra, hogy a fogolyszöktetést erőszakos módon végrehajtókkal szembeni lőfegyverhasználat nem alkotmányellenes.

Kialakult gyakorlata szerint az Alkotmánybíróság, ha a norma egy részének alkotmányellenességét állapítja meg, akkor többnyire csak e szövegrészt semmisíti meg, egyúttal megállapítja, hogy a megsemmisítést követően a rendelkezés milyen szöveggel marad hatályban. A jelen ügyben ennek a megoldásnak ugyan nem volna technikai akadálya, de azért nem alkalmazható, mert a hatályban maradó szövegrész értelmezhetetlenné válna, s ekként az ún. normavilágosság hiánya folytán maradna fent az alkotmányellenesség. Ezért döntött úgy az Alkotmánybíróság, hogy a rendelkezés egészét megsemmisíti. Így a jogalkotónak lehetősége nyílik arra, hogy a fogva tartott erőszakos kiszabadítását elkövetőkkel szembeni lőfegyverhasználatot,

mint az Rtv. 54. § j) pontjának nem alkotmányellenes szövegrészét, önállóan szabályozza.

II/5.

Az Rtv. további rendelkezéseit érintő indítványok elutasítását az Alkotmánybíróság a következőkkel indokolja. A Rtv. 54. § g) pontja szerint a rendőr löfegyvert használhat az emberi élet kioltását szándékosan elkövető elfogására, szökésének megakadályozására. Az Alkotmánybíróságnak mindenekelőtt abban kellett állást foglalnia, hogy alkotmányosan megengedhető-e az élet kockáztatása akkor, ha ez nem életveszély elhárítását célozza.

Aki más életének kioltásával megsérti az élethez való jogot, nem kerül és nem is helyezhető a jog világán kívül, de magára vonja azt a kockázatot, hogy – a törvényben meghatározott feltételek beállta esetén – a vele szemben alkalmazható jogszerű löfegyverhasználat révén a saját élete kerül veszélybe. Ennek a helyzetnek a kialakulásához szándékos magatartások egybefüggő zárt láncolata az előfeltétel, melyet a törvény meghatároz. Az első szándékos magatartás az emberölés. A második, hogy az érintett nem szándékozik alávetni magát a jogi eljárásnak: nem jelentkezik önként a hatóságnál, nem engedi elfogni magát. A harmadik, hogy a konkrét rendőri intézkedésnek nem engedelmeskedik, menekül. A negyedik, hogy sem a figyelmeztetés, miszerint löfegyverhasználat következik, sem a figyelmeztető lövés nem változtatja meg abbéli szándékát, hogy kivonja magát az eljárás alól. Az érintett tehát döntési helyzetben van, mert rendelkezésére áll annyi idő, ami elegendő arra, hogy ő maga akadályozza meg az életét kockáztató helyzet kialakulását.

A löfegyverhasználat jogszerűsége a konkrét esetekben csak akkor áll meg, ha a rendőr minden kétséget kizáróan tudja – a körülményekből egyértelműen következik –, hogy az a személy, akire rálő, korábban embert ölt. Ha ez a feltétel hiányzik, a rendőr a büntetőjog szabályai szerint – különös tekintettel a tévedésre – felel akkor, ha a kényszerítő eszköz használata az érintettnek sérülést okozott vagy életének kioltására vezetett. Az Alkotmánybíróság a fentiekre tekintettel megállapította, hogy az Rtv. 54. § g) pontja nem sérti az Alkotmány 8. § (2) bekezdésében és 54. § (1) bekezdésében foglaltakat, s ennek megfelelően az indítványt elutasította.

II/6.

Az Alkotmánybírósági határozatot figyelembe véve a következő összefoglaló megállapításokat tehetjük:

1. A löfegyverhasználat esetében nem az életnek a bizonyosan bekövetkező elvételéről van szó (a Szolgálati Szabályzat szerint a lövést lehetőleg lábra, ha pedig a támadó kezében a támadásra távolról is felhasználható eszköz van, kézre kell irányítani), hanem az emberi élet – más ember(ek) általi – eshetőleges elvételéről, az élet kockáztatásáról, az élethez való jog esetleges sérelmének megengedéséről. (Erről részletesen esik szó az II/2-es fejezetben.). A Szervezeti tv-ben a speciális szabályok között nincsen egyértelműen meghatározva, hogy löfegyverhasználat esetén a lövés-

nek milyen testrésze kell irányulnia. A szabadságvesztés és az előzetes letartóztatás végrehajtásának szabályairól szóló 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet 61. § (1) bekezdése mutat utat ez esetben, amely szerint „a törvényben meghatározott kényszerítő eszközök közül csak azok – addig és olyan mértékben – alkalmazhatók, amelyek az intézkedés eredményességéhez szükségesek.

2. Nincs olyan – az Alkotmányban meghatározott vagy abból levezethető – követelmény, hogy a jogalkotónak egységesen kellene szabályoznia a löfegyverhasználatot. Éppen ellenkezőleg: a jogalkotónak figyelembe kell vennie a löfegyverhasználati joggal felruházható szervezetek feladat- és hatáskörében megmutatkozó különbségeket, és a vizsgált jogosítványra vonatkozó szabályozást ennek megfelelően, az adott szervezetre rendeltlen kell kialakítania. (Erről részletesen az II/3-as fejezetben.)

3. A nemzetközi jog nem zárja ki egyértelműen a löfegyverhasználat alkalmazását (Emberi Jogok Európai Egyezménye) törvényes letartóztatás fogatosítása vagy a törvényesen fogva tartott személy szökésének megakadályozása érdekében. (Részletesen az II/3-as fejezetben.)

4. Az Alkotmánybíróság a támadott rendelkezések konkrét vizsgálatát megelőzően áttekintette a hatályos jogrend löfegyverhasználati szabályozását, különösen a rendőrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a nemzetbiztonsági szolgálatok, a határőrség, valamint a vám- és pénzügyőrség működése körében. Az áttekintése során nem tett olyan megállapítást, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet löfegyverhasználatának eseteivel kapcsolatban bármilyen aggálya lenne, illetve javasolná a módosítás szükségességét (részletesen az II/3. fejezetben).

5. Az Alkotmánybíróság nem zárta ki a löfegyverhasználat lehetőségét az emberi élet kioltását szándékosan elkövető elfogására, szökésének megakadályozására (részletesen az II/5. fejezetben). Ezzel szemben a Szervezeti törvény módosítása még ebben az esetben sem teszi lehetővé a löfegyverhasználatot. Előfordulhat az a paradoxon, hogy amíg egy többszörös gyilkos szökésének megakadályozására, illetve elfogására a büntetés-végrehajtás hivatásos állományú tagja nem használhat löfegyvert, addig a rendőrség hivatásos állományú tagja ezt minden további nélkül megteheti. A fentiekben kifejtettekre tekintettel nem gondoljuk, hogy az Alkotmánybíróság határozatának figyelembevételével, a Rtv. rendelkezéseinek tanulmányozása után, a társadalom védelmének kötelezettségével szemben, a büntetés-végrehajtás érdekeit szem előtt tartva, minden szempontból megalapozott módosítás született a Szervezeti tv. vonatkozásában.

II/7.

Szakmai okként kell még megemlítenünk az Európa Tanács 2007-ben tett újabb ajánlását a börtön szabályokkal kapcsolatban. A dokumentum (Új európai börtön szabályok és magyarázatuk. Összeállította: Vókó György. Bp. Ügyészek Országos Egyesülete, 2007.) egyértelműen arra az álláspontra helyezkedik, hogy vissza kell szorítani a kényszerítő eszközök alkalmazásának gyakorlatát, így különösen a löfegyver alkalmazását tiltja. Megjegyeznénk, hogy a megfogalmazás (a fordítás)

elég nehezen értelmezhető. A fegyverhasználatról a következőket tartalmazza az Ajánlás:

„69.1. A büntetés-végrehajtási személyzet sohasem viselhet a büntetés-végrehajtási intézet körzetében halált okozó fegyvert.

69.2. Más fegyverek – ide értve a gumibotokat is – a fogvatartottakkal kapcsolatban lévő személyek általi látható viselését meg kell tiltani, kivéve, ha azok különleges esemény alkalmával biztonsági és biztonságossági okok miatt szükségesek.”

Véleményünk szerint ebben a pontban (69.1.) a löfegyveren kívül minden más kényszerítő eszközről is szó van. Az idézet további tartalmát tekintve „a látható módon való viselés megtiltása” elég problémás helyzeteket okozna a gyakorlatban. Ennek kifejtésével azonban jelenleg nem kívánunk részletesen foglalkozni. Viszont az ajánlás ezen rendelkezéshez fűzött magyarázatával már fogalagkozni kell, mivel szorosan kapcsolódik a témánkhoz. Ez a következőket mondja a löfegyverhasználatról: „A szökésben lévő fogvatartott csak akkor állítható meg löfegyver használatával, ha közvetlen veszélyt jelent más személy életére, vagy másképpen nem állítható meg.”

A mondat első fordulatát érthetőnek és indokoltnak tartjuk, de megjegyeznénk, hogy amennyiben más személy életét a szökéssel veszélyezteti a szökevény, akkor szinte biztos, hogy a löfegyverhasználat a Szervezeti. tv. más pontja alapján lesz indokolt, például a Szervezeti tv. 22.§ (3) bekezdés a) pontja alapján, azaz: az élet elleni közvetlen fenyegetés vagy támadás elhárítására.

Nehéz olyan helyzetet elképzelni, amikor a fogvatartott pusztán a szökési cselekményével közvetlenül veszélyezteti más személy életét. Viszont a mondat második fordulata igen tág megfogalmazást ad, lényegében egyetért azzal, hogy végső esetben a szökevény elfogására – amennyiben más intézkedés nem jár eredménnyel vagy nincs rá lehetőség – használható a löfegyver. Azaz ugyanazt mondja ki, mint amit a hatályon kívül helyezett rendelkezések lehetővé tettek. A löfegyverhasználat csak legvégső esetben volt megengedett, addig, amíg lehetőség volt arra, hogy más módon megakadályozzuk a szökést vagy elfogjuk a szökevényt, a régi szabályozás szerint sem lehetett alkalmazni a löfegyvert.

A magyarázat a továbbiakban is tartalmaz vizsgálandó állítást: «Az Egyesült Nemzetek Szervezetének a törvény alkalmazásáért felelős személyek általi erőszak alkalmazására és löfegyverhasználatra vonatkozó Alapelvi teljesen egyértelműek ebben a kérdésben: „bármilyen körülmények között szándékosan csak akkor folymodnak halálos fegyverhasználat, ha az emberi életek védelme érdekében mindenképpen elkerülhetetlen” (9 Alapelv).» Azt láthatjuk, hogy a szöveg a löfegyverhasználatot azonosítja az élet kioltásával, ezzel a felfogással nem értünk egyet. A löfegyver abban az esetben, ha megfelelően kiképzett személy használja, valamint olyan löfegyver, amely alkalmas a szükséges intézkedés megtételére, egyáltalán nem biztos, hogy halált fog okozni, sőt az esetek többségében csak sérülés az eredmény.

A dokumentum 69.3. pontja szerint „A személyi állomány tagja nem kaphat fegyvert, mielőtt kezelésére ki nem oktatták”. A pont egy igen lényeges tény szögez le, amely természetesen a hatályos szabályozásunkban is megjelenik, miszerint olyan

személyt, akit a kényszerítő eszközök alkalmazására, kezelésére nem képeztek ki, ilyen eszközzel ellátni nem lehet. Ezt a feltételt később még vizsgálni fogjuk, mivel lényegében a kiképzettség jelenti a garanciát arra, hogy a lehető legminimálisabbra csökkentjük a halálos eredmény bekövetkezését a löfegyverhasználat során.

III. A kényszerítő eszközök

Nézzük, milyen lehetőségeink maradtak a löfegyverhasználat annullálása után a fogvatartott szökésének megakadályozására, illetve a megszökött fogvatartott elfogására. Kézenfekvőnek tűnik a többi kényszerítő eszköz használatának előtérbe kerülése, továbbá egyéb technikai eszközök használata, illetve a mechanikai védelem fokozása. Először a további kényszerítő eszközök előtérbe helyezését vesszük górcső alá.

III/1.

A sorban az első a testi kényszer. A Szervezeti tv. 18. §-a értelmében „Az intézkedésnek ellenszegülő személlyel szemben az ellenszegülés megtörésére testi kényszer (megfogás, lefogás, ellökés, elvezetés, önvédelmi fogás) alkalmazható.” A megfogás, lefogás, ellökés, elvezetés fogalmak egyértelműen értelmezhetők, azonban a gyakorlati alkalmazás három fontos kritériumot feltételez. Az első feltétel szerint a technikát alkalmazónak legalább hasonló fizikai paraméterekkel kell rendelkeznie, mint akivel szemben az alkalmazás szükségessé vált. Magas szintű technikai tudással és gyakorlattal ennél a követelménynél az „olló” egyre nagyobbra nyílhat. A második kritérium szerint a technikának tanultnak kell lennie, nem lehet azt az adott szituációban kitalálni, az alkalmazás során már csak arra van lehetőség, hogy a tanult fogást az adott szituációhoz adaptáljuk. A harmadik követelmény szerint az adott fogásnak begyakoroltnak kell lennie, vagyis folyamatosan gyakorolni kell, hogy az alkalmazás során technikai hiányosság ne merülhessen fel. Amennyiben a fenti feltételek nem állnak fent úgy a testi kényszer alkalmazásának hatékonysága rohamosan csökken. További problémát látunk az „önvédelmi fogás” értelmezése kapcsán. Jogszály nem ad eligazítást a fogalom határainak kijelöléséhez, így például egy tágabb értelmezés során idetartozhatnak a különböző ütések, rúgások, és nem egy önvédelmi rendszernél az ellenfél teljes megsemmisítését célzó technikák. Némi eligazítást a Rendelet 61. § (1) bekezdése ad, amely szerint „A törvényben meghatározott kényszerítő eszközök közül csak azok – addig és olyan mértékben – alkalmazhatók, amelyek az intézkedés eredményességéhez szükségesek”. Bizonyára furcsa médiavisszhangot váltani ki azonban, ha egy bugylival támadó fogvatartottat (Márianosztra) egy halálos technikával (gégeütés, csigolyatörés) állítana meg egy hivatásos szolgálati jogviszonyban lévő kolléga. Külön problémát jelent, ha kényszergyógykezeléssel, ideiglenes kényszergyógykezeléssel vagy kóros elmeállapotú fogvatartottal szemben kell kényszerítő eszközt alkalmazni. A Szervezeti törvény 16. § (3) bekezdése szerint „Csak korlátozott testi kényszer (megfogás, lefogás) alkalmazható a kényszergyógykezeléssel, az ideiglenes kényszergyógykezeléssel és a kóros el-

meállapotúvá vált fogvatartottal szemben.” Érdekes dilemmát eredményezne ez a szabály abban az esetben, ha egy kétméteres, százhús kilós dühöngő kényszergyógykezelt fogvatartottat kellene megfékezni, vagy egy ilyen személy támadását kellene elhárítani.

A Szervezeti tv. 22. § (3) bekezdése akképpen fogalmaz, hogy „Ha más kényszerítő eszköz alkalmazása nem vezet eredményre, löfegyver használható

a) az élet elleni közvetlen fenyegetés vagy támadás elhárítására;

b) a testi épséget vagy a személyi szabadságot súlyosan veszélyeztető közvetlen támadás elhárítására;

j) azzal szemben, aki a nála lévő fegyvert, vagy más, az életre és testi épségre veszélyes eszközt felszólításra nem teszi le, és magatartása annak ember elleni közvetlen használatának szándékára utal;

k) az intézkedő saját élete, testi épsége, illetve személyes szabadsága ellen intézett támadás elhárítására.”

A speciális szabályozás szintén meghatározza azok körét, akikkel szemben kizárt a löfegyverhasználat, ezt a jogalkotó a Szervezeti tv. 23. §-ában teszi, szó szerint a következőképpen „(1) Nincs helye löfegyverhasználatnak

a) ha az olyan személy életét vagy testi épségét veszélyeztetné, akivel szemben a löfegyverhasználat feltételei nem állnak fenn,

b) ha az intézkedés célja tárgyra vagy állatra leadott lövéssel is elérhető,

c) a fogvatartott szökésének megakadályozására, illetve szökése esetén elfogására.

(2) Az (1) bekezdésben foglalt tilalom nem vonatkozik arra az esetre, ha a löfegyverhasználat a fegyveresen vagy felfegyverkezve elkövetett támadás, illetve ellenállás leküzdése miatt szükséges.”

A speciális szabályozás tehát meghatározza azon eseteket, amikor jogszerű a löfegyverhasználat, továbbá meghatározza mely alanyok esetében kizárt. A Szervezeti törvény 23. § (2) bekezdésében az (1) bekezdésben felsorolt alanyok tekintetében mégis felmentést ad a löfegyverhasználat tilalma alól. A kérdés tehát felmerülhet úgy is, hogy az általános szabályok között elhelyezett tilalom – amely kényszergyógykezelttel szemben csak korlátozott testi kényszer alkalmazható – milyen viszonyban van a speciális szabályok között lévő jogosítványokkal, illetve tilalmakkal. Államvizsgán „mentő” kérdés lehetne például, hogy egy felfegyverkezett kóros elmeállapotú fogvatartott támadása esetén ultima ratioként löfegyver alkalmazható-e, vagy nem. Nyilván a Büntetés-végrehajtási Szervezet Oktatási Központjában és a Rendőrtiszti Főiskola Büntetés-végrehajtási Tanszékén elhangzanak a megfelelő válaszok, de vajon a jogalkotó szándéka az volt-e, hogy komoly jogász alapképzettség szükségeltessen egy-egy kérdés eldöntéséhez, megválaszolásához.

A fenti bekezdésben vázolt problémák megoldását a következőkben látjuk. Az oktatásban, képzésben [alapszinten, középszinten, felsőszinten, speciális szinten (akciócsoportok)] olyan egymásra épülő önvédelmi rendszer bevezetése, amely különleges előképzettség nélkül elsajátítható, egyszerű, ezért bárki által megtanulható,

viszonylag kevés gyakorlással szinten tartható. Ilyen rendszer egyébként már létezik, tehát nem a büntetés-végrehajtásnak kellene kitalálnia, csak a helyi viszonyokhoz (jogszabályi környezet, építészeti sajátosságok, speciális feladatok) ajánlatos lenne finomítani. Az elsajátítás után az ilyen kihívásokkal szembesülő végrehajtó állomány részére helyi szinten biztosítani kellene a minimális gyakorlás lehetőségét és évi rendszerességgel a tapasztalatok összegzését, a technika esetleges módosítását. A második javaslatunk egy olyan jogászokból és gyakorló szakemberekből álló bizottság létrehozása lenne, amely áttekintené a hatályos jogszabályi és egyéb alacsonyabb szintű szabályzókat, és tevékenysége gyümölcseként olyan egységes gyakorlatot alakítana ki, amely a jelenlegi ellentmondásokat teljesen feloldaná, továbbá, ha a bizottság szükségesnek ítélné, elkészítené jogszabálymódosítás-tervezetét.

III/2.

A következő kényszerítő eszköz a bilincs. A Szervezeti tv. 19. §-a értelmében „Bilincs alkalmazható a fogvatartott támadásának, szökésének, engedély nélküli eltávozásának és önkárosításának a megakadályozására, továbbá az intézkedéssel szembeni ellenszegülés megtörésére.” Bár a mondat első része – tágabb értelmezés alapján – lehetőséget adna a prevenciós okból történő alkalmazásra, igazi áttörést biztonsági szempontból a Rendelet mozgáskorlátozó eszközök alkalmazásáról szóló 48. §-a jelentett: „(1) Amennyiben a bilincs, kényszerítő eszközként való alkalmazásának a törvényben meghatározott feltételei nem állnak fenn, az elítélt mozgásának a korlátozása azonban a fogvatartás biztonságát sértő vagy veszélyeztető cselekmény megelőzése érdekében szükséges, korlátozó eszközként – ha az elítélt egészségi állapota azt megengedi – bilincs, vagy a végtagra helyezett, testi sérülést nem okozó más eszköz alkalmazható.

(2) A mozgáskorlátozó eszköz, ha azt az elítélt kísérése vagy intézeten kívüli őrzése során alkalmazzzák, annak idejére; egyébként az elrendelési ok megszűnéséig, de legfeljebb folyamatosan tizenkét óra időtartamra alkalmazható.

(3) A mozgás korlátozása történhet a kezek előre vagy hátra bilincselésével, két vagy több személy egymáshoz rögzítésével, bilincs és bilincsrögzítő öv együttes alkalmazásával, vezetőszárral ellátott bilincstag (vezető bilincs), valamint egyéb, a végtag rögzítésére alkalmas eszköz használatával is.

(4) Mozgást korlátozó eszköz, előállítás esetén pedig a vezető bilincs alkalmazásának az elrendelésére és megszüntetésére a parancsnok vagy a személyi állomány általa megbízott tagja jogosult.

(5) Büntető ügyben történő előállításkor az eljáró ügyész, illetőleg a bíróság elrendelheti az alkalmazott mozgáskorlátozó eszköz eltávolítását. Az előállító őr az erre vonatkozó rendelkezést köteles végrehajtani. Az intézkedés nem vonatkozhat a vezetőbilincs eltávolítására.

(6) Ha az elítélt meghatározott helyen tartása másként nem biztosítható – a járművön való szállítást kivéve – átmeneti intézkedésként végtagja tárgyhoz is rögzíthető.”

Ez a passzus lehetőséget ad arra, hogy ugyanazt az eszközt, amelynek alkalmazását a Szervezeti tv. szigorú feltételrendszerhez és garanciális szabályokhoz köti, prevenció céljal viszonylagos megkötések nélkül alkalmazzuk bizonyos esetekben objektumon belül, illetve kívül. A mozgáskorlátozó eszköz racionális alkalmazása komoly tényező lehet a fogolyszökés megakadályozásában vívott harcunkban. A részletszabályokat a fogvatartott mozgását korlátozó eszközök alkalmazásának szabályairól szóló 1-1/77/2006. (IK. Bv. Mell. 7.) OP intézkedés (a továbbiakban: Intézkedés 1.) határozta meg. Az Intézkedés 1. alapvető követelményként rögzítette az egyedi, személyre szóló döntés meghozatalát, a törvényes bánásmód betartását és az emberi méltóság tiszteletben tartását. Az Intézkedés 1. nagyon bölcsen az alkalmazás kötelező eseteit nem határozta meg, így az alkalmazás gyakorlatát az intézetekre bízta. Álláspontunk szerint egy megfelelő elemzés és értékelés után bizonyos esetekben, meghatározott fogvatartotti körrel szemben differenciáltan alkalmazott mozgáskorlátozó eszköz alkalmazási-kombináció (kéz- és lábbilincs, vezető bilincs, bilincsrögzítő öv) jelentősen csökkentheti a rendkívüli események bekövetkezését, így a fogolyszökés kockázatát is. Ehhez viszont szükség lenne a rendszeresített eszközök számát az intézetben lévő fogvatartotti állomány létszámához igazítani, valamint a működőképességüket ellenőrizni. Többször fordult elő olyan helyzet, mikor nem állt rendelkezésre a szükséges mennyiségű mozgáskorlátozó eszköz, valamint azok meghibásodás miatt nem, vagy nem biztonságosan voltak alkalmazhatók.

Következő javaslatunk az előző gondolathoz kapcsolódva egy rizikófaktor elemző bizottság (a továbbiakban: Reb.) létrehozása lenne. A Reb. meghatározó tagja lenne egy ügynevezett kockázatelemző tiszt (a továbbiakban: Ket.), akinek a feladatai a következők lennének. Az előállítandó fogvatartottról az információk (számítógépes rendszerben található adatok, nevelő személyes véleménye, körletfelügyelőkkel, körlet-főfelügyelőkkel, a fogvatartott zárkatársaival való konzultáció) összegyűjtése, majd személyes találkozó alkalmával a fogvatartott aktuális pszichés és fizikai paramétereinek felmérése. Fontos információforrás lehet még az előállítás helyszínének tanulmányozása. Következő lépésként a beszerzett információk elemzésére és értékelésére kerülne sor, majd javaslat készítésére, ami magában foglalná a lehetséges mozgáskorlátozó eszköz kombinációkat és a hozzárendelt élőőrre vonatkozó elképzeléseket. A Reb. tagjai lennének a továbbiakban az intézeti biztonsági osztályvezetője és az intézet akciócsoportjának parancsnoka, akik gyakorlati tapasztalataik és a Ket. által eléjük terjesztett javaslat alapján hozzájárulnának a helyes döntés meghozatalához. A későbbiekben a Reb. és a Ket. tevékenysége a lehetőségekhez képest kiterjeszthető lehetne az intézetbe befogadásra kerülő fogvatartottakra, majd az intézetben elhelyezett összes fogvatartottra. A feldolgozott információkat a továbbiakban csak az adott feladat végrehajtása előtt kellene naprakésszé tenni.

Az Intézkedés 1. kógens [feltétel nélkül kötelező] jelleggel felsorolja azokat az eseteket, amikor mozgáskorlátozó eszközt nem lehet alkalmazni, így a foglalkoztatás és oktatás időtartama alatt, kulturális- és sportrendezvényeken, illetve vallás-
gyakorlás során. Ezekben az esetekben a nyílászárók (ajtók, ablakok) mechanikai

védelmének megerősítésében látjuk a megoldást, illetve a frekventált helyiségek, területek kamerával való megfigyelésével, végső esetben a felügyeletet ellátók számának növelésével csökkenthető a nem kívánatos események bekövetkezésének valószínűsége.

III/3.

A következőkben a kényszerítő eszközök egy csoportba tartozó elemeit vesszük görcső alá, nevezetesen a könnygázt, az elektromos sokkolót és a gumibotot. Mindhárom eszköz esetében megegyezik, hogy azonos feltételek fennállása esetén alkalmazhatók. A Szervezeti tv. 20.§-a szerint „A bv. szervezetnél rendszeresített könnygáz, elektromos sokkoló eszköz, illetve gumibot alkalmazható

a) az életet, a testi épséget, a személyi szabadságot, illetve a vagyontbiztonságot közvetlenül sértő vagy veszélyeztető támadás elhárítására;

b) az intézkedéssel szembeni aktív ellenszegülés megtörésére”.

A könnygázt – mint a fogolyszökés megakadályozásának, illetve a megszökött fogvatartott elfogásának hatékony eszközét – elvetjük. Döntésünket az alábbi érvek-re alapozzuk. A könnygáz alkalmazását és hatékonyságát jelentősen csökkentheti a széljárás, huzat. Az a tény, hogy elsősorban a nyálkahártyákon fejti ki hatását, meglehetősen pontos alkalmazást és a célpont megfelelő megközelítését feltételezi. Gyakorlati tapasztalat szerint bódítószér hatása alatt, vagy magas adrenalin szintű lévő személlyel szemben az alkalmazás hatékonysága jelentős csökkenést mutat. Zárt térben a jelentős szóródás miatt, védőfelszerelés hiányában (gázálarc), a szert alkalmazó kollégára és vétlen személyekre egyaránt nem kívánt hatással lehet.

Az elektromos sokkoló eszköz bevezetését a szakma részéről nagy várakozás előzte meg. Sajnos az eszköz bevezetése a jelenlegi formában nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket, és a legtöbb eszköz fegyverraktár vagy fegyverszoba mélyén porosodik. A részletes szabályokat az elektromos sokkoló eszközök tárolásának, alkalmazásának szabályairól szóló 1-1/49/2003. (IK. Bv. Mell. 7.) OP intézkedés (a továbbiakban: Intézkedés 2.) valamint ennek mellékleteként kiadott Módszertani Útmutató határozta meg. Az elektromos sokkoló eszköz lehet kézi – amely lehet közvetlen érintéses, illetve kilőhető elektródás –, övbe szerelt, védőpajzsba épített. Az Intézkedés 2. szerint „Sokkoló eszközzel csak a szabályszerű kezelésre és alkalmazásra kiképzett személyt lehet ellátni. Az eszköz alkalmazására elsősorban az akciócsoport tagjait kell kiképezni. A kiképzésért a biztonsági osztályvezető a felelős. Az alkalmazásra kiképzett hivatásos állomány tagjainak sokkoló eszközzel ellátásáról, illetve a sokkoló öv alkalmazásáról a szolgálati feladat jellegére, biztonságra, veszélyességére figyelemmel a biztonsági osztályvezetője, vagy annak szolgálati előljárója – hivatali munkaidőn kívül a biztonsági tiszt – dönthet.” A sokkoló eszközök kis áramerősséggel és nagy feszültséggel működnek. A fájdalmat erős ütőhatásban fejtik ki. A kis áramerősség ellenére a sokkoló eszközöket fejen, nyakon, arcon, nem szabad alkalmazni, mert légző-izomgörcsöt, látás-és gerincvelő károsodást okozhat. Nagyon fontos szabály, hogy az alkalmazás felületeként lehetőleg az alsó vagy fel-

ső végtagot és a felsőtest középső területét kell kiválasztani. Kézi sokkoló eszköz hatásáról hivatalosan semmilyen információ nem áll rendelkezésre, vagyis nem tudjuk milyen hatást fog kiváltani az eszköz alkalmazása. A célpont eszméletét veszti, vagy csak dühösebb lesz? Másik nehézség, hogy a kilőhető elektródás változat kivételével a célpont közvetlen közelébe kell menni, így az életet, a testi épséget, a személyi szabadságot közvetlenül sértő vagy veszélyeztető támadás elhárítása esetén fokozottan számolni lehet az eszközt alkalmazó kolléga sérülésével. További problémaként merül fel, hogy a kilőhető elektródás eszköz kivételével nincs lehetőség annak megállapítására, hogy az eszközt valóban alkalmazták-e, így ez visszaélésre adhat lehetőséget. Sajnos a rendszerbeállított kilőhető elektródás modell sem tökéletes megoldás, mert a pontos célzás csak közvetlenül közelről lehetséges és a támadó teljes megfékezésére ez az eszköz sem alkalmas. Több országban (pl. az Egyesült Államokban) vannak olyan elektromos sokkoló eszközök (Air Taser M-sorozat), amelyek már rendszerbe lettek állítva, és hatékonyan működnek. Az Air Taser M-sorozattal az eszközbe beépített számláló, illetve az egyedi nyomképzés kiküszöbölte az eszköz visszaélészerű használatát is. Érthetetlennek tűnhet olykor-olykor egy új eszköz vagy rendszer bevezetésénél a már működő és bevált források átvételének hiánya. A gyakorlatban a sokkoló öv alkalmazása vált általánosan elfogadottá. Az Intézkedés 2. mellékleteként kiadott Módszertani Útmutató kizárja elektromos sokkoló alkalmazását a fogvatartott szökésének megakadályozására. Ezzel az a paradox helyzet állt elő, hogy amíg a 2007. évi XXVII. tv. 2007. június 1-jén történő hatályba lépéséig a fogvatartott szökésének megakadályozására löfegyvert lehetett használni (amely végső esetben akár a fogvatartott halálát is okozhatta), addig az enyhébb elektromos sokkolót (amellyel a fogvatartott életét nem lehet kioltani) nem lehetett és a mai napig nem lehet alkalmazni. A Szervezeti tv. 20. § b) pontja lehetővé teszi a bv. szervezetnél rendszeresített elektromos sokkoló eszköz alkalmazását az intézkedéssel szembeni aktív ellenszegülés megtörésére. Véleményünk szerint egy kiterjesztő értelmezés alkalmával a fogvatartott szökésének megakadályozására a 20. § b) pontja alapján alkalmazható az elektromos sokkoló eszköz. Javasoljuk az Intézkedés 2. Módszertani Útmutatójának felülvizsgálatát a fogvatartott szökésének elektromos sokkolóval való megakadályozásának tilalmával kapcsolatban. Továbbá más országokban már bevált elektromos sokkoló eszközök (pl. Air Taser) rendszerbe állításának lehetőségét.

A gumibotok fejlesztésének irányát az alábbiakban látjuk. A kombinált gumibot a gumibotokkal szemben támasztott általános követelményeknek (az életet, a testi épséget, a személyi szabadságot, illetve a vagyónbiztonságot közvetlenül sértő vagy veszélyeztető támadás elhárítására, az intézkedéssel szembeni aktív ellenszegülés megtörésére) nem felel meg. Sem könnygáz belseje, sem a gumibot külső borítása és súlya nem alkalmas a megfelelő védekezésre vagy támadásra, a rendszerből való mihamarabbi kivonását tartjuk kívánatosnak. A hagyományos szürke gumibot védekezésre korlátozottan alkalmas, így álláspontunk szerint a büntetés-végrehajtás múltjához és nem jelenéhez vagy jövőjéhez tartozik. Fokozatos megszüntetése szintén az

állomány érdekeit szolgálja. A gumibotok helyett a tonfák teljes körű rendszerbe állítását javasoljuk. A tonfa kezelése minimális ügyességgel elsajátítható, és a megszerzett tudás viszonylag kevés időráfordítással szinten tartható. Oktatását és az alkalmazás fortélyainak elsajátítását az alapfokú képzésben látjuk célszerűnek integrálni. A tonfa hatékonyan alkalmazható támadás elhárítására és különböző elvezető fogások végrehajtására. Szakszerű alkalmazás mellett a sérülések veszélye a minimumra csökkenthető (akár a védekező, akár a támadó vonatkozásában), vagyis az adott keretek között humánusnak mondható eszköz. Megfontolás tárgyát képezheti még az úgynevezett torziós botok (vipera) szűk körben való rendszerbe állítása. Alkalmazóként itt kizárólag az akciócsoportok tagjai jöhetnek szóba. Tevékenységük során ők kerülhetnek olyan szituációba, ahol ez a hatékony eszköz megoldást jelenthetne. Nem győzzük hangsúlyozni ebben az esetben sem az oktatás és a gyakorlás fontosságát, hiszen ez az eszköz csak értő kezekben szolgálhatja a büntetés-végrehajtás érdekeit, kontár kezekbe kerülve többet árthat, mint használhat, ugyanis nem megfelelően alkalmazva könnyen okozhat életveszélyes, legrosszabb esetben halálos sérülést. Az eszköz használatának oktatását a speciális, magas szintű képzésben (akciócsoportok továbbképzése) látjuk célszerűnek.

III/4.

Vizsgálatunk tárgya a következőkben a szolgálati kutya. A Szervezeti törvény 21. § (3) bekezdés b) pontja szerint „Szájkosár és póráz nélkül szolgálati kutya az elzárást töltő személy kivételével a fogvatartott szökésének a megakadályozására, és a megszökött fogvatartott elfogására alkalmazható.” Az objektumörzésnél, így a fogvatartott szökésének megakadályozására, a megszökött fogvatartott elfogására kiválóan alkalmazható a szolgálati kutya. Az egyes intézeteknél azonban körültekintően mérlegelni kell, hogy a szolgálati kutya rendszerbe állításához és a fenntartásához rendelkezésre állnak-e a szükséges anyagi források, illetve a rendkívüli események megelőzése olcsóbb, hatékonyabb módszerrel nem valósítható-e meg. Például, ami egy mezőgazdasági jellegű intézetben jó megoldás, az nem biztos, hogy adaptálható egy városi előzetes házban.

A kutyás rendszer kialakításának és fenntartásának költségei a teljesség igénye nélkül a következők:

- a kutyavezetők státusza és bérköltségei,
- a kutyavezetők kiképzésének költségei,
- a kutyák beszerzésének költségei,
- a kutyák képzésének költségei,
- a kutyatelep létrehozásának (6 kutya esetén a kennelek kialakításának) a költségei,
- az ebek etetése,
- a szükséges felszerelés (nyakörv, póráz, csibészuha, étkezési eszközök stb.) beszerzése,
- az állatorvosi költségek (oltások, betegségek),

- a kutyák kiöregedésével, az eszközök kopásából eredő pótlás költségei,
- a helyiségek folyamatos felújításának költségei,
- a kiképző pálya kialakításának vagy bérlésének költségei,
- a kutyák szállítását lebonyolító speciális gépjármű beszerzésének, fenntartásának költségei.

Nos, ahol ezek az összegek rendelkezésre állnak, és szakmailag olcsóbb és hatékonyabb megoldásra nincs lehetőség, ott bátran neki lehet vágni a kutyás rendszer kialakításának. A szolgálati kutyák alkalmazásáról a 1-1/60/1999. (IK. Bv. Mell. 11.) OP intézkedés (a továbbiakban: Intézkedés 3.) rendelkezik. Az Intézkedés 3. a Szervezeti tv. születése előtt lépett hatályba, és álláspontunk szerint a két szabályzórendszer több helyen nincs összhangban, egymásnak ellentmond. Ilyen az Intézkedés 3. 1. pont a) alpontja mely szerint „Objektumörzési feladatra szolgálati kutya: az intézet meghatározott területén szabadon vagy futóláncon (kivételesen pányvaláncon) tartva, az intézet zárt vagy bekerített területén szabadon engedve, duplasoros kerítés között szabadon vehető igénybe.”

A probléma ott érhető tetten, hogy ezekben az esetekben a szolgálati kutya nincs közvetlen felügyelet alatt, vagyis a kutyavezető fizikailag nincs jelen. Ha ilyenkor történik egy jogtalan behatolás vagy egy fogvatartotti szökés, akkor adott esetben a szolgálati kutya kontroll nélkül – mint kényszerítő eszköz – funkcionálhat, magyarul üldözi az elkövetőt, majd ha utolérte, a kiképzésen tanultakat fogja előreláthatóan alkalmazni. Ez esetben sérül a Szervezeti tv. 11.§ (2) bekezdése, amely alapján „Az intézkedés nem okozhat olyan hátrányt, amely nyilvánvalóan nem áll arányban annak törvényes céljával. Több lehetséges és alkalmas intézkedés közül azt kell választani, amely az eredményesség biztosítása mellett a legkisebb személyi korlátozással, sérüléssel vagy károkozással jár.” A szolgálati kutya felügyelet nélkül okozhat olyan hátrányt, amely nem áll arányban annak törvényes céljával, továbbá a lehetséges intézkedések közötti választás ebben az esetben kizárt.

A Szervezeti tv. 11. § (5) bekezdése értelmében „Az intézkedés során kerülni kell a sérülés okozását, az emberi élet kioltását”. A sérülés okozását nem tudjuk kizárni, vagyis a lehetséges sérülésekért fennállhat a büntetés-végrehajtás büntetőjogi és polgári jogi felelőssége. A Szervezeti tv. 16. § több bekezdésében meghatározott követelmények sem tarthatók. Az (1) bekezdés szerint „A kényszerítő eszköz alkalmazására az érintettet – ha az eset körülményei lehetővé teszik – előzetesen figyelmeztetni kell.” Példánknál maradván (a szolgálati kutya kontroll nélkül van) a büntetés-végrehajtás eleve olyan helyzetet teremt, amelyben az előzetes figyelmeztetés eleve kizárt. Az eset körülményeire való hivatkozás pedig könnyen a joggal való visszaélésnek minősülhet. A (2) bekezdés korlátai szerint „Kényszerítő eszköz nem alkalmazható a magatehetetlen személlyel szemben – továbbá a testi kényszer és a bilincs kivételével – a terhes nővel és a gyermekkorú személlyel szemben, ha e körülményekről az intézkedőnek tudomása van, vagy azok számára nyilvánvalóan felismerhetők.” Gondoljuk végig, milyen médiavisszhangja lenne egy olyan hírnek, hogy egy szökés vagy behatolás közben magatehetetlenné vált személynek súlyos sérülést

okozott az intézet területén szabadon lévő szolgálati kutya. Az a hír sem szolgálná a büntetés-végrehajtás érdekeit, hogy az intézkedő eb terhes nőnek vagy gyermekkorú személynek okozott maradandó fogyatékossgot.

A (3) bekezdés aporóján – „Csak korlátozott testi kényszer (megfogás, lefogás) alkalmazható a kényszergyógykezelttel, az ideiglenes kényszergyógykezelttel és a kóros elmeállapotúvá vált fogvatartottal szemben” – is felvetődik egy probléma. Bár a szolgálati kutyák kiképzése magas színvonalú, nem gondoljuk, hogy önállóan meg tudnák különböztetni ezeket a fogvatartotti kategóriákat, más fogvatartotti csoportoktól. Végezetül a (4) bekezdés jogcímén – „Nincs helye kényszerítő eszköz további alkalmazásának, ha az ellenszegülés megtört vagy az intézkedés eredményessége enélkül is biztosítható” – vélekedésünk szerint az esetek nagy többségében a szolgálati kutya önálló intézkedése során ezt a követelményt sem tudná minden esetben tartani, a jogi norma ebben az esetben is sérülhetne.

Sokszor merül fel érvként, hogy a nyelvtani értelmezés alapján a szolgálati kutya a fenti követelmények fennállása esetén alkalmazható. Nem tisztünk jogi órát tartani, de nem tudjuk megkerülni a fenti felvetés kapcsán a jogszabály-értelmezés kérdés körét. A jogszabály-értelmezésnek különböző fajtái vannak. Az első a jogszabályi vagy legális értelmezés, amikor a jogszabályt egy másik jogszabály értelmezi, az értelmezés eredménye kötelező. A második csoport a jogalkalmazói-értelmezés, amikor a jogi normát a jogalkalmazó szerv értelmezi, eseti értelmezése az adott ügyben kötelező. A harmadik csoport a jogirodalmi-értelmezés, amikor a jogirodalom különféle fórumain tudományos igényű állásfoglalás születik, az értelmezés eredménye ebben az esetben nem kötelező. A jogszabály-értelmezésnek az idők folyamán sajátos módszerei alakultak ki úgymint a nyelvtani értelmezés (interpretatio grammatica), a logikai értelmezés (interpretatio logica), a rendszertani értelmezés (interpretatio systematica), és végül, de nem utolsó sorban a történeti értelmezés (interpretatio historica). A jogszabály valódi tartalmának megismeréséhez az egyes elemek együttes és helyes alkalmazása során juthatunk el, az egyes elemek kiragadása könnyen tévútra vezethet.

III/5.

A kényszerítő eszközökről írottak zárásaként ejtsünk néhány szót a löfegyverhasználatról. Álláspontunk szerint a löfegyverhasználat nem kötelezettség, hanem lehetőség, ugyanis a Szervezeti tv. 22. § (3) bekezdése szerint „Ha más kényszerítő eszköz alkalmazása nem vezet eredményre, löfegyver használható...” A jogi norma nem kógens szabályként írja elő a löfegyverhasználatot, hanem választható lehetőségként biztosítja azt. További tévhit, hogy a löfegyverhasználat minden esetben halált okoz. A büntetés-végrehajtás nem rendelkezik olyan konkrét szabállyal, mint amelyet a Rendőrség Szolgálati Szabályzatáról szóló 3/1995. (III. 1.) BM rendelet 62. § (1) bekezdése határoz meg: „A löfegyverhasználat során kerülni kell az emberi élet kioltását. A lövést lehetőleg lábra, ha pedig a támadó kezében a támadásra távolról is felhasználható eszköz van, kézre kell irányítani.” A Szervezeti tv.

azonban, ha expressis verbis nem is, általánosan azért a 11. § több bekezdésében ki mondja [„(2) Az intézkedés nem okozhat olyan hátrányt, amely nyilvánvalóan nem áll arányban annak törvényes céljával. Több lehetséges és alkalmas intézkedés közül azt kell választani, amely az eredményesség biztosítása mellett a legkisebb személyi korlátozással, sérüléssel vagy károkozással jár... (5) Az intézkedés során kerülni kell a sérülés okozását, az emberi élet kioltását. Az intézkedésnél megsérült személy részére – amint az lehetséges – segítséget kell nyújtani, gondoskodni kell az orvosi ellátásáról, kórházi elhelyezés esetén a hozzátartozó vagy más, a sérülttel kapcsolatban álló személy értesítéséről”] az emberi élet adott körülmények közötti védelmét. Gyakorlatilag itt csak a lehetőségét engedi meg a jogalkotó az emberi életet eshetőlegesen kockáztató lőfegyverhasználatnak. Felfogásunk szerint az ember elleni lőfegyverhasználatra jogosító szabálynak tiltani kell az emberi élet szándékos kioltását, mint ahogy a Szervezeti tv. ha általánosan is, de eleget tesz ennek a követelménynek. Másik megoldás lehetett volna a különböző nem élő lövedékek használatának előtérbe helyezése. A gumilövedék, a gumisörét, a műanyaglövedék, a babzsák, a homokból készült lövedékek, a különböző kábító lövedékek még az emberi élet kioltásának kockázatát is a minimumra szorították volna.

III/6.

Javaslataink röviden a következőkben összegezhetők:

1. Olyan egységes intézkedés kibocsátása a taktikai, technikai képzés létrehozása, amely szorosan kapcsolódik a büntetés- végrehajtásnál kialakult oktatási szintekhez (alapfok–középfok–felsőfok, illetve speciális képzés), és a kollégák beosztásából fakadó feladataihoz (részletesen a III/1. és a III/3. fejezetben).

2. Egy jogászokból és gyakorló szakemberekből álló bizottság létrehozása, amely áttekintené a hatályos jogszabályi és egyéb alacsonyabb szintű szabályzókat, majd javaslatot tenne az egységes gyakorlat kialakítására, továbbá elkészítené a szükséges szabályzók módosítási tervezetét (részletesen a III/1., III/3., III/4., III/5. fejezetekben).

3. A mozgáskorlátozó eszközök hatékony és indokolt alkalmazására intézeti szinten rizikófaktor elemző bizottságok megalakítása, továbbá szintén intézetekként kockázatelemző tiszti beosztások létrehozása (részletesen a III/2. fejezetben).

4. A mechanikai, technikai, műszaki védelem erősítése (részletesen a III/2. fejezetben).

5. Javasoljuk az Intézkedés 2. Módszertani Útmutatójának felülvizsgálatát a fogvatartott szökésének elektromos sokkolóval való megakadályozásának tilalmával kapcsolatban, továbbá más országokban már bevált elektromos sokkoló eszközök (pl. Air Taser) rendszerbe állításának tanulmányozását (részletesen a III/3. fejezetben).

6. A tonfák teljes körű rendszerbe állítása és oktatásának beépítése az alapfokú képzésbe (részletesen a III/3. fejezetben).

7. A szolgálati kutyák alkalmazási területeinek áttekintése, kevésbé költséges alternatívák keresése (részletesen a III/4. fejezetben).

IV. A biztonsági rendszer további elemei

A fogvatartott szökésének löfegyverhasználattal való megakadályozásának ki-
esésével hatalmas űr támadt a biztonsági rendszeren, mondhatni rés a pajzson. Az in-
tézetből történő szökések megakadályozása a biztonsági rendszer kisebb-nagyobb
módosításával kompenzálható. Kérdés, hogy erre az elengedhetetlen kompenzációra
a szükséges pénzeszközök rendelkezésre állnak-e, továbbá a büntetés-végrehajtási
szervezet képes-e a megújulásra.

IV/1.

A büntetés-végrehajtási szervezet Biztonsági Szabályzatának kiadásáról szóló
0114/1997. (IK Bv. Mell. 2.) OP intézkedés mellékletének I. fejezet I. pontja szerint
„A büntetés-végrehajtási szervezetnek olyan biztonsági rendszert kell kialakítani,
mely folyamatosan biztosítja a fogvatartott őrzését, felügyeletét, ellenőrzését, a bün-
tetés-végrehajtási szerv védelmét, a büntetés-végrehajtás jogszabályban meghatáro-
zott feladatainak biztonságos körülmények közötti ellátását.

A biztonsági rendszer elemei:

- a rendelkezésre álló személyi állomány,
- a biztonsági létesítmények,
- technikai és kényszerítő eszközök,
- a biztonsági rendelkezések és okmányok.”

A büntetés-végrehajtás Biztonsági Szabályzata kógens jelleggel meghatározza a
biztonsági rendszerrel szemben támasztott alapvető követelményeket. A technikai
rendszer racionális tervezése, szakszerű telepítése, megbízható működése alapvető
biztonsági követelmény. Az intézetek földrajzi, építészeti, személyi és működési sa-
játosságai alapvetően meghatározzák a statikus biztonsági eszközrendszert és ezek
alapján a hozzárendelni szükséges dinamikus biztonsági elemeket.

IV/2.

Egy jól működő technikai rendszer elsődleges feladata a fogvatartottak őrzésé-
vel, felügyeletével, illetve ellenőrzésével megbízott személyi állomány biztonsági
tevékenységének hatékony eszközökkel való javítása. Stratégiai kérdés, hogy a tech-
nikai rendszer egyes elemeit külön-külön egységenként, vagy egységes rendszerként
határozzuk meg. Az egységes rendszerszemlélet szerint a létrehozott rendszer több
mint az egyes részek egyszerű összessége, minőségileg egy új képletet jelent.

A technikai rendszerrel szemben támasztott követelmények:

- végre tudja hajtani a büntetés-végrehajtási intézet bástyafal- vagy kerítésvona-
lának külső-belső képi ellenőrzését, a behatolás vagy kitörés, illetve a nyomvo-
nal biztonsági szempontból rizikófaktorral járó megközelítésének jelzését,
- oldja meg a biztonsági szempontból stratégiai fontosságú épületrészek, terüle-
tek vizuális figyelésének biztosítását, a meghatározott területek határain túllé-
pő illetéktelen mozgások jelzését,

- lássa el az épületek, meghatározott helyiségek belsőtéri védelmét, a frekvenciált helyek szükség szerinti zárt láncú videokamerás megfigyelését,
- az intézet területén tartózkodó személyek biztonsága érdekében pontos hely-meghatározó személyi riasztó rendszert működtessen,
- a jogosultságoknak megfelelő közlekedési rendszer kialakítását biztosítsa (engedélyezés, kontroll, állapotjelzés)
- biztonságos beléptető rendszert működtessen, amely alkalmas a büntetés-végrehajtási intézetbe történő be- és kiléptetések engedélyezésére, ellenőrzésére, és archiválására,
- biztosítsa az őrzési, felügyeleti, ellenőrzési feladatok végrehajtásának kontrollját,
- legyen alkalmas a személyi állomány nyilvántartására, létszámadatok folyamatos biztosítására, az automatikus telefonos kiértesítő rendszer működtetésére,
- képes legyen a különböző jelzéseket (hang és különböző fény) demonstrációs térképen megjeleníteni, a befutó jelzéseket a kezelő nyugtázásáig működtetni, nyugtázást követően tárolni,
- végül a hatékonyság érdekében biztosítsa a riasztások valóságát és még kezelhető számát (néhány intézetben napi több ezer riasztás fut be).

IV/3.

Kérdésként merül fel, hogy az adott eseményeket dokumentálni akarjuk vagy minél előbb felszámolni, illetve a kombinált alkalmazás esetén a két cél közül melyik élvez prioritást. Álláspontunk szerint három főcsoportra oszthatók a jelenleg működő technikai rendszerek. Megjegyezni kívánjuk, hogy tiszta profilú rendszer előfordulása nagyon ritka, általában a három csoport kombinálódik, ezekben az esetekben az arányoknak van meghatározó szerepe.

Prioritását tekintve a három rendszer:

1. Megelőzést szolgáló
2. Dokumentáló
3. Operatív intézkedést támogató

A megelőzést szolgáló rendszer viszonylag nagy számú technikai eszközt igényel (pl. kamerák és monitorok). Ezen kívül a technikai személyzet létszáma sem tartható alacsony szinten. Az egyes kamerák által küldött képeket folyamatosan ellenőrizni, elemezni szükséges (figyelembe kell venni, hogy a folyamatosan képernyő előtt dolgozókat meghatározott időszakonként váltani kötelező). A szükséges döntések meghozatalát célszerű egy megfelelő tapasztalattal rendelkező szakember kezében összpontosítani. A döntés meghozatalát követően rendelkezni kell egy megfelelő létszámú operatív csoporttal, amely a szükséges intézkedéseket végrehajtja. A nagy mennyiségű technikai eszköz egyszeri telepítése hatalmas beruházást jelent. A rendszer folyamatos üzemelése állandó karbantartást, felújítást, az elhasznált eszközök pótlása újabb és újabb beruházásokat igényel.

A dokumentáló rendszer eszközigénye viszonylag alacsony. A frekvenciált helyeken történő események rögzítésére alkalmas berendezéssel kell csak rendelkezni. A

technikai személyzet létszáma is minimális, ugyanis operatív intézkedések megtételének hiányában, az elégséges kezelő személyzeten kívül elsődleges intézkedéseket végrehajtó csoport nem szükséges. A viszonylag kevés technikai eszköznek jó minőségűnek kell lennie, hiszen az utólagos rekonstrukciót csak kiváló minőségű bizonyítékokkal lehet alátámasztani.

Az operatív intézkedést támogató rendszernek nem feltétlenül szükséges csúcsmínőségűnek lennie. Itt nem az utólagos bizonyításon van a hangsúly, hanem a nemkívánatos esemény megakadályozásában. A rendszernek a riasztás helyéről kell csak azonnali képet adnia, így a technikai eszközök száma sem irreálisan magas. Azonban az elsődleges intézkedést végrehajtó állománynak jól képzettnek és viszonylag jól felszereltnek kell lennie.

A büntetés-végrehajtási szervezetre általánosságban vonatkoztatva – álláspontunk szerint – az „Operatív intézkedést támogató” rendszer élvez elsőbbséget. A biztonsági szakterületen az elsődlegességet, a bekövetkezett rendkívüli esemény mielőbbi felszámolása jelenti. Természetesen tudomásul vesszük, hogy a biztonsági tevékenységnek vannak olyan rész-illetve szakterületei, ahol a „Dokumentáló”, vagy éppen a „Megelőzést szolgáló” rendszernek van primátusa.

A technikai rendszer kialakítására nehéz általános szabályokat meghatározni, döntő befolyással bírnak az egyes intézetekre jellemző sajátosságok. Az első ilyen sajátosság az adott intézet földrajzi jellemzői. Nem mindegy, hogy az adott intézet lakott területen belül vagy kívül helyezkedik el. Egy völgyben vagy víz mellett elhelyezkedő intézetben fokozottabban lehet számolni a látási viszonyok gyakori romlásával. Jelentőséggel bírhat az intézetet körülvevő növényzet. Adott esetben az intézet megközelíthetősége is fontos szempont lehet.

A második ilyen sajátosság az intézet építészeti determinánsai. Ilyenek lehetnek az épületek méretei, elhelyezkedésük, az intézet belső és külső úthálózata, megvilágíthatósága, a védelmi építmények jellege.

A harmadik sajátosságot a személyi jellemzők jelentik. A személyi jellemzők magukba foglalják a személyi állománnyal kapcsolatos ismérveket (életkor, képzettség, szakmatapasztalat, létszám) a fogvatartottak jellemzőit (fegyház, börtön, fogház, biztonsági csoport), továbbá a lakosság összetételét, viszonyukat a büntetés-végrehajtáshoz. A személyi jellemzők között említendő az együttműködő szervek közelsége, az együttműködési megállapodások tartalma is.

Negyedik, utolsó sajátosságként a működési jellemzőket említhetjük. Ide tartozik az intézet tevékenységi köre, a differenciálást meghatározó tényezők (ipari vagy mezőgazdasági, előzetes- vagy végrehajtó ház stb.).

A technikai rendszer kialakítása további szakmai és pénzügyi, gazdasági jellegű kérdéseket is felszínre hoz. Egy adott intézet technikai rendszerének megtervezésénél nem elegendő csupán a fenti tényezők gondos mérlegelése. A telepíteni kívánt egyes részelemek műszaki, mechanikai és fizikai jellemzőit is pontosan ismerni szükséges. Egy pályázatra benyújtott ajánlatok dzsungelében csak azok tudnak eligazodni, akik műszaki kérdésekben kellő szakértelemmel és szakmai rutin-

nal rendelkeznek. Nem törvényszerű, hogy a legolcsóbb ajánlat hosszútávon a legkifizetődöbb. Az sem elhanyagolható szempont, hogy egy már üzemelő rendszer mennyiben függetleníthető fejlesztésében, átalakításában, karbantartásában a telepítő cégtől. A rizikófaktort ez esetben abban látjuk, hogy olyan szakértői csapat, amely a tervezéstől kezdve, a telepítésen át a rendszer átvételéig koordinálni, irányítani és ellenőrizni tudná a folyamatot, a büntetés-végrehajtási szervezet nem tud a teljesség igényével kiállítani. A jelenleg is rendelkezésre álló, jó felkészültségű szakembereink minimális továbbképzésével ez a hiányosság rövid időn belül orvosolható lehetne.

IV/4.

Melyik gazdaságosabb? A technikai fejlesztés (figyelembe véve a beruházással, a folyamatos karbantartással, az amortizációval és az elavulással járó szükséges költségeket) vagy olcsóbb és hatékonyabb az előerős őrzés, illetve melyek az ideális arányok? A legegyszerűbb és az ideális válasz erre a kérdésre az lehetne, hogy az intézeti sajátosságokat (földrajzi, építészeti, személyi, működési) figyelembe véve kell a megfelelő arányokat meghatározni, és ehhez rendelni a technikai fejlesztést. Sajnos a valóságban nem ilyen egyszerű a helyzet. Két meghatározó determinánst kötelező figyelembe venni. Az egyik, hogy az állománytábla milyen biztonsági állomány kialakítását teszi lehetővé, a másik pedig, hogy a rendszer megvalósítására mekkora anyagi erőforrás áll rendelkezésre.

Biztonsági szakemberekként az előerős őrzés dominanciája mellett kell, hogy elkötelezzük magunkat. Érveink a következőkben foglalhatók össze. A technikai rendszer nem őriz, hanem csak jelez. Ahhoz, hogy az elsődleges intézkedéseket a legoptimálisabb időpontban tudjuk végrehajtani rendkívüli esemény bekövetkezése esetén, rendelkezniünk kell megfelelő létszámú előerővel. A kialakított technikai rendszernek ezért elsősorban jelző, másodsorban dokumentáló szerepet tulajdonítunk. A technikai rendszer biztonságos üzemeltetése rendszeres karbantartást, folyamatos pótlást, felújítást igényel, amely hosszú távú anyagi elkötelezettséget jelent. Extrém időjárási körülmények esetén (köd, sűrű hóesés, zivatar) a technikai eszközök zöme hatástalanná válik, és ha nincs kellő előerőnk, az őrzés hatékonysága ugrásszerűen csökken. Murphy törvényét sem hagyhatjuk figyelmen kívül, és már régóta tudjuk, hogy ami elromolhat, az el is romlik.

IV/5.

Mennyi kamera képét lehet folyamatosan kontrollálni és mennyi ideig? Egy technikai rendszer kiemelt fontosságú része az ellenőrző központ. Az ellenőrző központ optimális hatékonysági kritériumainak meghatározása kardinális feladat. Lényeges a monitorok, a demonstrációs táblák és a riasztások számához mérten meghatározni a kezelőszemélyzet létszámát. A folyamatos monitorral való munkavégzés szükségessége felveti a meghatározott időnkénti váltás kötelezettségét is. Fontosnak tartjuk továbbá, hogy mindig legyen az ellenőrző központban olyan szakmai szempontból al-

kalmas személy, aki különböző riasztások esetén jogi szempontból jogosult a különböző intézkedések megtételére.

IV/6.

Röviden összegezve javaslataink a következők.

1. Az intézetet célszerű biztonsági szempontból több zónára osztani. Itt meghatározni, melyek azok a belső zónák, ahol a fogvatartottak felügyelet nélkül mozoghatnak. Ezt követően kialakításra kerülnének azok a közbelső zónák, amelyekben a fogvatartottak csak felügyelettel mozoghatnak. Végül körültekintően kijelölnék azokat a zónákat, ahol fogvatartottak semmilyen körülmények között nem tartózkodhatnak. A vizuális típusúak kedviért így lehetne zöld, sárga és piros zóna. A technikai rendszer kiépítését is a zóna-elvhez igazítanánk. A piros zónának – ahol fogvatartottak semmilyen körülmények között nem tartózkodhatnak – két alapvető kritériumnak kellene megfelelnie. Egyrészt az ott kialakított rendszernek azonnal jeleznie kéne, ha ott fogvatartott tartózkodik. A másik kritérium szerint a zónának elég nagyoknak kellene lennie ahhoz, hogy a riasztás után az elsődleges intézkedések megtételére legyen idő. A zóna-elv megkövetel még egy feltételt. Az adott intézetben rendelkezni kell olyan készenléti csoporttal (minimálisan három fő), akik riasztás esetén a lehető legrövidebb idő alatt a helyszínre érnek, és a szükséges intézkedéseket megteszik.

2. Következő javaslatunk az egészséges veszélyérzet magasabb szintre emelése lenne a személyi állomány körében. Fontosnak tartanánk egy olyan büntetés-végrehajtási biztonsági gondolkodás, illetve szemlélet kialakítását az egymásra épülő oktatás folyamatában, amely során a hallgató ráébredne részfeladatának fontosságára, és nem csak kötelességének, hanem meggyőződésének is tekintené a szabálykövető végrehajtást. Egy lánc olyan erős, mint annak leggyengébb láncszeme, ha az egyszerű végrehajtás során porszem kerül a gépezetbe, a rendszer nem fog hatékonyan működni. A munkavégzés során nem élhetünk rettegésben, félelemben, de azt tisztán kell látnunk, milyen reális veszélyekkel számolhatunk egy-egy biztonsági tevékenység végrehajtása alkalmával. Egy viszonylag kisebb létszámú, de meggyőződéses és tudatosan dolgozó állománnyal ezerszer hatékonyabban lehet dolgozni, mint egy nagyobb létszámú, de a büntetés-végrehajtás iránt nem elkötelezett csapattal. Az ilyen értelemben vett minőségi képzéssel a mennyiségi mutatók is (pl. létszám) racionálisan csökkenthetők. Megoldás lehet az egyes oktatók felkészítése erre az újszerű képzésre egy szakemberek által kidolgozott tematika alapján.

A szökések száma eddig viszonylagos állandóságot mutatott. Reméljük, a löfegyverhasználat változásával ez a szám nem mutat majd radikális változást. A legmegdöbbentőbb, hogy a zárt intézetből történő szökések száma évek óta változatlan. Kérdés lehet, hogy a kialakított rendszerünk fundamentumába eleve kódolva van ez a hiányosság, vagy nem tudjuk kellő hatékonysággal kiaknázni az erőforrásainkban rejlő lehetőségeinket. A Rendőrtiszti Főiskola Büntetés-végrehajtási Tanszékének nappalos és levelezős hallgatói között végzett felmérés szerint több büntetés-végre-

hajtási intézetben abszolút kivitelezhetetlennek tartották a klasszikus fogolyszökés lehetőségét. Úgy gondolták, hogy a technikai rendszer kiépítése egyfelől kellő viszatartó erőt képvisel, másrészt az egy esetleges szökés esetén időben jelez ahhoz, hogy a szükséges intézkedéseket meg lehessen tenni. Álláspontunk szerint ez a szemlélet hamis biztonságérzetet ad. Mint már említettük: extrém időjárási viszonyok (heves zivatar, sűrű hóesés, köd) esetén a technikai rendszer átmenetileg használhatatlanná válhat. Kérdéses ilyen szituációkban az ellentételezéshez szükséges létszám (járőrök indítása, ideiglenesen működtetett őrhelyek beüzemelése) megléte. További rizikófaktor a fogvatartottak személyisége. Mindig voltak, vannak és lesznek olyan fogvatartottak, akik szökni akarnak. Az ilyen szempontból veszélyes fogvatartottak köre némi odafigyeléssel rendszerint meghatározható. Van azonban egy olyan látens réteg, amelynél szökés bekövetkezése nem prognosztizálható. Hosszas büntetés-végrehajtási szolgálatunk alatt megtanultuk, hogy a fogvatartottakat lebecsülni végzetes hiba. A technikai fejlődés előnyeit a fogvatartottak is maximálisan kihasználhatják. A különböző speciális eszközökkel történő machinációknak a szabványos ablakrácsok is csak rövid ideig tudnak ellenállni. A mobiltelefonok korában semeddig sem tart egy szökési kísérletet külső segítőkkel összehangolni. A felmérésünk és saját tapasztalataink alapján egyre jobban körvonalazódik egy olyan kép, amely szerint a rendszer hatékonyságát egy megfelelő létszámú, magasán kvalifikált személyi állománnyal lehet a továbbiakban növekedési pályán tartani.

Zárszó

Cikkünket figyelemfelhívásnak szántuk. Megpróbáltuk felvillantani azokat a nehézségeket, amelyekkel nap mint nap kell szembenéznie a büntetés-végrehajtás személyi állományának. Azt is gondoljuk, hogy nem vagyunk tévedhetetlenek, és szívesen vennénk más szakmai indokokat, készséggel olvasnánk más álláspontokról is. Egy döntés következményeiért minden szinten felelősséget kell vállalni, ezért közös érdekünk az együttműködés. Az írott formában való megjelenés egy speciális formája lehet az együttgondolkodásnak. Egymás álláspontjának megismerése vezethet bennünket a szükséges szakmai fejlődés, megújulás útján. Nem gondoljuk, hogy cikkünk az első ezen az úton, de reménykedünk benne, hogy nem az utolsó.

Szűcs András

Helyzetkép a fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmód törvényességéről

A Magyar Köztársaság Ügyészsége az elmúlt évek gyakorlatához hasonlóan az idén is vizsgálta a fogva tartási intézetekben a bánásmód törvényességét. A vizsgálat célja ebben az évben annak megállapítása volt, hogy a bánásmód törvényességét biztosító jogszabályi előírások maradéktalanul végrehajtásra kerülnek-e, miként érvényesülnek a vonatkozó nemzetközi jogi normák és ajánlások a gyakorlatban, illetőleg milyen tényezők nehezítik a végrehajtást.

A 2006. évre vonatkozó vizsgálat a büntetés-végrehajtási intézetekben, a rendőrségi és az idegenrendészeti fogdáknban, a Magyar Honvédség Katonai Fogházában, valamint a javítóintézetekben fogva tartott elítéltekre, őrizetben lévőkre, előzetesen letartóztatottakra, idegenrendészeti őrizetésekre és szabálysértési elzárást töltőkre, továbbá a közösségi szállásokon és az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézetben elhelyezettekre (a továbbiakban fogvatartottak) terjedt ki.

Az ügyészi törvényességi felügyelet jelentősége a bánásmód törvényességének biztosításában

A fogvatartottakkal való bánásmód – amely általános nemzetközi megítélés szerint egy ország jogállamiságának egyik fokmérője – akkor tekinthető törvényesnek, amennyiben megfelel mind a hatályos jogszabályi rendelkezéseknek, mind a nemzetközi egyezményekben megfogalmazott elvárásoknak.

Az állami önkorlátozás elvén alapuló megközelítés szerint az ember szabadságjogait az állam csak annyiban korlátozhatja és szabályozhatja (de annyiban köteles is korlátozni és szabályozni), amennyiben azt a közjó, vagyis a társadalom egysége és fejlődésének érdeke megköveteli. Az állampolgári jogokat is csak annyiban szabad korlátozni büntetés vagy más szankció végrehajtása céljából, amilyen mértékben ezt a törvény rendelkezése megengedi, és amilyen mértékben ez elkerülhetetlen.

A személyi szabadságában korlátozott fogvatartott számára biztosítani kell az állami védelmet az esetleges hatalommal való visszaéléssel, az emberi jogok súlyos megsértésével szemben. A társadalom védelme érdekében a szabályszegőket felelősségre kell vonni, s ha szükséges, szabadságukban is korlátozni kell őket, de ugyanakkor velük szemben mindvégig törvényesen, a jogállamiság követelményeinek megfelelően kell eljárni. A törvényes bánásmód a hatékony büntetés-végrehajtás nélkülözhetetlen eleme, hiszen a társadalom megtévedt tagjainál a törvényi előírások jövőbeli tisztelete és betartása hosszú távon csak a hatóságok példamutató magatartása mellett érhető el. Minden törvénytörés lehetetlenné teszi a büntetési cél megvalósulását, más szóval

törvénytelen eszközökkel nem töltheti be rendeltetését egyetlen büntetőbíróági határozat sem.

A bánásmód törvényessége összetett módon jelentkezik a fogva tartás során. A szoros értelemben vett törvényes bánásmód részét képezi a fogvatartottakkal szembeni mindenemű hátrányos megkülönböztetés tilalma, a megfelelő hangnem használata, a fogvatartottak emberi méltóságának, önérzetének tiszteletben tartása. Biztosítani kell a fogvatartottak számára a kínzás és más kegyetlen, embertelen bánásmód elleni panasz, feljelentés megtételének, az azzal kapcsolatos jogorvoslat gyakorlásának lehetőségét, a fogva tartó szerv jogsértést megvalósító tagjaival szemben a büntető és a fegyelmi felelősségre vonás következetes érvényesítését. Ezen túlmenően ide tartozik a fogva tartó szervek vezetőinek következetes és határozott fellépése a törvénytörő bánásmód minden formájával szemben. A bánásmód tágabb értelemben vett fogalmához az említettekén kívül hozzátartoznak a fogvatartottak elhelyezésének körülményei, a fogva tartó helyek telítettségének is. A fogva tartó intézetek túlszűfolttsága hátrányosan befolyásolja a fogvatartottak jogi helyzetét, a fogva tartás biztonságát, valamint kihat a bánásmód törvényességére is. Az elhelyezési körülmények hatást gyakorolnak a fogvatartottak emberi méltóságára, önérzetére is.

A bánásmód törvényességének másik oldala, hogy a fogvatartottaktól meg kell követelni a végrehajtás rendjének betartását, a fogva tartó intézetek nem részesíthetik őket jogszabályellenes kedvezményekben, nem lehet tiltott kapcsolat vagy összefonódás a személyi állomány tagjai és a fogvatartottak között.

Kizárólag a törvényes bánásmód két meghatározó elemének érvényre juttatásával, a fogvatartotti jogok védelmével, valamint a következetes szankcióérvényesítéssel valósulhat meg a büntetés-végrehajtás általános célja, vagyis, hogy a büntetőjogi felelősségre vonás hatálya alatt álló személy részére cselekményéért járó hátrányt jelentsen, de egyúttal az elítélt társadalomba történő visszavezetésével, reszocializálásával vagy integrálásával a megbomlott jogi egyensúly helyreállításának követelménye is érvényesüljön.

A bánásmód törvényességének biztosításával összefüggésben a büntetés-végrehajtás törvényességi felügyelete is két oldalról közelíthető meg. Egyrészt érvényt kell szerezni a fogvatartottak jogainak, az emberséges bánásmód követelményének; másrészt gondoskodni kell a társadalom jogainak védelméről azáltal, hogy akit elítélnek, azon valóban teljes tartalmában hajtsák végre az ítéletet. Az ügyészi törvényességi felügyelet a fogvatartottak jogi helyzetének védelméhez járul hozzá ellenőrzéseivel, tényfeltárásaival, vizsgálataival és más felügyeleti jogosítványai gyakorlásával – az állam büntetőhatalmi igényének érvényesülését, valamint annak alkotmányos, törvényes keretek között tartását elősegítve.

A vizsgálat megállapításai

A bánásmóddal kapcsolatos panaszok és feljelentések

Az elmúlt évben a bv. törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyészek 8 620 fogvatartottat hallgattak meg, akik közül 2 342 személy kérelmi lapon kérte a meghallgatását. Ennek ellenére a vizsgált időszakban a bánásmóddal kapcsolatban a fogvatartottak, illetőleg hozzátartozóik által szóban és írásban előterjesztett panaszok száma mind-

össze 661 volt. A bánásmóddal összefüggésben előterjesztett panaszok fogvatartotti kategóriák és fogva tartási helyek szerinti megoszlása alapján véve megfelel az egyes intézetípusokban elhelyezett fogvatartotti létszámoknak. A panaszok megyék szerinti megoszlását vizsgálva azt emelhetjük ki, hogy egyes megyékben (Békés, Jász-Nagykun-Szolnok és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye) egyetlen bánásmóddal összefüggő panasz sem került a bv. törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyészek elé. El kell ismerni, hogy ezekben a megyékben, országos összehasonlításban viszonylag alacsony a fogvatartottak létszáma, a példaértékű eredmény mégis feltehetően leginkább a megyében működő fogva tartási intézetek vezetőinek és állományának jó konfliktuskezelő képességének, illetőleg gyakorlatának köszönhető.

A fogvatartottak és hozzátartozóik a törvénytörő bánásmódot kifogásoló panaszokat a legkülönbözőbb sérelmekre hivatkozással tették meg. Így például kifogásolták a velük szemben alkalmazott hangnemet, a szabad levegőn tartózkodáshoz fűződő jog korlátozását, vallási hovatartozásuk miatti hátrányos megkülönböztetésüket, a mozgást korlátozó eszközök indokolatlan vagy fizikai fájdalommal járó használatát, fegyelmi eljárás jogtalan lefolytatását stb. A bánásmód körébe tartozó panaszok sokszínűségét a következő példák is jól bizonyítják:

Az egyik megyei büntetés-végrehajtási intézetben elhelyezett román állampolgárságú előzetesen letartóztatott arról számolt be az intézetben ellenőrzést tartó bv. törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyésznek, hogy őt az egyik bv. felügyelő „román kutyának” nevezte.

Egy javítóintézet zárt intézeti részlegébe utalt fogvatartott többek között azt panaszolta, hogy egy nevelő őt dehonosztáló elnevezéssel illette, illetőleg, hogy a részlegben fogva tartottakkal szemben büntetésként ételmegvonást alkalmaznak.

A vizsgálati tapasztalatok alapján leszögezhető, hogy a bánásmóddal kapcsolatos panaszok, feljelentések alapos kivizsgálása mind a fogva tartó intézetek vezetőinek, mind a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező nyomozó hatóságok részéről megtörtént.

A rendelkezésre álló adatok alapján az is megállapítható, hogy a vizsgált időszakban a fogvatartottak részére biztosították a törvénytörő bánásmóddal kapcsolatos panasz, feljelentés, valamint az ezzel összefüggő jogorvoslat gyakorlásának lehetőségét, a fogvatartottak beadványait, panaszait, feljelentéseit pedig általában késedelem nélkül továbbították az illetékes hatóságokhoz, illetőleg nemzetközi szervezetekhez. Ez utóbbi jelzett gyakorlat alól kivételt a következő eset jelentett:

Büntetés-végrehajtási intézetben végzett ellenőrzése során az illetékes bv. törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyész észlelte, hogy az egyik fogvatartott ügyészi meghallgatás iránti kérelmét csak több hónapos késedelemmel továbbították a részére.

Az országos vizsgálat nem tárt fel olyan esetet sem, melynek során a fogvatartottak feljelentése vagy panasza miatt bizonyíthatóan törvénytörő bánásmód érte volna. Az azonban több alkalommal előfordult, hogy fogvatartott ilyen tárgyú panasszal élt a bv. törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyésznél.

Egy országos büntetés-végrehajtási intézetben elítélt sérelmezte, hogy a katonai ügyészségen tett feljelentését követően az általa feljelentett felügyelő retorzió-

ként fegyelmi eljárást kezdeményezett vele szemben. Egy ugyanott fogva tartott másik elítélt azt panaszolta, hogy a felügyelet retorzióként provokálja, mert egy másik fogvatartott bántalmazása miatt indult büntetőeljárásban terhelő tanúvallomást tett a felügyelet egyik tagjára. A lefolytatott ügyészi vizsgálatok azonban a fogvatartottak állításait nem támasztották alá.

Az ügyészeknek a fogva tartó intézetekben a fogvatartottak részére havonként kétszer megtartott négyesemközti meghallgatások segítségével végzett tényfeltáró tevékenysége az elmúlt évekhez hasonlóan a vizsgált időszakban is hathatós segítséget nyújtott a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező nyomozó hatóságok részére.

Igy például egy megyei bv. intézetben elhelyezett fogvatartott ügyészi meghallgatása során jelezte, hogy egy, a bv. intézet személyi állományához tartozó személy úgy bántalmazta, hogy annak következtében nyolc napon túl gyógyuló sérülése keletkezett.

Egy másik megyei bv. intézetben fogva tartott fiatalkorú előzetesen letartóztatott az intézetben negyedévente ellenőrzést tartó fiatalkorúak ügyészének arról számolt be, hogy öt három körletfelügyelő a terhére rótt bűncselekmény miatt felelősségre vonta, majd az egyik közülük többször arcul ütött és a falnak lökte. Az ügyész kezdeményezésére az illetékes katonai ügyészség az ügyben nyomozást folytatott le, majd vádat emelt.

A bánásmóddal kapcsolatos büntetőeljárások

A hatályos büntetőjogunk által büntetni rendelt cselekmények közül a kínzás és más kegyetlen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód elleni nemzetközi egyezmény megsértését – az élet elleni bűncselekményeken kívül - a következő hivatali bűncselekmények jelenthetik: a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás (Btk. 226. §), a kényszervallatás (Btk. 227. §), a jogellenes fogvatartás (Btk. 228. §), valamint a fogvatartottakkal való bánásmóddal összefüggésbe hozható hivatali visszaélés (Btk. 225. §). E bűncselekményeken kívül a bánásmód törvényességét súlyosan sértik a fogva tartó szerv személyi állománya és a fogvatartottak közötti tiltott kapcsolattal összefüggő közélet tisztasága elleni bűncselekmények.

Élet kioltását eredményező bűncselekményt a fogva tartó intézetek állományába tartozó személyek fogvatartottak sérelmére az előző évekhez hasonlóan tavaly sem követtek el. A rendelkezésre álló adatok szerint a vizsgált időszakban az említett személyek által fogvatartottak sérelmére elkövetett hivatali bűncselekmények miatt összesen 234 feljelentés megtételére került sor. Ebből összesen 10 ügy a feljelentés elutasításával, 191 ügy a nyomozás, illetőleg a büntetőeljárás megszüntetésével fejeződött be, 2 ügyben a bíróság jogerős ítéletével megállapította a vádlottak bűnösségét, 2 ügyben felmentő ítélet született, 29 büntetőeljárás pedig még a vizsgálat befejezésének időpontjában is folyamatban volt.

A rendelkezésre álló adatok alapján 2006. évben a vizsgálat tárgyát képező legtöbb büntetőeljárás (152) – az előző évekhez hasonlóan – hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás miatt indult. Ennél lényegesen kevesebb azoknak a büntetőeljárásoknak a száma, amelyet a büntető ügyekben eljáró hatóságok a fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmóddal összefüggő hivatali visszaélés (74) miatt folytattak, a fogva tartó intéze-

tek alkalmazottai által elkövetett jogellenes fogvatartás (6), illetőleg kényszervallatás (2) miatt indult büntetőeljárások száma pedig csekélynek mondható.

A jelzett büntetőeljárások megyék szerinti megoszlását megvizsgálva szembetűnő, hogy a törvénysértő bánásmód körébe tartozó hivatali bűncselekmények miatt Békés megyében, Jász-Nagykun-Szolnok megyében és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében nem indult büntetőeljárás. Nyilvánvalóan nem véletlen, hogy ezek ugyanazok a megyék, ahol törvénysértő bánásmód miatt panasz sem merült fel. A büntetőeljárások száma a fogvatartottak összlétszámával megközelítőleg arányosan Budapesten és Pest megyében volt a legmagasabb. A fogva tartó intézetek típusait vizsgálva a legkevesebb törvénysértő bánásmódot megvalósító cselekmény miatt büntetőeljárás az Igazságügyi Megfigyelő és Elmegyógyító Intézet, a Magyar Honvédség Katonai Fogházának, a javítóintézetek, valamint a közösségi szállások állományához tartozó személyek ellen (0), továbbá az idegenrendészeti fogdákból szolgálatot teljesítő személyek ellen indult (1).

A vizsgálat szempontjából releváns bűncselekmények miatt indult büntetőeljárásokban sértettként szereplő, bv. intézetben fogva tartottak között létszámukat meghaladó arányban képviseltetik magukat az előzetesen letartóztatottak. Ennek oka gyakorlati tapasztalatok figyelembe vételével abban keresendő, hogy az előzetesen letartóztatottak bizonytalan jövőképük és általában kisebb börtönrutinjuk miatt a büntetés-végrehajtás számára az elítélteknél nehezebben kezelhető fogvatartotti réteget képeznek, s ezért közöttük, valamint a fogva tartó állomány között gyakrabban alakulnak ki olyan konfliktushelyzetek, amelyeket az állomány egyes tagjai időnként nem adekvát módon kezelnek.

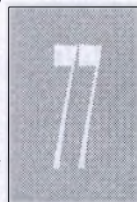
A jogerős marasztaló ítéletek száma meglehetősen alacsony, a büntetőjogi felelősség megállapításával végződött ügyek 2006. évben még 1%-át sem tették ki az összes vizsgált büntetőeljárásnak.

A büntetőjogi felelősség megállapításával lezárult ügyekben eljáró bíróságok az alábbi ítéleti tényállásokat állapították meg:

Egy büntetés-végrehajtási intézetben szolgálatot teljesítő bv. felügyelő a szolgálati helyét jogosulatlanul elhagyta, majd utasította az egyik elítéltet, hogy takarítsa fel a földszinten az ebédszállítás során kiömlött ételmaradékokat. A felügyelő ugyanakkor bántalmazta is a fogvatartottat, amelynek során az nyolc napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedett.

Két bv. felügyelő figyelmét egy fogvatartott arra hívta fel, hogy az egyik zárkában fényes nappal égve maradt a villany. A felügyelők ezt követően a fogvatartottat félreállították, és miután a többi fogvatartott az emeletről távozott, arra utasították, hogy veüközzön le. Ezután tenyérrrel és ököllel többször megütötték a sértettet a fején és a hátán. A fogvatartott orra a bántalmazás következtében vérezni kezdett, ezért a vádlottak arra utasították, hogy törölje fel a padlót és fürödjön meg, majd visszaengedték őt a zárkájába. A bántalmazás következtében a fogvatartott nyolc napon belül gyógyuló sérülést szenvedett.

A büntetőjogi felelősség megállapításával befejezett ügyek alacsony száma mellett meg kell említeni, hogy a folyamatban lévő büntetőeljárások közül több esetben már vádemelésre került sor.

Egy országos bv. intézetben munkáltatási felügyelőként szolgálatot teljesítő felügyelő észlelte, hogy az egyik fogvatartott hanyagul terelte a rábízott nyáját, ezért lovas kocsival a nyáj elé vágott, a kocsiról leszállt, és a nála lévő ostorral egy ízben arcul ütötte a fogvatartottat. A felügyelővel szemben az illetékes katonai ügyészség vádat emelt.

A törvénysértő bánásmód körébe tartozó bűncselekmények miatt indult büntetőeljárások eredményeit vizsgálva el kell ismerni, hogy meglehetősen magas a nyomozás megszüntetésével befejeződött ügyek aránya. Ez elsősorban annak a következménye, hogy az ezekben az ügyekben felmerülő bizonyítási problémák általában sokkal nehezebben megoldható helyzet elé állítják a nyomozó hatóságokat, mint az egyéb bűncselekmények miatt indult büntetőeljárásokban. Az elkövetők hatalmi helyzetüknél fogva olyan, számukra kedvező körülményeket teremthetnek a bűncselekmények elkövetéséhez, amelyek rendkívüli módon megnehezíthetik a nyomozó hatóságok munkáját. Így pl. igen gyakran előfordul, hogy a sérelmezett cselekmény helyszíne fürdőhelyiség, vagy olyan terület, ahol kamera nem rögzíti az eseményeket, és ahol a sértetten és az áldítólagos bántalmazó(ko)n kívül a cselekmény időpontjában más nem tartózkodik.

Ezen kívül sok esetben az is komoly bizonyítási nehézséget okoz, hogy a fogvatartottak állításaikat nem tudják megfelelően alátámasztani, illetőleg ennek érdekében időnként nem is működnek együtt az eljáró hatóságokkal. Az említett bizonyítási nehézségekre tekintettel nem meglepő, hogy a nyomozás megszüntetésére az előző évek gyakorlatával egyezően a legtöbb ügyben azért került sor, mert az eljárás tárgyát képező bűncselekmény elkövetése nem volt megállapítható.

A törvénysértő bánásmódot megvalósító bűncselekmények miatt indult büntetőeljárásokban eljáró hatóságoknak a büntetőjogi felelősség bizonyítottságának megítélése során ugyanazon mércével kell mérniük, mint az egyéb bűncselekmények miatt folytatott büntetőeljárásokban. Erre tekintettel ezekben az ügyekben kedvezőbb bizonyítási arány csakis úgy lenne elérhető, ha a fogva tartási intézetekben teremtenénk olyan körülményeket, amelyek az elkövetett deliktumok utólagos rekonstruálását jobban elősegítenék. A bizonyítás megkönnyítését és egyúttal a hatékonyabb megelőzést szolgáltna pl. a fogva tartási intézetek több videokamerával való felszerelése, a belső ellenőrző funkció erősítése stb.

A fogvatartottak emberi méltóságának, önérzetének tiszteletben tartása és a diszkrimináció tilalmának érvényesülése

A vizsgálati tapasztalatok alapján leszögezhető, hogy a fogvatartottak emberi méltóságát a fogva tartási intézetekben általában tiszteletben tartják. A fogvatartottak a korábbi évek tapasztalataihoz hasonlóan önérzetük megsértéseként leggyakrabban a fogva tartó intézetek képviselőinek részéről tapasztalható durva, megalázó hangnemet, illetőleg megszólítást értékelték.

Így például az egyik büntetés-végrehajtási intézetben elhelyezett fogvatartott azt sérelmezte az őt meghallgató bv. törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyésznél, hogy amikor társaival együtt zuhanyozást követően a zárt fürdőhelyiségből kiengedést kérve kikopogtak, a szolgálatban lévő körletfelügyelő sértő szavakkal illette őket.

Olyan esetek is előfordultak, amikor a megalázó hangnem használata mellett más törvényt sértő bánásmódot megvalósító cselekmény megvalósulása is panasz tárgyát képezte.

Egy elítélt panaszra szerint fogorvosi kezelését követően fájdalomcsillapítót kért, a felügyelet eljáró tagja azonban a fogvatartott egészségügyi osztályra történő előállítását „Takarodj be a zárkába!” kiáltással tagadta meg.

Ugyanabban a büntetés-végrehajtási intézetben egy elítélt azzal a panasszal fordult az illetékes bv. törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyészhez, hogy befogadása napján a felügyelet egyes tagjai „rohadt cigány” szavak kíséretében veréssel fenyegettek meg.

Az emberi méltóságot sértő hangnem használata miatt előadott fogvatartotti panaszok kivizsgálásával kapcsolatban gyakorta nehézségként merül fel, hogy a panaszosok sokszor sem a cselekmény időpontját, sem az elkövetési helyet, sem pedig az elkövető személyét nem hajlandók megnevezni.

Bár a fogvatartottak elhelyezési körülményei több fogva tartó intézetben szenvedtek különböző hiányosságokban, ezek azonban a legtöbb esetben nem vezettek törvényt sértő bánásmód megvalósulásához, az emberi méltóság sérelméhez. Az elhelyezési körülmények közül a bv. intézetek zsúfoltsága országos viszonylatban jelent gondot, a bánásmód alapvető sérelmét megvalósító helyzet azonban csak a Komárom-Esztergom Megyei Büntetés-végrehajtási Intézetben alakult ki, amelynek telítettsége időnként a 300%-ot is elérte. Az intézet 2006. december 31-én bezárásra került, a zsúfoltság országos viszonylatban jelentkező problémájára pedig az újonnan épülő két bv. intézet (Szombathelyen és Tiszalökön) kínál majd megoldást.

A fogva tartási intézetekben tapasztalható egyéb objektív elhelyezési körülmények elégtelen volta a zsúfoltságnál gyakrabban járt a fogvatartottak jogainak sérelmével.

Egy fővárosi rendőrségi fogda egyik zárkájában rendkívül keskeny ágy volt elhelyezve, s ez nemcsak a törvényes bánásmód követelményének nem felelt meg, de ezen kívül közvetett módon az ott tartózkodó fogvatartott testi épségére is veszélyt jelentett.

Az egyik megyei büntetés-végrehajtási intézet egyik zárkája húzamosabb emberi tartózkodásra azért nem volt alkalmas, mert az annak ablakán elhelyezett kilátásgátló olyan mértékben elkoszolódott, hogy a zárkában sem a megfelelő szellőzés, sem az elégséges természetes megvilágítás nem volt biztosítva (a zárka mesterséges megvilágítása sem volt megfelelő).

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának az európai büntetés-végrehajtási szabályokról szóló Rec 2006 (2) ajánlása (a továbbiakban: Ajánlás) a 13. pontjában a következőképpen rendelkezik a diszkrimináció tilalmáról: „A jelen szabályokat pártatlanul, különösen a nem, a fajtán, a bőrszínen, a nyelven, a valláson, a politikai vagy bármely más véleményen, a nemzeti vagy társadalmi eredeten, a nemzeti kisebbséghez tartozáson, a vagyonon, a születésen, vagy bármely más állapoton alapuló, minden hátrányos megkülönböztetés nélkül kell alkalmazni”.

A fogvatartottak közötti hátrányos megkülönböztetés tilalmát, illetőleg az egyenlő bánásmód követelményét hatályos jogrendszerünk is tartalmazza. A Bv. tvr. 2. § (3) be-

kezdése szerint: „Az elítéltek tekintetében az egyenlő bánásmód követelményét meg kell tartani”. A hátrányos megkülönböztetés eseteinek teljes körére fogalmaz meg tilalmat a 19/1995. (XII. 13.) BM rendelet (a továbbiakban: Fogdarendelet) 1.§-ának (3) bekezdése. A vizsgált időszakban csak elvétve merültek fel olyan panaszok, amelyekben a fogvatartottak azt állították, hogy velük szemben hátrányos megkülönböztetést alkalmaztak, az előterjesztett panaszok közül azonban egy sem bizonyult megalapozottnak.

A kényszerítő eszközök alkalmazásának és a fogvatartottak IV. biztonsági csoportba sorolásának gyakorlata

Az Ajánlás 64. pontja a kényszerítő eszközök alkalmazásával kapcsolatban követeléseket írja elő: „A büntetés-végrehajtási személyi állomány nem alkalmazhat kényszerítést a fogvatartottakkal szemben, kivéve a jogos védelem, a szökési kísérlet, a megengedett renddel szembeni aktív vagy passzív ellenállás esetét, és mindig csak legvégső megoldásként. Az alkalmazott kényszernek mindig a szükséges legkisebb mértékűnek kell lennie, és azt a lehető legrövidebb időtartamban szabad alkalmazni”.

A vizsgálat adatai szerint 2006. évben a fogva tartó intézetek hivatásos állományába tartozó személyek fogvatartottakkal szemben összesen 551 esetben alkalmaztak kényszerítő eszközt. A legtöbbször bilincs (307), illetőleg testi kényszer (243) alkalmazása vált szükségessé, ezen kívül kizárólag gumibot használata vált indokolttá mindössze egy esetben. Szolgálati kutya bevetése, könnygáz, elektromos sokkoló és löfegyver alkalmazása a vizsgált időszakban nem fordult elő. Kényszerítő eszköz a leggyakrabban értelemszerűen a legtöbb fogvatartottat befogadó büntetés-végrehajtási intézetekben került alkalmazásra (441), feltűnően magas számban (101) kényszerül azonban ezeket az eszközöket igénybe venni az idegenrendészeti fogdák állománya. A fogvatartotti kategóriák szerinti megoszlást vizsgálva az idegenrendészeti őrizetekkel szemben alkalmazott kényszerítő intézkedések relatíve magas száma mellett az előzetesen letartóztatottakkal szemben végrehajtott kényszercselekmények (168) fogvatartotti létszámhoz viszonyított gyakorisága érdemel kiemelés. A statisztikai adatok az előbb említett fogvatartotti csoport esetén az eltérő anyanyelvű és kultúrájú személyek egymás közötti és a fogva tartó intézetek állományával kapcsolatos konfliktusainak gyakori kialakulásával magyarázhatók, az előzetesen letartóztatottak vonatkozásában pedig ez leginkább a fogvatartottak bizonytalan helyzetükkel összefüggő feszült idegállapotának a következménye. Kényszerítő eszköz használatára általában ellenszegülés megtörése, illetőleg fogvatartott személy elleni támadásának megakadályozása miatt volt szükség. A fogva tartó szervek képviselői által végrehajtott kényszercselekmények 65 esetben okoztak sérülést, az okozott sérülések minden esetben nyolc napon belül gyógyulnak (felszíni hámsérülés, bőrpír) minősültek.

A részvizsgálatok megállapításai szerint a fogva tartó szervek személyi állományának a fogvatartottakkal kapcsolatos eljárása általában megfelelt a határozott, de emberes fellelés követelményének.

A büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény 16. § (7) bekezdése szerint: „A jogszerűtlennek minősített kényszerítő eszköz használatáról az ügyész

nyolc napon belül, ha pedig a kényszerítő eszköz használata testi sérülést vagy halált okozott, haladéktalanul értesíteni kell.” A kifejezett jogszabályi előírás ellenére azonban tavaly is előfordult, hogy a testi sérüléssel járó kényszerscelemekenyeket nem jelentették a garanciális szerepet betöltő bv. törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyészeknek.

Az egyik megyei bv. intézetben alkalmazott kényszerítő intézkedések 2006. évben két esetben okoztak nyolc napon belül gyógyuló sérülést, az illetékes bv. törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyész értesítése azonban csak az egyik eset kapcsán történt meg.

A kényszerítő eszközök alkalmazása jogszerűségének felülvizsgálata egyetlen eset kivételével minden alkalommal megtörtént.

Az egyik idegenrendészeti fogdában elhelyezett fogvatartottat a felügyelet tagja ruházatánál fogva egy asztalra döntötte. Az ügyben az illetékes katonai ügyészség által folytatott nyomozás során utólag nem lehetett megállapítani, hogy a kényszerítő eszköz alkalmazására jogszerűen került-e sor. Mindazonáltal a kényszerítő eszköz alkalmazásáról jelentés nem készült, így annak parancsnoki kivizsgálása sem volt elvégezhető. A testi kényszer végrehajtásával kapcsolatos jelentési kötelezettség elmulasztása miatt a hatóság eljáró tagja megrovás fegyelmi fenytetésben részesült.

A vizsgált időszakban a fogva tartó intézetek hivatásos állományába tartozó személlyel szemben kényszerítő eszköz jogszerűtlen alkalmazása miatt kizárólag a fent leírt ügyben indult büntető-, illetőleg fegyelmi eljárás.

A kóros elmeállapotú fogvatartottak speciális helyzetére tekintettel kiemelt figyelmet kell fordítanunk az Igazságügyi Megfigyelő és Elmeorvosító Intézetben előforduló sajátos kényszerscelemeny, az intézetben kezelt betegekkel szemben alkalmazott egészségügyi személyi korlátozás gyakorlatára. A vizsgált időszakban összesen 28 esetben került sor egészségügyi személyi korlátozás alkalmazására, ebből 16 alkalommal férfi, 12 ízben nő volt a kényszerscelemeny elszennvedője. Az egészségügyi személyi korlátozás gyakorlatát a Legfőbb Ügyészség Büntetés-végrehajtási Törvényességi Felügyeleti és Jogvédelmi Önálló Osztálya folyamatosan figyelemmel kíséri. A folyamatos ellenőrzés e speciális kényszerscelemekenyek alkalmazásával kapcsolatban törvényesértést nem tárt fel.

Az Ajánlás 51.1 pontja alapján a konkrét fogvatartottakra alkalmazott biztonsági intézkedéseknek a fogva tartásuk biztonságának garantálásához szükséges minimumnak kell megfelelnie. A bánásmód törvényességének szempontjából ennek a követelménynek azért van jelentősége, mert a gyakorlati tapasztalatok szerint a fogvatartottakkal annál emberségesebben bántanak, minél alacsonyabb a biztonsági szint.

Az Ajánlás a fogva tartó intézetek biztonságáról szóló rendelkezéseiben előírja a fogvatartottak befogadást követő kockázati értékelését. Az értékelés során egyrészt azt a kockázatot kell felmérni, amelyet a fogvatartott szökése esetén a közösségre nézve jelentene, másrészt fel kell becsülni a fogvatartott szökési kísérletének valószínűségét. A dokumentum 51.4. pontja szerint minden fogvatartottat a meghatározott veszély fokának megfelelő biztonsági rezsimbe kell beosztani, 51.5 pontja szerint pedig a fogva

tartás során az alkalmazott biztonsági szint szükségességét rendszeresen felül kell vizsgálni.

A vonatkozó hatályos magyar szabályozást a 6/1996. (VII. 12.) IM rendelet (a továbbiakban: Bv. Szabályzat) 42-44. §-ai tartalmazzák. A hazai megoldás szerint a fogvatartottak a jogszabályban felsorolt kockázati tényezők alapján négy biztonsági csoportba sorolhatók. A legnagyobb biztonsági kockázatot jelentő, s ezért egyúttal a legsúlyosabb jogkorlátozást is elszenvedő fogvatartottak IV. biztonsági csoportba sorolásának szempontjait a Bv. Szabályzat 42. § (3) bekezdésének d) pontja a következőképpen fogalmazza meg: „a IV. biztonsági csoportba kell besorolni azt az elítéltet, akinél alapos okkal arra lehet következtetni, hogy az intézet rendjét súlyosan sértő cselekményt, szökést, a saját vagy mások életét, testi épségét sértő vagy veszélyeztető magatartást fog tanúsítani, illetve ilyen cselekményt már elkövetett”. A IV. biztonsági csoportba sorolt elítéltek biztonsági csoportba sorolását a befogadási bizottság legalább háromhavonta felülvizsgálja. A biztonsági csoportba való besorolás indokairól az elítéltet csak akkor lehet tájékoztatni, ha a tájékoztatás a fogva tartás biztonságát nem veszélyezteti.

A röviden ismertetett szabályozással kapcsolatban két különös gyakorlati jelentőséggel bíró momentum kiemelése tűnik indokoltnak. Egyrészt hangsúlyozni kell, hogy a Bv. Szabályzat alapos okot kíván meg a IV. biztonsági csoportba soroláshoz. Másrészt rá kell mutatni arra, hogy az adatmegismeréshez fűződő jog korlátozottsága nem jelenti azt, hogy a fogvatartott a biztonsági csoportba sorolásról szóló intézeti döntés ellen nem élhet jogorvoslattal. Az a gyakorlatban érvényesülő álláspont nem vitatható, hogy a biztonsági besorolás indokairól történő tájékoztatás általában veszélyezteti a fogva tartás biztonságát, ezért a legtöbb konkrét esetben a tájékoztatás nem megengedett. A Bv. tvr. 2. § (4) bekezdése szerint azonban: „Az elítéltet a büntetés és intézkedés végrehajtása során jogorvoslati jog illeti meg”. A Bv. tvr. 36. § (1) bekezdésének g) pontja szerint az elítélt jogosult a bv. intézetben és a büntetés-végrehajtástól független szervezethez panasz előterjesztésére. A panaszjog a Bv. tvr. 118. § (1) bekezdésének h) pontja alapján az előzetesen letartóztatottat, a 124. § (1) bekezdésének g) pontja alapján a szabálysértési elzárást töltő személyt is megilleti. A fogvatartottat a bv. intézet döntésével szemben megillető általános panaszjog érvényesítésének rendjét a Bv. Szabályzat 6. § tartalmazza. Tekintettel pedig arra, hogy a biztonsági csoportba sorolásról szóló speciális rendelkezések az erről szóló döntés elleni jogorvoslatot nem zárják ki, az általános szabályok alapján ellene panasznak van helye.

A fogvatartottak IV. biztonsági csoportba sorolására általában alapos okkal került sor, néhány fogvatartott esetében azonban a befogadási bizottság döntése nem volt kelendő indokolással alátámasztva.

Így például az egyik bv. intézetben elhelyezett fogvatartott esetében mindössze egy évvel ezelőtt rögzített „nevezett le nem ellenőrzött információ alapján fogolyszökést szervez” szövegű feljegyzés szolgált a legszigorúbb biztonsági csoportba sorolás alapjául.

Az országban általános gyakorlattá vált, hogy a biztonsági csoportba sorolásról szóló döntéssel szemben jogorvoslati jogot biztosítanak a fogvatartottak részére, mindazonáltal ügyészi intézkedésre okot adó hiányosságot e téren is ki lehetett mutatni.

Az egyik büntetés-végrehajtási intézetben a biztonsági csoportba sorolásról szóló döntések meghozatala után nem tájékoztatták a fogvatartottakat jogorvoslati jogukról.

A biztonsági csoportba sorolás felülvizsgálati idejével kapcsolatban szintén tapasztalhatóak voltak bizonyos mulasztások.

Az egyik büntetés-végrehajtási intézetben elvégzett ügyészi ellenőrzés feltárta, hogy a fogvatartottak IV. biztonsági csoportba helyezésének időpontja nem állapítható meg, s a fogvatartottak biztonsági csoportba sorolásának felülvizsgálatára négy hónap eltelével sem került sor.

A fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmód kérdéskörének speciális területei

Az alfejezet címe a következő témákra utal: a végrehajtás rendjének megkövetelése a fogvatartottaktól, az általuk elkövetett bűncselekmények és fegyelmi vétségek esetén követett eljárás jogszerűsége, a fogva tartó intézetek személyi állományának és a fogvatartottak közötti tiltott kapcsolat, összefonódás, korrupciós bűncselekmények, a fogvatartottak jogairól és kötelezettségeikről történő tájékoztatása.

Megállapítható, hogy a fogva tartó intézetekben általában megkövetelik a személyi szabadságkorlátozás végrehajtása rendjének megtartását. A fogva tartó intézetek vezetői a vizsgált időszakban a fogvatartott által elkövetett bűncselekmény, illetőleg fegyelmi vétség esetén minden alkalommal megtették a vonatkozó jogszabályok által előírt intézkedéseket.

A vizsgálat olyan eseteket is feltárt, amikor megalapozott gyanú merült fel arra vonatkozóan, hogy a fogvatartottat jogszabályellenesen kedvezményben részesítették.

Az egyik felügyelő egy fogvatartott nő részére engedély nélkül leveleket vitt be egy megyei büntetés-végrehajtási intézetbe. A felügyelő ellen hivatali visszaélés büntette miatt büntetőeljárás indult, amely még jelenleg is folyamatban van.

A fogvatartottak és az őrszemélyzet közötti korrupció megalapozott gyanúja miatt – az elmúlt évektől eltérően – a vizsgált időszakban nem indult büntetőeljárás. A vizsgálat tárgyát képező időszakban olyan eset sem nyert kétséget kizáró bizonyítást, hogy a fogva tartó intézet dolgozója fogvatartottakat magánmunka elvégzése céljából vett igénybe.

A vizsgált időszakban olyan esetek is előfordultak, amikor a felügyelet tagja fogvatartottal tiltott kapcsolatot létesített.

Egy bv. felügyelő és egy elítélt között beszélgetésben és levelezésben megnyilvánuló kapcsolat jött létre, amely miatt az intézet parancsnoka a felügyelőt fegyelmi fenyítéssel sújtotta.

Egy bv. felügyelő annak beleegyezésével szexuális kapcsolatot létesített egy elítélttel. A felügyelőt cselekménye miatt az intézet parancsnoka szolgálati viszony megszüntetése fegyelmi fenyítéssel sújtotta, az illetékes katonai ügyészség pedig hivatali visszaélés büntette miatt vádat emelt ellene.

A fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmód kérdéskörével szorosan összefügg a fogvatartottak megfelelő tájékoztatása. A fogvatartottaktól csak akkor várható el, hogy a fogva tartási intézet rendjének maradéktalanul megfelelő magatartást tanúsítsanak, csak akkor követelhető meg tőlük alappal a végrehajtás rendjének betartása, ha közvetlenül az intézetbe való befogadás után jogaikról és kötelezettségeikről a jogszabályban előírt tartalommal és formában tájékoztatást kapnak. A vizsgálati tapasztalatok tükrében az országos gyakorlat e téren kielégítőnek minősíthető.

A fogva tartó intézetek vezetőinek fellépése a törvénybe ütköző bánásmód esetén

A vizsgálati tapasztalatok azt mutatják, hogy a fogva tartó szervek vezetői a személyi állománnyal szemben megfelelő határozottsággal lépnek fel a törvénybe ütköző bánásmód esetén, az ilyen jellegű panaszok megnyugtató kivizsgálása is megtörténik. A múlt évben nem fordult elő olyan eset, amikor törvénytörő bánásmód miatt indult büntetőeljárás esetében indokolatlanul elmaradt a fegyelmi eljárás megindítása.

Büntetőeljárás lefolytatása esetében több ügyben jogszerűen maradt el a fegyelmi eljárás megindítása, amikor a büntetőeljárásra a fogvatartott feljelentése alapján került sor, s a fogva tartó intézet vezetője már csak az eljárás megszüntetéséről szerezhette tudomást. Több alkalommal az képezte akadályát a fegyelmi eljárás megindításának, hogy a büntetőeljárást ismeretlen elkövetővel szemben folytatták le, és az is előfordult, hogy a hivatali bűncselekmény elkövetésével alaposan gyanúsítható személy a büntetőeljárás megindítása előtt a szolgálati viszonyáról lemondott.

A törvénytörő bánásmód miatt elrendelt fegyelmi eljárások az ugyanazon cselekmény miatt folytatott büntetőeljárás megszüntetését követően szintén megszüntetéssel végződtek, a büntetőeljárás megszüntetése azonban nem képezte akadályát a büntetőeljárás tárgyát képező cselekménnyel összefüggő fegyelmi vétség miatti fegyelmi felelőség megállapításának.

2006-ban előfordult, hogy a fogva tartó szerv büntetőeljárás alá vont dolgozóját annak ellenére nem függesztették fel szolgálati beosztásából, hogy a szolgálati helyéről való távollattartása indokolt lett volna.

Az egyik megyei büntetés-végrehajtási intézetben szolgálatot teljesítő felügyelő ellen hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás miatt indult büntetőeljárás, amelyben már vádemelésre is sor került. Ennek ellenére a felügyelőt szolgálati beosztásából nem függesztették fel, pedig a sértett a cselekmény elkövetését követően még tíz hónapig a bv. intézetben volt fogva tartva.

A fogvatartott kiadása a nyomozó hatóság részére – a befogadás során észlelt külsérelmi nyom esetén követendő eljárás

A vizsgálati tapasztalatok azt mutatják, hogy az érintett hatóságok a fogvatartottak nyomozó hatóság részére történő kiadása során mindenben a vonatkozó jogszabályi előírásoknak megfelelően járnak el. A rendelkezésre álló adatokból az is megállapítható, hogy a nyomozó hatóságok indokoltan és a szükséges időtartamra kérik a

fogvatartottak kiadását. A kiadást az eljáró ügyészek viszonylag kevés esetben tagadják meg (ez a gyakorlat leginkább az eljáró ügyészségek és nyomozó hatóságok között kialakult jó munkakapcsolat keretében megvalósuló előzetes konzultációknak köszönhető).

A Bv. Szabályzat 193. §-nak (5) bekezdése szerint: „Az elítélt törvényes jogait a kiadás ideje alatt is biztosítani kell”. A országos vizsgálat e téren mulasztást nem tárt fel.

A Bv. Szabályzat 17. §-a szerint: „Ha az elítélten a befogadáskor külsérelmi nyomot észlelnek, vagy a rendőrségi fogdából, a javító intézetből, a katonai fogdából átkísért elítélt azt állítja, hogy bántalmazták, haladéktalanul orvosi vizsgálatot kell végezni, valamint jegyzőkönyvet kell felvenni, amelynek egy-egy példányát az átkísérést végrehajtó szervnek, illetve a törvényességi felügyeletet ellátó ügyésznek meg kell küldeni”. A rendőrségi fogdák tekintetében a Fogdarendelet 17. § (1) bekezdése alapján fogvatartottat zárkában elhelyezni csak előzetes orvosi vizsgálat után lehet. Ugyanezen szakasz (3) bekezdése a következőképpen rendelkezik: „Az orvosi vizsgálat során írásban kell rögzíteni a fogvatartotton lévő külsérelmi nyomokat, valamint az azok keletkezési körülményeire vonatkozó, illetőleg a külsérelmi nyomok hiányát megállapító orvosi nyilatkozatot. Ha a fogvatartott azt állítja, hogy bántalmazták, az orvosi vizsgálatról jegyzőkönyvet kell felvenni, amelynek 1-1 példányát a fogva tartást végrehajtó szervnek, valamint a büntetés-végrehajtási felügyeleti ügyésznek meg kell küldeni.”

A rendelkezésre álló adatok alapján a fogva tartó intézetek a külsérelmi nyom észlelése esetén rájuk irányadó jogszabályi rendelkezéseket betartották, mindazonáltal a gyakorlat tanulmányozása a hatályos szabályozással kapcsolatos elvi jelentőségű problémára hívta fel a figyelmet. A rendőrségi fogdáknak ugyanis csak akkor kell az orvosi vizsgálatról jegyzőkönyvet készíteni, és azt a bv. törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyésznek megküldeni, ha a fogvatartott azt állítja, hogy bántalmazták. A bv. intézetben ezen túlmenően minden olyan esetben is így kell eljárni, ha az elítélten külsérelmi nyomot észlelnek.

Ez gyakorlatilag azt jelenti, hogyha pl. a rendőrségi fogdába való befogadás előtt a fogvatartotton külsérelmi nyomot észlelnek, de az érintett fogvatartott nem bántalmazást jelöl meg a sérülés(ek) keletkezésének okául, a jogvédelmi funkciót betöltő ügyészt nem kell értesíteni akkor sem, ha a fogvatartott nyilatkozatának valóságtartalma nyilvánvalóan kétségsbe vonható, mert konkrét sérülései nem felelnek meg az általa elmondottaknak. Úgyszintén nem áll fenn az értesítési kötelezettség akkor sem, ha a fogvatartott a sérülések keletkezésének körülményeire nem nyilatkozik. A kifejtettek alapján indokoltnak tűnik a rendőrségi fogdákra vonatkozó szabályozásnak a jelzett problémakört kiküszöbölő módosítása.

Összegzés

Megállapítható, hogy a fogvatartottakkal való bánásmód – a vizsgálat során feltárt, eseti jelleggel előforduló hibáktól, hiányosságoktól, valamint helyenként tapasztalt

helytelen gyakorlattól eltekintve – hazánkban általában megfelel a nemzetközi jogi normákban és ajánlásokban megfogalmazott elvárásoknak, valamint a hatályos jogszabályokban előírtaknak.

A Legfőbb Ügyészség és a főügyészségek a vizsgálat során feltárt hiányosságok megszüntetése érdekében a szükséges intézkedéseket megtették.

A fogvatartottakkal szembeni törvénytörő bánásmódot megvalósító bűncselekmények miatt folytatott büntetőeljárások eredményessége az ezekben mutatkozó bizonyítási nehézségekre tekintettel rendkívül alacsony, a jelenlegi helyzet javítása csak olyan a fogva tartási intézeteket érintő intézkedések foganatosításával érhető el, amely megkönnyítené e bűncselekmények bizonyítását.

A befogadás során észlelt külsérelmi nyomokkal kapcsolatos szabályozás tartalmilag eltérő a bv. intézetek és a rendőrségi fogdák vonatkozásában, az egységes gyakorlat kialakítása és a garanciális szempontok maradéktalan érvényesítése érdekében célszerűnek látszik a releváns jogszabályi rendelkezések diszharmonijájának megszüntetése.

A törvényes bánásmódhoz fűződő alapvető emberi jogi érdekekre is figyelemmel továbbra is fokozott hangsúlyt kell fektetni a fogvatartottakkal való bánásmód törvényességének a biztosítására; a vonatkozó hatályos hazai és nemzetközi joganyagnak a jelenleginél is teljesebb érvényesülése érdekében a bv. törvényességi felügyeleti és jogvédelmi ügyészeknek mindennapi ellenőrző munkájuk során ezután is az eddig tapasztalt szakszerűséggel és lelkiismeretes alapossággal kell eljárniuk.

Eperjes Krisztián

A büntetés-végrehajtási testületi tagok által elkövetett legjellemzőbb „hivatali” bűncselekmények nyomozati problémái

Bevezetés

A Tisztelt Olvasóban joggal merülhet fel a kérdés: miért vállalkozom arra, hogy a büntetés-végrehajtás (bv.) hivatásos állományú tagjai által elkövetett egyes „hivatali” bűncselekmények nyomozásának problematikájáról értekezsek, hiszen a hatályos büntetőjogszabályok egyértelműen meghatározzák mind az egyes bűncselekményeket, mind a büntetőeljárás szabályait és az egyaránt vonatkozik bármely bűnügyre, függetlenül attól, hogy ki az elkövető, illetőleg a nyomozás lefolytatója.

Önmagában ez igaz, hiszen a katonai ügyész is ugyanazon büntető eljárásjogi törvény alapján végzi a nyomozást, mint bármely más nyomozóhatóság és nyilvánvalóan ugyanazon bizonyítási eszközök állnak rendelkezésére.

A kérdéskörnek azonban nem abban áll a lényege, hogy kinek, milyen eljárásjogi lehetőségei, eszközei vannak a nyomozás során (bár kétségtelenül ez is lényeges), hanem abban, hogy ezen lehetőségeket hogyan lehet kihasználni egy konkrét ügy nyomozásánál. Ha elfogadjuk azt az állítást, hogy a katonai büntetőeljárás, így a katonai ügyészi nyomozás is – a katonai életviszonyokból adódóan – jelentősen eltér a más szervek által folytatott eljárástól, akkor állíthatom, hogy a katonai büntetőeljáráson belül a bv-s ügyek nyomozása legalább ennyiben eltér a más katonákkal szemben folytatott nyomozásoktól.

Az eltérés oka könnyen megérthető, mivel a bv. egy olyan körülhatárolt zárt világot alkot, amelyben szükségszerűen érdekellentét áll fenn a fogvatartottak és a fogvatartók között. A fogvatartásért felelős személy érdeke, hogy a fogvatartott – az előírt normáknak megfelelően –, lehetőleg problémamentesen töltsen meg a fogva-tartást, míg a fogvatartott érdeke, hogy a lehető legjobb körülményeket teremtsen magának a fogvatartás idejére. A „felek felállása” azonban koránt sem ilyen egyértelmű, és megesik, hogy egyik, vagy másik szerepet téveszt. A bv. testületi tag például korrumpálódik, míg a fogvatartott helyenként a kiismerhetetlenségig helyezkedik, egyszer átállva a másik oldalra, máskor alaptalanul támogatva fogvatartott társait.

Ezek a helyenként „ködös”, nehezen átlátható kapcsolatok pedig azt eredményezik, hogy az egyes bizonyítási eljárásokat, eszközöket és nyomozati módszereket másként kell alkalmazni, mint a többi katonai büntetőeljárásban. Témaválasztásomat mindezekből adódóan az teszi indokolttá, hogy – véleményem szerint – az ilyen típusú ügyek nyomozási problematikájának bemutatása alkalmas arra, hogy egy rövidebb tanulmányban elemzésre kerüljön.

A fentiek alapján dolgozatomban röviden kitérek a katonai büntetőjog idevonatkozó általános szabályaira, majd ezt követően részletesebben foglalkozom a három legjellemzőbb, a bv. testületi tagok által a fogvatartottak sérelmére vagy hozzájuk kapcsolhatóan a szolgálattal összefüggésben elkövetett bűncselekményekre: a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazásra, a hivatali visszaélésre és a hivatalos személy által elkövetett vesztegetésre.

A katonai büntetőjogról röviden

A magyar büntetőjogban A büntetőjogról szóló 1978. évi IV. törvény (Btk.) VIII. és XX. fejezete, valamint A büntetőeljárásról szóló 1998. évi törvény (Be.) XIX. fejezete rendelkezik a katonai büntetőjog – az általánostól eltérő – hatályos büntető anyagi- és eljárásjogi szabályairól. Ezen belül a Btk. 122. §. (1) bekezdése határozza meg a büntetőjogi értelemben vett katona, vagyis a lehetséges elkövetők, fogalmát: „E törvény alkalmazásában katona a Magyar Honvédség tényleges állományú, a Határőrség hivatásos és szerződéses állományú tagja, valamint a Rendőrség, a büntetés-végrehajtási szervezet és a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja.” A Be. 470 §. (1) bekezdése pedig meghatározza, hogy az egyes fegyveres szervek tagjaival szemben milyen bűncselekmények elkövetése esetén van helye katonai büntetőeljárásnak: „a) a katona {Btk. 122. § (1) bek.} által a tényleges katonai szolgálati viszonyának tartama alatt elkövetett katonai bűncselekmény {Btk. XX. fejezet.}, b) a Magyar Honvédség tényleges állományú tagja által elkövetett bármely bűncselekmény, c) a Határőrség hivatásos és szerződéses, továbbá a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok, valamint a büntetés-végrehajtási szervezet hivatásos állományai tagja által a szolgálati helyen, illetőleg a szolgálattal összefüggésben elkövetett más bűncselekmény ... esetén.”

E két törvényhely értelmezéséből kitűnik, hogy a büntetés-végrehajtás hivatásos állományú tagjával (továbbiakban bv-s) szemben katonai bűncselekmény, illetve a szolgálati helyen, vagy a szolgálattal összefüggésben elkövetett bűncselekmények esetén van helye katonai büntetőeljárásnak. (A Be. 470. § (2) bekezdése alapján „a katonai büntetőeljárás kiterjed a terhelt által elkövetett valamennyi bűncselekményre, ha ezek közül valamelyik miatt katonai büntetőeljárásnak van helye, és az elkülönítés nem lehetséges”.)

A bv. testületi tagok által elkövetett katonai bűncselekmények nem képezik dolgozatomban részét, ezért azokat nem kívánom ehelyütt kifejteni. (ezért sem, mert a katonai vétségek esetén lefolytatható parancsnoki nyomozás, vagy a maximum nyolc-évi szabadságvesztés büntetéssel fenyegetett katonai bűncselekmények során alkalmazható gyorsított eljárás: a bíróság elé állítás, a téma gazdagsága miatt önálló tanulmány elkészítését indokolnák.)

A bv. testületi tagok által elkövetett, a szolgálattal összefüggő bűncselekményekkel kapcsolatban valamennyi vonatkozásában elmondható: katonai büntetőeljárás hatálya alá tartoznak, nyomozásukat a katonai ügyész személyesen végzi, aki ennek keretében tanúkat hallgat ki, a bűncselekménnyel összefüggésben okirati bizonyíté-

kokat, adatokat szerez be, indokolt esetben egyéb bizonyítási eszközöket vesz igénybe (pl. igazságügyi szakértőt rendel ki, vagy tárgyi bizonyítási eszközként bizonyítási kísérletet folytat le), rendelkezik az őrizetbe vételről; indítványozhatja az előzetes letartóztatást, titkos adatszerzést végez saját hatáskörben vagy bírói engedély alapján, kihallgatja a gyanúsítottat; majd a nyomozás befejezését követően meghozza a véghatározatot. Vádemelés esetén képviseli a vádat, szükség esetén polgárjogi igényt érvényesít.

A tanúvallomással kapcsolatban meg kell jegyeznem, hogy – véleményem szerint – annak a bv-s ügyekben sok esetben kisebb a jelentősége, mint más bűnügyekben. Ennek oka pedig az, hogy hitelességük – a vesztegetéses ügyek kivételével, bár sok esetben ott is – megkérdőjelezhető. A bevezetőben említett érdeklentét a bűntető eljárásokban egyértelműen a tanúvallomásokban mutatkozik meg, azokban érhető tetten. A bántalmazásos és hivatali visszaélések ügyekben – ez utóbbinál főként akkor, ha a fogvatartott sérelmére követték el – leegyszerűsítve: egy (vagy több) bv-s áll az egyik oldalon és szintén egy vagy több fogvatartott a másikon. A fogvatartotti fél állít valamit, pl. megverték, vagy panaszjogában korlátozták, járandóságait nem kapta meg, jogait nem gyakorolhatta, ezzel szemben a bv-s fél azt állítja, hogy ilyen eset nem történt. A tényállás felderítéséhez elengedhetetlen tanúvallomások pedig egyik vagy másik oldal állítását támasztják alá (vagy nem rendelkeznek érdemi információval). Függetlenül attól, hogy melyik oldalt erősítik a tanúvallomások, objektív voltak, illetve valós tartalmuk, alapjában véve, erősen megkérdőjelezendő mindaddig, amíg azt személyektől független, jellemzően okirati bizonyítékok nem támasztják alá. A „felállás” nyilvánvaló: a bv-sek védik saját kollégájukat, a fogvatartottak pedig vagy támogatják a sértett fogvatartottat, vagy maguk is azt állítják, hogy nem történt a sértett által előadott bűncselekmény. A fogvatartottak jellemzően aszerint támasztják alá fogvatartott társuk állítását, hogy nekik személyükben mi az érdekük, tartanak-e az őrségtől, vagy sem, remélnék-e hasznot a vallomástól, vagy sem, egyszerűen mérlegelik, hogy mit kéne tenniük azért, hogy „jól jöjjenek ki” az ügyből. A kérdést adott ügyenként tovább lehetne elemezni, mivel nem lehet azt az általánosítást tenni, hogy ilyen ügyekben mindenki hazudik. Az azonban megállapítható, hogy ennél az ügytípusnál jellemzően valaki (sértett, feljelentett), vagy valakik (az adott oldalon felsorakozottak) nem mondják el az igazat, nem mondanak igazat (pl. ferdítenek, csúsztatnak), vagy teljesen valótlan vallomást tesznek (hazudnak). Pontosán emiatt az okirati bizonyítékok szerepe felerősödik, ugyanis azokból objektív (de legrosszabb esetben is objektívabb) bizonyítékok nyerhetők. A tanúvallomásokot tehát az okirati bizonyítékok birtokában és tükrében szükséges vizsgálni, mert önmagukban komoly bizonyító erőt, a tapasztalatok alapján, nem érdemes hozzájuk fűzni. (Erre a kérdésre a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás kapcsán később még kitérek.)

Amint azt már említettem, az okiratok szerepe a bv-s ügyekben igen jelentős. Ezek közül is minden ilyen jellegű ügyben létfontosságú a bizonyítás szempontjából, hogy a szolgálati dokumentáció (szolgálati napló, körletfelülvételei napló, körlet-

főfelügyelői napló) rendelkezésre álljon, mert abból már több lényeges információ is kiolvasható. (Szolgálatban volt-e a feljelentett, kik voltak a társai, milyen mozgás volt az adott területen stb.). Ugyanígy szükséges beszerezni az érdekelt fogvatartott anyagai közül azokat, amelyek az adott ügyben jelentősek lehetnek. Ezek bántalmazásos ügyekben például a zárkába helyezési kimutatás, a zárkátársak listája, az egészségügyi dokumentáció, vesztegetéses ügyekben a kapcsolattartók listája és címe, hivatali visszaéléses ügyekben pedig aszerint változik, hogy mire irányul a feljelentés (pl. telefonjegyzék, az engedélyezett kapcsolattartási formák stb.)

A további bizonyítási eszközök használhatóságára és annak mikéntjére az egyes bűncselekményeknél fogok kitérni. Mielőtt azonban erre rátérnék, az időszerűség kérdésére szeretném felhívni a figyelmet.

A katonai büntetőjogban az időszerűség mindig is kiemelt szerepet kapott, mert a szolgálatok zavartalan ellátása és a fegyelem fenntartása igényli az ügyek rövid időn belüli befejezését (lehetőség szerint az alap – két hónapos – nyomozati határidőben). Emellett azonban – különösen bv-s ügyekben – a gyorsaság egyben nyomozati érdek is. A büntetés-végrehajtás zárt rendszerében ugyanis roppantul gyors az információ-áramlás – még akkor is, ha a szükséges intézkedéseket megteszik az illetékesek –, és ez, továbbá a fogvatartottak mozgása (a kettő szoros kapcsolatban van) könnyen megnehezítheti, vagy jobb esetben csak elnyújtja a nyomozást. Ilyen eset lehet például a fogvatartott más intézetbe szállítása, mivel ekkor, egyrészt újabb időt vesz igénybe a hatóságokhoz történő előállíttatása, másrészt a teljes anyaga „vele együtt utazik”. (Ténylegesen az adott intézetnek csak az ún. jelenlévő fogvatartott anyagai van teljes betekintési lehetősége. A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága – BVOP – ugyan rendelkezik teljes hozzáféréssel, ám komoly leterheltséget jelentene számukra, ha minden egyes kérdéssel hozzájuk fordulnának a hatóságok, ez pedig végső soron csökkentené a tájékoztatás gyorsaságát.) Szintén előfordulhat, hogy valamelyik, az ügyben érdekelt fogvatartott időközben szabadul. Ilyenkor, bár a szabadulási címe rendelkezésre áll, közel sem biztos, hogy egyáltalán azon még fellelhető.

Például egy hivatali vesztegetéses ügyben érdemes egy időben intézkedni az érdekelt fogvatartottak egymástól történő izolálására (lehetőleg úgy, hogy ne tudják annak okát), a szabadult fogvatartottak előkerítésére, arra, hogy a kapcsolattartókon keresztül ne érkezhessen információ, az érdekelt bv-s teljes elszigetelésére az ügyben érintettektől, a különböző szolgáltatók időbeni megkeresése (posta, telekommunikációs szolgáltatók) stb.

Jogos kérdés: Miben különbözik ez a nem bv-s ügyektől? Abban, hogy egy a büntetés-végrehajtástól kevésbé zárt rendszerben, döntő többségében nem olyan „kihagyozott” az érdekelték érzékei a velük kapcsolatban folytatott nyomozásra. Itt azonban nem lehet elfelejteni, hogy az ügy akár több szereplője is komoly bűnözői múlttal rendelkezik, így sokszor minden „rezdülését megérik a hatóságoknak”.

A bv-s bűnügyekben a gyorsaság (és nem a kapkodás) a fentiek fényében kiemelten fontos, és az ügy típusától függően vagy a nyomozást megkönnyítő, vagy a bizonyítás sikerességéhez szükséges tényező.

A szolgálattal összefüggésben elkövetett bűncselekményekkel kapcsolatban még egy kérdést érdemes röviden górcső alá venni: Mind a három általam tárgyalandó bűncselekménynek írottan vagy íratlanul fogalmi – vagy tényállási – eleme a hivatalos személyi minőség, vagy a hivatali eljárás. A hivatalos személyi minőség viszonylag egyszerű kérdés, ugyanis a büntetés-végrehajtási szervezet közhatalmi feladatokkal megbízott szervezet, így Btk. 137. § (1) bek. k) pontja alapján az a tagja, aki közhatalmi feladatot lát el: hivatalos személy; ez a hivatásos bv. testületi tagokra kivétel nélkül igaz. Más a helyzet azonban a hivatalos eljárással, illetőleg a hivatali hatáskörrel és köteleességgel. Ezt a kérdést minden egyes ügyben külön meg kell vizsgálni és válaszolni. A legegyszerűbb eset az, ha a terhelt ún. munkaköri leírása tartalmazza hivatali köteleességeit és feladatkörét. Amennyiben az adott kérdésre abban nincs megfelelő adat, úgy meg kell vizsgálni a minden egyes büntetés-végrehajtási testületi tagra vonatkozó jogszabályokat, pl. 1979. évi II. törvényerejű rendelet a büntetések és intézkedések végrehajtásáról, A büntetés-végrehajtási szervezetről szóló 1995. évi CVII. törvény, A fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény (Hszt.), a 21/1997. (VII. 8.) IM. Rendelet, a büntetés-végrehajtási szervezet szolgálati szabályzatáról.

A hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás vétsége

A hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás vétségét a Btk. 226. § határozza meg: „Az a hivatalos személy, aki mást hivatalos eljárása során tetteleg bántalmaz vétséget követ el ...”.

A bűncselekmény nyomozása során a hivatalos személyi minőség és az eljárás hivatalosságának bizonyítása könnyen bizonyítható tényállási elemek, a fentiek szerint általában elegendő ehhez terhelt munkaköri leírásának beszerzése (személy szerint még nem találkoztam olyan ügygel, melyben e kérdés bizonyítása problémát jelentett volna ennél az ügytípusnál). A nyomozások során gyakorlatilag a bántalmazás megtörténtét és az elkövető kilétét kell bizonyítani. Ez utóbbi, vagyis az elkövető felderítése leggyakrabban könnyen megoldható. Ehhez az esetek többségében nem kell mást tenni, mint bekérni a szolgálati naplót és annak alapján megállapítani, hogy kik voltak szolgálatban az inkriminált időpontban, majd ezt követően beszerezni a szolgálatban volt személyek fényképeit és a sértett elé tárni őket, hogy nyilatkozzon, kiben ismeri fel bántalmazóját. Azon esetek majdnem mindegyikében, ahol a sértett nem a ténylegesen terhelhető személyt, hanem egy teljesen indifferens jelölt meg, szinte kivétel nélkül megállapítható volt – a bizonyítékok alapján –, hogy ténylegesen nem történt bűncselekmény. A bántalmazás kérdése már jóval körültekintőbb vizsgáldást igényel.

A bántalmazásos ügyek döntő többsége, egy olyan – sokszor nem túl részletes – feljelentéssel indul, amelyet vagy a fogvatartott juttat el a katonai ügyészségre, vagy egy meghallgatást (bv. ügyészi, parancsnoki, nevelői) követően a bv. intézet parancsnoka hivatalból tesz meg. Gyakran előfordul az is, hogy a fogvatartott katonai ügyészi meghallgatást kér, arra hivatkozva, hogy bántalmazták. Bármelyik módon is

történjen a feljelentés, meg kell hallgatni a fogvatartottat. A sértetti kihallgatását követően pedig be kell szerezni a már említett szolgálati iratokat, a fogvatartott zárkába helyezési kimutatását, a zárkatársak neveit és a nyomozáskori fogvatartási helyűket, a sértettnek az inkriminált időpontra vonatkozó orvosi anyagait, továbbá – véleményem szerint – indokolt beszerezni a fegyelmi anyagait is.

Ami a feljelentést illeti: a fogvatartottak gyakran a bántalmazó nevének és a bántalmazás pontos leírásának megjelölése nélkül tesznek feljelentést. A hatályos Be. Ugyan ismét lehetőséget teremt a feljelentés kiegészítésére, ám ennek keretében kihallgatás (sértett kihallgatása) nem foganatosítható, így a cselekmény pontosabb feltárása a nyomozás elrendelése nélkül nem végezhető el. Másik oldalról megvilágítva, ha a feljelentés elutasításra kerülne, azt nem lehetne úgy megindokolni – elegendő információ hiányában –, hogy az ellene tett panasz alaptalannak minősüljön. Leegyszerűsítve: ha egy fogvatartott levelében bántalmazást panaszol, gyakorlatilag minden esetben el kell rendelni a nyomozást, mert nincs olyan eljárásjogi lehetőség, amellyel nyomozás elrendelés nélkül hatásosan és törvényesen meg lehetne „szűrni” a feljelentésben foglaltakat.

A fogvatartott sértetti kihallgatása alkalmával részletesen ki kell hallgatni a bántalmazás körülményeire vonatkozóan: ki (kik) bántalmazta, mikor, kik voltak jelen, meg tud-e jelölni egyéb tanúkat, látlelet került-e felvételre, volt-e fegyelmi eljárás vele szemben, milyen sérülései keletkeztek, „külkórházi” (nem bv. kórház vagy orvos) ellátásban részesült-e, felismerné-e bántalmazóját. A sértetti meghallgatás ugyan ritkán, de járhat azzal az eredménnyel is, hogy a fogvatartott elismeri, hogy nem történt bántalmazás, csak valamit el akart érní a feljelentéssel: például szeretett volna másik intézetbe kerülni. Ezt azért is tartom külön kiemelendőnek, mert mint korábban említettem, a bántalmazásos ügyek nem elhanyagolható százalékában, a nyomozásban kiderült, hogy a fogvatartott valamilyen érdekét próbálta az eljáráson keresztül közvetetten érvényesíteni. Ezek legjellemzőbben: átszállítás másik bv. intézetbe, a fogvatartott ellen korábban folyt fegyelmi fenytés annulálása. Ez utóbbinak azért van jelentősége, mert a fogvatartottak leginkább attól tartanak, hogy a fegyelmi miatt nem kapják meg a feltételes szabadlábra helyezést.

A nyomozás során tehát azt kell bizonyítani, hogy bántalmazás történt. Ehhez elengedhetetlen az orvosi dokumentáció beszerzése. Abban az esetben ugyanis, ha a fogvatartott bántalmazást panaszol, a bv. intézetben látleletet kell felvenni, melyben pontosan rögzíteni kell a látható, érzékelhető sérüléseket, és szükség esetén külső kórházi szakrendelésre – röntgen vagy egyéb vizsgálatra – ki kell szállítani. A pontos orvosi dokumentáció döntő jelentőségű ezen ügyekben, mert sok esetben már önmagában megmutatja, hogy történhetett-e bántalmazás. A látleletben rögzíteni kell a sérülés keletkezési körülményeit, amelyből nem egy esetben az derül ki, hogy a fogvatartottat valóban bántalmazták, csak éppen nem a felügyelet, hanem a fogvatartott társak (pl. összeverekedtek). A látleletből kiderülhet az is, hogy a fogvatartott által panaszolt sérüléseket önkárosító magatartása okozta (pl. befalcolt), úgyszintén az is, hogy egy jogszerű kényszerintézkedés alkalmával keletkeztek

A beszerzett dokumentumok alapján ki kell hallgatni a fogvatartott zárvatársait, vagy más, érdemi információval rendelkező fogvatartottakat, úgyszintén a bv. testületi tagokat is.

A bántalmazás nyomozása ezen a ponton kezd bonyolódni. A tanúk vallomásai ugyanis – a fentiek alapján – közel sem objektívak, ezt azonban nem mindig lehet rögtön kideríteni. Sok esetben csak a nyomozás későbbi szakaszában lehet megállapítani, hogy ki (kik) csúsztat, ferdit, hazudik, mindezt kinek az érdekében teszi. Ezért az érdemi információt hordozó vallomásokat lépésről-lépésre ellenőrizni kell. (Amit tovább nehezít az is, hogy a fogvatartottak „saját érdekükben” sokszor – úgy mond – semmit sem tudnak az esetről.)

A fegyelmi anyagok beszerzését azért tartom célszerűnek, mert a fenti indítékon (feltételes szabadságra bocsátás kérdése) túlmenően, sok esetben megtalálható benne a kényszerintézkedés dokumentációja is, az abban résztvevő bv. testületi tagok jelentésével együtt, ez pedig gyakran jó támpontot ad a további nyomozáshoz.

Amennyiben a felsorolt bizonyítékok rendelkezésre állnak elvileg, befejeződhet a nyomozás, és el lehet dönteni az adott ügyet. Az ilyen döntés alapvetően kétféle lehet: megszüntető határozat vagy vádemelés. A megszüntető határozat azonban jellemzően alapulhat a Be. 190. § (1) bek. a) vagy b) pontjára. (Az ún. c) pontos megszüntetés azért nem jellemző, mert az ügyek nagy többségében a szolgálati iratok alapján egyértelműen megállapítható az „elkövető”.)

Az ún. a) pontos megszüntetést akkor kell meghozni, ha a feljelentésben szereplő cselekmény nem bűncselekmény (vagyis ha nem történt bűncselekmény). Ilyen megszüntetés alkalmával mindig vizsgálendő, hogy a feljelentő ellen irányuló hamis vád büntette miatti büntetőeljárás kezdeményezés a nyomozati iratok alapján megalapozottan megtehető-e.

Alapvetően két ok miatt születhet b) pontos megszüntetés az adott ügyben. Az első eset, amikor a nyomozás adatai alapján valószínűsíthető, hogy bántalmazás nem történt. Ám olyan objektív körülmény, vagy egyértelmű bizonyíték nincs, amely annak megtörténtét teljes egészében kizárná. A másik eset ennek ellentéte, vagyis amikor valószínűsíthető, hogy a bántalmazás megtörtént, de nincs elegendő bizonyíték a vádemeléshez.

A „felsorolt bizonyítékok alapján elvileg eldönthetőség” azt jelenti, hogy több esetben tényleg csak elvileg dönthető el az ügy. Ennek pedig az az oka, hogy maguk az okirati bizonyítékok sem azok, mint aminek látszanak. Több esetben is úgy tűnt, hogy a fogvatartott bántalmazását, az abban résztvevők ügyesen „lepapírozták”, úgy, hogy az egy jogszerű kényszerintézkedésnek tűnjön. Ezeket bizonyítani ugyanakkor legtöbbször esetben, a legjobb igyekezet ellenére sem lehetséges. Előfordul ugyanakkor az is, hogy ténylegesen történt kényszerintézkedés, az jogszerű is volt, de az annak során keletkezett felületi sérüléshez (pl. bilíncselés, testi kényszer következtében) a fogvatartott még önkéntesül „hozzátesz” egy-két olyat, amiből már az tűnik ki, hogy bántalmazták is. Nyilvánvaló, hogy amennyiben a bántalmazás – legyen az szándékos verés, kényszerintézkedés kereteinek túllépése,

valótlan kényszerintézkedésként álcázott fizikai erőszak – olyan eredményre vezet, amely már „nemcsak” bőrfelszíni sérülést, hanem csonttörést, vagy belső szervi károsodást is okoz, a bizonyítás általában egyszerűbb. Ahhoz azonban, hogy a sérülések súlyosságát hitelt érdemlően meg lehessen állapítani, igazságügyi orvosszakértőt kell alkalmazni.

Az igazságügyi orvos-szakértői vélemény talán a leghitelesebb bizonyíték a bántalmazásos ügyekben, mivel a szakértő az átadott nyomozati anyag alapján meg tudja állapítani, hogy a fogvatartott sérülései valószínűleg (nagy valószínűséggel, a bizonyossággal határos valószínűséggel stb.) hogyan keletkeztek, továbbá milyen hosszú az azok gyógyulási időtartama. Több bűnügyben ez az a bizonyíték, mely ténylegesen segít dönteni a büntetőjogi felelősség megítélésében (mert egyértelműen alátámasztja valamelyik verziót). Kiváló bizonyítási eszköz, mert egyik fél sem állíthatja róla, hogy elfogult lenne. Hátránya az, hogy vagy a nyomozás elején célszerű kirendelni a szakértőt, és ez esetben nem lát rá teljesen a nyomozati anyagokra, vagy a többi bizonyíték beszerzéséig várni kell vele, ez esetben azonban könnyen nyomozást hosszabbító tényezővé válhat.

A bántalmazásos ügyek nyomozásánál lehet egyéb, adott esetben perdöntő bizonyíték is: a képfelvétel. Ennek meghatározó szerepéről azonban általánosan még nem beszélhetünk. A bv. intézetek ugyan egyre inkább fel vannak szerelve képi megfigyelő rendszerrel, de ezek sokszor csak jelen idejű képet adnak, és azt nem rögzítik. Az intézetek ilyen lefedése két okból is hasznos lenne, egyrészt egyértelműen lehetne igazolni azt, hogy történt-e, vagy sem, bántalmazás, másfelől a „videó kontroll” a megelőzést is jól szolgálná.

A hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás vétségének eredményes felderítése –remélem a fentiek alapján érzékelhetően – közel sem egyszerű feladat, mert a rendelkezésre is állnak a bántalmazást alátámasztani látszó bizonyítékok, ezek általában sem minőségben, sem mennyiségben nem elegendők az eredményes vádképviselőhöz. (Szerencsére minél súlyosabb a bántalmazás mértéke, annál erősebbek, egyértelműbbek a bizonyítékok, és ilyen esetekben jóval könnyebben bizonyíthatóak)

A bántalmazásos ügyek felderítését és az elkövetőknek az adott cselekmény súlyához igazodó felelősségre vonását azért tartom fontosnak, mert a bántalmazás egy törvénytelen, következképpen nem megengedett módja a fegyelmezésnek. Ez abban az esetben is igaz, ha legtöbbször az egész ügy „nem több, mint egy-két pofon” a renitenskedő fogvatartottal szemben, mivel még az ilyen csekélyebb súlyú esetek is annak veszélyét hordozzák, hogy amennyiben nem kellő súllyal kezeljük azokat, teret engedünk az önhatalomnak és ezáltal a bántalmazások elszaporodásának. Nyilvánvaló, hogy ez megengedhetetlen, mert amellett, hogy nemzetközileg kedvezőtlen fényt vet hazánkra, következményeiben is igen káros. Véleményem szerint a jogellenes fizikai erőszak – ha úgy is tűnik, hogy az adott esetben megfelelő megoldást kínált a probléma rendezésére – hosszútávon semmiképpen sem segíti a rend fenntartását a bv. intézetekben, sőt inkább aláássa azt. A rendet és fegyelmet – úgy gon-

dolom – pont azzal lehet fokozni, hogy a fogvatartó is teljes egészében betartja és betartatja az összes vonatkozó normát, illetve azok alól nem enged kibúvást.

A hivatali visszaélés

A hivatali visszaélés büntettét a Btk. 225. §-a határozza meg: „Az a hivatalos személy, aki azért, hogy jogtalan hátrányt okozzon, vagy jogtalan előnyt szerezzen, hivatali kötelességét megszegi, hatáskörét túllépi, vagy hivatali helyzetével egyébként visszaél, büntettet követ el...”.

A hivatali visszaélés büntette esetén a nyomozás nehézsége a bűncselekmény célzatosságában rejlik. Mint azt korábban már kifejtettem, a hivatalos személy fogalma e tekintetben könnyen tisztázható kérdés, úgyszintén az a hivatali kötelességszegés, hatáskör túllépés, vagy a hivatali helyzettel visszaélés, ugyanis a Btk., a Hszt., a Szolgálati Szabályzat és a vonatkozó országos- és intézetparancsnoki utasítások, intézkedések, végső soron pedig a munkaköri leírások mindezekre pontos distinkciókat alkalmaznak. Az „egyébként visszaélés” ez alól kivétel, mert itt pontosan azok az elkövetési magatartások kerültek szankcionálásra, melyeknek legtöbb esetben írott, rögzített szabályai nincsenek. Ide azok a magatartások sorolandók, amelyek az elkövető a hivatali helyzetéből adódnak, de jellemzően nem kapcsolódnak elsődlegesen hivatali teendőihez. Ilyen lehet például a hivatali státuszából, presztizsből adódó tekintély személyes célokra fordítása.

Ami a tanulmány szempontjából jóval érdekesebb kérdés: hogyan lehet bizonyítani a nyomozás során azt, hogy e három magatartás valamelyikét azért követte el az elkövető, hogy azzal jogtalan előnyt vagy hátrányt érjen el.

Ha a büntetőjog dogmatikájából indulunk ki, azt kell bizonyítanunk, hogy a bűnösség oldalán nemcsak hogy szándékos elkövetés van, de egyenes szándék, ami azt jelenti, hogy az elkövető tudata átfogja magatartását és annak következményeit, továbbá azokat – érzelmileg – kívánja. Ennek bizonyítása pedig általában csak akkor lehetséges, ha a bűncselekmény tárgyi oldali ismérvei között vannak olyanok, amelyekből következtethetünk az elkövető tudattartamára. A bv-s ügyek közül klasszikusnak számító esetekben, vagyis mikor a fogvatartott sérelmére követik el a visszaélést, a legritkább esetekben deríthető fel a célzat ügy, hogy megalapozza a bizonyítást. Ennek oka pedig abban keresendő, hogy jellemzően nem marad olyan tárgyi bizonyíték, ami ezt alátámasztaná. A személyi bizonyítékok a fentiek szerint pedig kevésbé használhatók. (Ellenpéldák természetesen vannak.) Például, ha a fogvatartott nem tudott telefonálni, pedig volt engedélye, nem tudott panaszkodni, nem tudott melegvizben fürdeni, leveleit nem továbbítják időben, akkor sem érhető tetten a célzatosság, mert mindegyik példára könnyűszerrel lehet indokot találni: túl sokan voltak, nem jutott mindenkire idő, elfogyott a melegvíz, a leveleket ellenőrizni kell előbb és csak aztán továbbítani. Ezek mind olyan állítások, melyek alkalmasak lehetnek érdemi védekezésre, és amelyeket valóban nehéz meggyőzően cáfolni. A fogvatartottakat ért visszaélések nagy százaléka jellemzően „finomabb” eszközökkel valósul meg annál, hogy annak egyértelmű és

kézzelfogható jele legyen. Egy példával élve, ha egy fogvatartottat kiküldene a felügyelet takarítani a fagyos udvarra rövid ujjában, nem valószínű, hogy különösebben nehéz lenne a bizonyítás, de ha megfélemlő ruházatban küldi ki, azért hogy így leckéztesse, már jóval nehezebb a kérdés.

A fogvatartott sérelmére elkövetett visszaélések többségében tehát nem a történeti tényállás felderítése okoz nehézséget, hanem a célzat bizonyítása. Azt például viszonylag egyszerű ellenőrizni, hogy volt-e telefonengedélye a sértettnek vagy sem, írt-e levelet, és azt mikor adták fel. (Ellenpéldaként szolgálhat, amikor a fogvatartott azt állítja, hogy elrakták, eltépték panaszát, ezért nem tudja jogát érvényesíteni.)

Más a helyzet a fogvatartottak előnyére, vagy éppen a bv-s saját előnyére elkövetett esetekben. Ezekben az ügyekben már a történeti tényállás felderítése is nehézségeket okozhat. Ennek oka az, hogy bárkinél is jelentkezzen az előny, neki már nem érdeke felfedni azt. Egy egyszerű példával élve: ha a felügyelőt a fogvatartottak kávéztatják, vagy a felügyelőnek a fogvatartott ingyenesen készít tetoválást, a jövőbeni jó viszony érdekében nem valószínű, hogy a fogvatartott felfedné a tiltott viszonyt (a felügyelő pedig nyilvánvalóan nem fogja). Itt ismét az a helyzet áll elő, hogy sok esetben nincsenek olyan objektív bizonyítékok, melyeket érdemben lehetne hasznosítani az eljárásban.

Az olyan hivatali visszaélések, amelyeknél valamilyen jogtalan előny található, jellemzően három módon jutnak a katonai ügyész tudomására. Az első ezek közül, amikor valamilyen okirati bizonyíték kerül feltalálásra, amely a tiltott kapcsolat létezését bizonyítja, és ennek hatására az egyik fél – jellemzően a bv-s – vallomásában feltárja azt. Erre volt példa, mikor a bv. testületi tag és a fogvatartott közötti testi kapcsolatra is utaló levél eljutott az ügyészhez, és ennek hatására a bv-s beismerte a kapcsolat létezését. A második eset, amikor a fogvatartottnál fellép az érdekütlenség, és teljes egészében felfedi a törvénytelen kapcsolatot. Ilyen eset volt, mikor a fogvatartott állapotos lett a bv. testületi tagtól, és erre tekintettel feltárta a köztük lévő viszonyt. A harmadik eset, amikor egy fedett nyomozást végző szerv – bv. területen jellemzően a Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálat (RSZVSZ) – a saját maga által megszerzett vagy a bv. intézet parancsnokán keresztül a tudomására jutott információk, illetve bizonyítékok alapján feljelentést tesz (ún. nyílt eljárást kezdeményez).

Ez a legutóbbi eset azonban már némileg átvezet dolgozatom következő témaköréhez, így mielőtt arra rátérnék, a látencia kérdéséről szeretnék röviden említést tenni. Munkám során évente több alkalommal volt szerencsém különböző statisztikai kimutatásokat tanulmányozni, és az eltérő módszerrel készült statisztikák ellenére is megfigyelhető volt, hogy évente csökkenő számban fordulnak elő a bv. testületi tagok által a fogvatartottakkal kapcsolatban elkövetett hivatali visszaélések. Az elmúlt évet tekintve ez nagyságrendileg 30-40 bűnügy, amely igencsak meglepő a mintegy 15 000 főnyi fogvatartotthoz viszonyítva. A börtönviszonyok ismeretében azt kell feltételeznünk, hogy a látencia jelentős, a felderített eseteknek biztosan a

többszöröse. (Ennek egyik oka az, hogy a későbbiekben érintendő bűnmegelőzési szemlélet nem feltétlenül célravezető.)

Az előny formájában megvalósuló hivatali visszaélések nagy része „maradék bűncselekmény”. Ehelyett ezalatt a jogirodalomtól eltérően azt értem, hogy a hivatali vesztegetés felderítése során a kölcsönösséget – polgári jogi kifejezéssel élve a visszerhességet – nem sikerül bizonyítani, de az „ingyenesség” megalapozására elegendő bizonyíték áll rendelkezésre.

A hivatalos személy által elkövetett vesztegetés büntette

A vesztegetés büntetettét a Btk. 250. § (1) bekezdése határozza meg: „Az a hivatalos személy, aki a működésével kapcsolatban jogtalan előnyt kér, avagy a jogtalan előnyt vagy ennek ígéretét elfogadja, illetőleg a jogtalan előnyt kérőjével vagy elfogadójával egyetért, büntettet követ el...”

A vesztegetés büntette gyakorlatilag a legsúlyosabb, a szolgálattal összefüggésben elkövetett „hivatali” bűncselekmény. Ez nemcsak abból adódik, hogy a törvény már az alapesetét is öt évig terjedő szabadságvesztéssel rendeli büntetni, hanem abból is, hogy maga a bűncselekménnyel okozott „kár” is igen komoly hatással rendelkezik. Az ilyen bűncselekmények bizonyításánál ismét nem jelent különösebb nehézséget a hivatalos személyi státusz, illetőleg annak bizonyítása, hogy az adott bv-s (hivatali) működésével kapcsolatban fogad el, kér előnyt, avagy egyetért annak nyújtójával. Ezt a már többször hivatkozott normákon keresztül egyértelműen lehet bizonyítani.

A nyomozás során a bizonyítási nehézséget – csakúgy, mint a bántalmazásos ügyekben – a történeti tényállás felderítése okozza, különös tekintettel arra, hogy a felderített tényállás alapján a törvényi tényállás egyes elemei egyszerre bizonyíthatóak legyenek. Gyakorlatilag a hivatali visszaéléshez és ebből a szempontból sok egyéb más bűncselekményhez hasonlóan a nyomozás során viszonylag hamar látható, hogy ténylegesen mi történt, ám az eredményes vádképviselőhez szükséges bizonyítékok felderítése, beszerzése különösen nehéz ennél a bűncselekménynél. Ennek oka az, hogy a vesztegetés alapvetően lappangó jellegű. Ez alatt az értendő, hogy a bűncselekményben résztvevőknek – passzív vesztegető, aktív vesztegető – nyilvánvalóan nem érdekük, hogy napvilágra kerüljön a kapcsolatuk. Vagyis alaphelyzetben nincs olyan kiinduló pont, amely felszínre hozná a bűncselekményt.

Abban az esetben, amikor mégis felszínre kerül, jellemzően az az oka, hogy az addig fennálló érdekközösség felbomlik. A bv-s ügyekben ez az esetek jelentős részében azt jelenti, hogy elsősorban a fogvatartott felismeri azt, hogy a meglévő tiltott kapcsolat már inkább veszélyforrás, semmint kecsgetető együttműködés, és ezért „kitalál”; tulajdonképpen valamilyen formában megkeresi a területen működő valamelyik bűnüldöző szervet. Erre azért van lehetősége – csakúgy, mint a megvesztegetettnek –, mert a Btk. 255/A. §-a a vesztegetésben résztvevő személynek büntetlenséget kínál abban az esetben, ha feltárja a vesztegetést, mielőtt az a hatóság tudomására jutott volna. (A passzív vesztegető esetén csak alapesetnél.) Gyakorlatilag az

ilyen ügyek nyomozásának ez a feltáró vallomás a kiinduló alapja. (Létezik egy másik jellemző „indulási” módja a nyomozásnak, erre később térek ki.)

Az eljáró szervnek tehát innentől fogva rendelkezésre áll egy hitelesnek mondható vallomás, amely ideális, vagy jó esetben tartalmazza mindazoknak a bizonyítékoknak a megjelölését, ami segíthet a nyomozás eredményes lefolytatásához. Meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy a vesztegetés klasszikusan nem olyan cselekmény, amit elkövetésekor okiratban, vagy egyéb jól nyomon követhető bizonyítékokban is dokumentálnak, vagyis sok esetben ezek a fellelhető bizonyítékok csak közvetett bizonyítékok lesznek.

Mielőtt rátérnék a konkrét nyomozás során elvégzendő cselekményekre, szeretném megemlíteni a másik jellemző kiindulási formát. Ez pedig nem más, mint általában az RSZVSZ, vagy más, fedett nyomozást folytató szerv nyomozásának az eredménye. Itt általában két végkifejlett jellemző. Az első az, amikor az adott szerv lefolytatja a fedett nyomozást, és ennek során talál egy olyan közreműködő személyt – általában az aktív vesztegető, annak valamely kapcsolattartója –, akinek segítségével ún. realizálni tud, vagyis a tényleges vesztegetési cselekményen tetten éri az elkövetőt/elkövetőket. A másik eset, amikor a fedett nyomozásban ezt nem sikerül véghezvinni, azonban elég információ áll rendelkezésre ahhoz, hogy ez alapul szolgálhasson az ún. nyílt eljárás, vagyis a büntető eljárás megindítására.

A vesztegetés nyomozása azért Janus arcú, mert vagy roppantul egyszerű, vagy roppantul bonyolult. Amennyiben sikerül realizálni egy ügyben, úgy általában a majdani eredményes vádképviselőhöz szükséges bizonyítékok rendelkezésre állnak, és ebben az esetben legtöbbször már csak le kell tisztázni azokat, illetve az egyes mozaikdarabkákat bele kell illeszteni az ügybe. Gondolok itt például arra, hogy a vesztegetés háttérében meghúzódó és már gyakorlatilag valamilyen formában bizonyított cselekményekhez be kell szerezni a szükséges dokumentációt. Ilyen lehet például postaforgalmi adatok bekérése, vagy a telekommunikációs adatok, közismertebb nevén híváslisták igénylése.

Abban az esetben viszont, ha a büntetőeljárás akár az egyik elkövető beismerő vallomásán, akár a részben eredményes fedett nyomozást követő feljelentésen alapul, a bizonyítás komoly gondokat jelenthet, természetesen ügynként eltérően, attól függően, hogy mennyi információ áll rendelkezésre.

A bv-s területen elkövetett vesztegetéseknél tipikusan az alábbi nyomozati cselekményeket érdemes elvégezni: a fogvatartott kapcsolattartói listájának a beszerzése, a postaforgalmi és telekommunikációs adatok beszerzése, az esetleges volt bűnöző társak felkutatása, kapcsolat keresése és ezen személyeknek vagy a fogvatartottnak az adott bv-shez kötődő kapcsolatának felderítése (például lakókörnyezet vagy családi kapcsolatok). Emellett szükség esetén a vesztegetésben résztvevők bankszámlaforgalmi adatait is célszerű bekérni. Az itt felsorolt nyomozati cselekmények legtöbbször minden vesztegetéses ügyben indokoltak, annak ellenére, hogy a vesztegetés számos elkövetési tárgyra megvalósulhat. A bv-s területen is kimutatható azonban olyan jellemző elkövetési tárgy, ami tipikusan jellemző. Manapság „sláger”

a mobiltelefon, valamilyen erős nyugtató gyógyszer, vagy esetleg kábítószerhez kapcsolódó elkövetés. Ezekben az esetekben a vesztegetés abban áll, hogy a fogvatartott megkörnyékezi a bv-st, és legtöbbször pénzt ajánl azért, hogy neki a felsorolt dolgokat bevigye a bv. intézetbe. Ha félretesszük azt az esetet, amikor a vesztegető fogvatartott valamilyen szervezett bűnözői körhöz tartozik, akkor a dolgok becsempészésének a célja általában az, hogy a fogvatartott azt maga használja. A mobiltelefont ezen esetek döntő többségében azért kéri a fogvatartott, hogy a családjával kapcsolatot tudjon tartani.

Tegyük fel, hogy van egy ügyünk, amelyben azt tudjuk, hogy a bv-s mobiltelefont vitt be a fogvatartottnak, és azt kell bizonyítanunk, hogy ezt valamilyen előnyért tette. Amint azt már említettem, ilyenkor érdemes beszerezni a postaforgalmi adatokat, mert jellemzően a fogvatartott kapcsolattartói postán keresztül küldik el akár a bv-snek, akár egy hozzá közelálló személynek, úgy magát a telefont, mint a bevétel ellenértékét képező pénzüsszeget. Szintén a pénz kimutatása miatt van jelentősége a bankszámla forgalmi adatok beszerzésének. Abban az esetben, ha ezek alapján látható, hogy a bv-s valahonnan rendszeresen csomagot kap, vagy valamilyen számláról bizonyos összeget átutaltak részére, minden esetben alaposan meg kell nézni, hogy ki a feladó. Ez azért fontos, mert több esetben előfordul, hogy a vesztegetésben érintett bv-s és a vesztegetéshez köthető dolog, vagy pénz feladója között csak többszörös áttétellel van kapcsolat, vagy külső szemlélő számára nincs is kapcsolat. (Ilyen fordult elő például az egyik ügyben, amikor a vesztegetésben érintett fogvatartott rokonai egy másik fogvatartott kapcsolattartóinak a nevét írták feladóként a postakísérő szelvényre, és olyannyira alaposan törekedtek a megtévesztésre, hogy a csomagot a vesztegetésben nem szereplő fogvatartott kapcsolattartóinak a tényleges lakóhelyén adták föl, hogy még a postai bélyegző is rendben legyen.)

A másik igen fontos, már hivatkozott nyomozási cselekmény, a híváslisták beszerzése. Ez azért egyre inkább fontos, mert napjainkban általában már mindenki használja a (mobil)telefont, így legtöbbször a vesztegetésben szereplő bv-s is ezen tartja a kapcsolatot a fogvatartott külső segítőjével. A telefonkapcsolatot általában még az esetben is ki lehet mutatni, ha egyébként postán keresztül juttatják el a különböző tárgyakat, nem pedig személyesen adják át. A telefonlistának ugyanakkor van egy másik jelentősége is, nevezetesen az, hogy több esetben rendelkezésre áll az a mobil telefon is, amelyet a fogvatartott bent az intézetben használt, és ilyenkor a híváslista igen jól mutatja azt, hogy kik azok a kapcsolattartók, akiket érdemes felkutatni a bűnügy nyomozása során.

Ebben az ügycsoportban az egyik legjobb, és az eljárásban – törvényes feltételek fennállása esetén gyakorlatilag megkerülhetetlen vagy megdönthetetlen bizonyíték – a telefon lehallgatás. A nyomozásban vagy azt megelőzően a fedett nyomozásban az eljáró hatóságoknak lehetőségük van arra, hogy bírói engedélyhez kötötten vagy anélkül titkos információgyűjtést/titkos adatszerzést végezzenek a bűncselekmény felderítése érdekében. Úgy a titkos információgyűjtés, mind a titkos adatszerzés engedélyezése, illetve a kapott adat büntetőeljárásban történő felhasználása szigorú

feltételekhez kötött, melynek egyik legmarkánsabb kritériuma a célhoz kötöttség. Ha azonban mindez a törvényi kritériumoknak megfelel, olyan jelentős bizonyítékokkal szolgálhat, ami jelentős mértékben megalapozhatja, tulajdonképpen „bebetonozza” a nyomozás eredményességét.

A titkos információgyűjtéssel kapcsolatban azonban azt a problémát célszerű megemlíteni, hogy a fedett nyomozás esetén a megszerzett titkos információ általában államtitoknak minősül, melynek feloldása adott esetben időigényes, ez pedig késleltetheti a nyomozást. Különös tekintettel arra, hogy bármilyen információ, amely ilyen módon került rögzítésre, a minősítési törléséig nem használható fel a büntetőeljárásban, így az azon alapuló nyomozati cselekményeket (pl. kihallgatások, további adatkérések) sem lehet fogatosítani.

Amennyiben a katonai ügyész folytatja a nyomozást, és ebben merülne fel a bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzés szükségessége, úgy fennáll annak a lehetősége, hogy – noha a törvényi feltételek fennállnak – az semmilyen eredményre nem vezet, ám mégis időtartamánál fogva az eljárást elhúzza. Gyakorlatilag ez egy ördögi kör, mert ameddig a titkos adatszerzés tart, nyomozati szempontból – számos esetben – taktikai hiba lenne, ha más nyomozási cselekmény is elvégzésre kerülne, mivel ez megbolygathatja az addig érintetlen viszonyokat, és ez felkeltheti a célszemélyek érdeklődését vagy gyanúját, ami végső soron az adatszerzés sikerességét meghiúsíthatja. A titkos adatszerzésre történő ügyészi indítvány megtételekor azonban nem látható előre, hogy az eredményes lesz-e vagy sem. Éppen emiatt azt minden ügyben egyedileg kell mérlegelni, hogy milyen nyomozati taktikával érdemes felderíteni a bűncselekményt. Kétségtelen, hogy ha eredményt hoz, a titkos adatszerzés a legmegfelelőbb felderítés, de a vázoltak miatt körültekintő mérlegelést igényel annak alkalmazása. (Véleményem szerint azonban minden veszélye ellenére, kétségtelenül a legmagasabb hatásfokú nyomozati eszköz.)

A nyomozati módszerek kivül a vesztegetéses ügyekben feltétlenül meg kell említenem azokat az elvégzendő cselekményeket, amelyek nem nyomozati, bizonyítási cselekmények, viszonyt elengedhetetlenül fontosak ahhoz, hogy a bizonyítás ne-hogy megghiúsuljon. Így a katonai ügyésznek legtöbb esetben intézkedni kell arra vonatkozóan, hogy nyomozati érdekből a vesztegetésben szereplő fogvatartottakat izolálja egymástól, gyakorlatilag különböző intézetekbe szállíttassa őket. Emellett arról is intézkedni kell, hogy az illető bv-st izolálja a fogvatartottaktól. Erre több módszer is lehetséges. Amennyiben az előzetes letartóztatás feltételei fennállnak – vesztegetéses cselekményeknél jellemzően fennállnak – akkor a bv-s előzetes letartóztatását a katonai fogházban kell végrehajtani. Amíg a Magyar Honvédség Katonai Fogháza létezett (2006. december 31.), addig az izolálás kérdése megnyugtatóan rendezett volt, hiszen egy másik szerv elkülönült telephelyén valósult meg, az izolálás végrehajtója saját szállítással rendelkező intézmény volt. Jelenleg azonban a katonai fogház önálló formában megszűnt, és – mint intézmény – integrálódott a bv. szervezetbe, ami – véleményem szerint – a kívánt mértékű elkülönítést már jelentős mértékben veszélyezteti.

Nyilvánvaló, hogy a különböző irányú izolálások véghezvitele azokban az esetekben különösen nehéz, ahol nem egy „hétköznapi” vesztegetéssel állunk szemben, hanem olyannal, amelyben a fogvatartottak valamilyen szervezett bűnözői csoporthoz tartoznak, mivel ilyenkor a kiterjedt ismeretségi körön keresztül úgy anyagi eszközök felhasználásával, mint megfélemlítéssel vagy nyomásgyakorlással megpróbálnak hatni az általában ilyenkor már kiszolgáltatottabb helyzetben lévő bv-s-re, illetőleg annak hozzátartozóira. Ezért az ilyen ügyek nyomozásában lehetőség szerint a még gyorsabb eredmény elérésére és a nyomozás befejezésére kell törekedni, hogy ez a veszélyeztetett állapot, időszak a lehető legrövidebbre csökkenjen. Előfordulhat az is, hogy nemcsak a fogvatartotti, hanem a bv-s oldalon vagy mindkettőn olyan anyagi, kapcsolati rendszer húzódik, amit az elkülönítés már önmagában nem tud kezelni. Ilyenkor ennek és a különböző nyomozati taktikáknak megfelelő együttes alkalmazása vezethet eredményre.

Amiről eddig nem esett szó

Dolgozatomban szándékosan nem tértem ki egyes olyan kérdésekre, amelyeket természetesen a nyomozás során vizsgálni kell. Ezek azonban javarészt olyan bűntető anyagi jogi kérdések, amelyek nem kötődnek szorosan a bizonyításhoz. Tipikusan ilyenek a halmazati kérdések, például az az eset, amikor a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás során okozott sérülések megalapozzák a könnyű testi sértés vétségét, ugyanis ebben az esetben a sértett fogvatartottat nyilvánvalóan nyilatkoztatni kell arról, hogy kíván-e magánindítványt előterjeszteni vagy sem.

Ugyanilyen kérdés lehet például vesztegetéses ügyekben a rendbeliség kérdése. Gyakran előfordul, hogy a bv-s nem egy alkalommal „hagyja” megvesztegetni magát, hanem többször kerül ilyen kapcsolatba ugyanazon fogvatartottal. Annak megítélése, hogy az ilyen cselekményeket a folytatólagoosság egységében vagy többrendbeli bűncselekményként kell elbírálni, szakmai-tudományos vita tárgyát képezi, melyre ehelyütt nem térek ki. (A jelenlegi ítélkezési gyakorlat folytatólagoosan elkövetett bűncselekményként értékeli.)

Szintén nem tértem ki a vesztegetés kapcsán – a bv-s területen legjellemzőbben előforduló minősített esetre – az ún. kötelességzegéssel elkövetett hivatali vesztegetésre, mivel az ilyen ügyek nyomozása lényegében nem tér el az alapeset nyomozásától. A kötelességzegéssel elkövetett vesztegetések azonban e területen nemcsak súlyuknál fogva igen jelentősek, hanem amiatt is, mert a bv-s vesztegetéseknél jellemzően a kötelességzegő magatartás szükségszerű ahhoz, hogy a vesztegetés egyáltalán létrejöhessen, így általában nem az alapeset, hanem e minősített eset miatt folyik az eljárás.

Amint azt már fentebb említettem, a hivatali visszaélés kapcsán a látencia okainak elemzése nem tartozik a dolgozatom témájához. Azt azonban szeretném ezzel kapcsolatban megemlíteni, hogy úgy a hivatali visszaélésnél, mint a vesztegetésnél megfigyelhető az a tendencia, hogy igen kevés fedett nyomozás folyik ezek felderítésére. A probléma okát abban látom, hogy a fedett nyomozást folytató szerv abban

az esetben, ha adatot szerez hivatali visszaélésre, vagy vesztegetésre, bűnmegelőzési érdekből erről nyíltan tájékoztatja a parancsnokot, ahelyett, hogy a parancsnok informálása mellett elvégezné a fedett nyomozást. Az ügy felderítése inntől gyakorlatilag kényszerpályára kerül, ugyanis a parancsnoknak bűncselekmény gyanúja esetén hivatalból feljelentést kell tennie a katonai ügyészségen, ahol a hitelt érdemlő adatok esetén el kell rendelni a nyomozást. Ám pontosan amiatt, mert az így elrendelt nyomozás mögött ügydöntő adatok, bizonyítékok még nem állnak/állhatnak, gyakorlatilag a klasszikus nyomozati módszerekkel kell felderíteni egy olyan ügyet, amely lappangó jellegéből kifolyólag sok esetben csak úgy oldható meg, ha egy belső (fedett, beépített) személyt sikerül alkalmazni, bevonni, vagy titkos adatszerzést folytatni. Azonban sem a belső ember együttműködését elérni, sem a bíróság titkos adatszerzést engedélyező határozatát megkapni nem lehet anélkül, hogy rendelkezne a katonai ügyész olyan hitelt érdemlő bizonyítékokkal, amelyek „kikényszeríthetnék” azokat. Ezeknél a – mondhatni – bűnmegelőzési céllal „feltárt” ügyeknél azonban tipikusan annyi információ áll rendelkezésre, amely ugyan megalapozza a nyomozás elrendelését, azonban a fenti cselekmények elvégzéséhez már elégtelen. (Arról nem is beszélve, hogy az eredményes nyomozás lefolytatása majdhogynem lehetetlen ez esetben.)

Zárszó

Tanulmányomban igyekeztem bemutatni azokat a legjellemzőbb sajátosságokat és problémákat, amelyek a katonai büntetőeljárásban a büntetés-végrehajtási testületi tagok által, a szolgálattal összefüggésben elkövetett legjellemzőbb bűncselekmények esetében tapasztalataim alapján fellelhetőek. Remélem, sikerült bemutatnom azt, hogy ténylegesen létező, speciálisan e területre jellemző kihívásokkal is szembe kell nézni a nyomozások során. A tanulmányban ugyan külön nem hangsúlyoztam azt, hogy az ilyen nyomozati munka nemcsak büntetőjogi, kriminalisztikai, hanem olyan szaktudást igényel, amely kiterjed a katonai élet sajátosságainak ismeretére is, mégis remélem, hogy munkám – külön kiemelés nélkül is – meggyőzte erről az olvasót.

Király Klára

Hírek a börtönvilágból

Az ír Crumlin Road Gaol megnyitotta kapuit a látogatók előtt

A Belfastban található híres viktoriánus börtön, a Crumlin Road Gaol az Európai Örökség Nyitott Napok keretében megnyitotta kapuit a látogatók előtt 2007. szeptember 20-a és december 15-e között. Az intézetet vezetővel lehet bejárni. A látogatók megismerhetik a börtön történetét, megnézhetik a cellákat és az akasztásra használt helyiséget.

A Crumlin Road Gaol egyike a korai büntetés-végrehajtási intézeteknek. Történelmi és építészeti szempontból kiemelt jelentőséggel bír. Sir Charles Lanyon tervei alapján épült 1843 és 1845 között. A kivitelezés során a londoni Pentonville Börtönt vették alapul. A Philadelphia állambeli Eastern State büntető intézet is hatott rá, amely elsőként épült biciklikerekhez hasonló alakban. Az intézet sajátossága, hogy az egyes szárnyak a központi épületből indulnak ki, akár a biciklikerek küllői. A Crumlin Road Gaol szárnyai 3 vagy 4 emelet magasak, 640 cellának adnak helyet, amelyek a lépcsőházra nyílnak. Az épületeket magas fal veszi körül. Crumlin Road Gaol börtönépítészeti szempontból jelentős előrelépésnek számított a maga korában. Ez volt az első észak-írországi börtön, amely kör alakban épült. Korai példája annak, hogyan kell börtönt tervezni és szervezni, ezzel alapozta meg nemzetközi hírnevét.

1996 óta nem működik büntetés-végrehajtási intézetként, de az utóbbi időben már többször megnyitották a nagyközönség számára., mely alkalmakkor elsősorban kulturális programoknak adott otthont.

Forrás: New look Gaol becomes „open” prison. Press Releases by Department for Social Development, 2006. 09. 17.

Gondoskodás az idős elítéltekről Wisconsin államban

Az Egyesült Államok Wisconsin államában, Waupunban található Dodge Büntetés-végrehajtási Intézet beindította az első öregek otthona programját. A lépést az idősebb elítéltek számának növekedése indokolta, akiknek nagy része krónikus betegségtől szenved. A részlegben 62 főt lehet elhelyezni. Az egységben hivatásos betegápolókat alkalmaznak, de rajtuk kívül a fiatalabb fogvatartottak is jelentkezhetnek önkéntes munkára. Az önkéntes elítélteknek egy 16 órás tanfolyamot kell elvégezniük. Az államban más büntetés-végrehajtási intézetek is tervezik hasonló program elindítását.

Forrás: Hospices for inmates by Diana Nichols. The Capital Times, 2007. 09. 16.

Új munkalehetőség olasz elítélteknek

A tarantói büntetés-végrehajtási intézet a Lisippo művészeti gimnáziummal összefogott, hogy egy új programmal nyissanak utat az elítéltek számára a kultúra és a közösség felé. A reszocializáció folyamatában elengedhetetlen, hogy a fogvatartottak megismerjék a társadalmi értékeket, és fontosnak tartásuk azok megőrzését az utókor számára. A kezdeményezés során az elítéltek feladata az volt, hogy az Alfredo Majorero Etnográfiai Múzeum tulajdonában levő an-

tik tárgyakat restaurálják. Ezeket az eszközöket az ókori háziasszonyok használták a minden napok során. A munka végeztével a felújított tárgyakat a Galeotta Palotában állították ki.

Forrás: A Taranto i detenuti restaurano pezzi del Museo etnografico da Carlo Fiamma. La Repubblica, 2007. 02. 17.

Számítógépek a cellákban

A Grendon Börtönben – amely az angliai Buckinghamshire megyében, Aylesbury közelében található – felvetődött a kérdés, hogy miért nem lehetnek PC-k a cellákban. A mai digitális világban egyre nélkülözhetetlenebb a számítógépes gyakorlat. Az informatika rohamos fejlődésével a szabadságvesztés ideje alatt is fel kell tudni venni a lépést a fogvatartottaknak.

Ma már a továbbképzések zöme elképzelhetetlen számítógép használata nélkül. A biztonság fenntartása azonban még mindig megköveteli, hogy az elítéltek csak ellenőrzött formában használhassák a számítógépeket. A szabad internet-hozzáférés felügyelhetlenné teszi a fogvatartottak külvilággal való kommunikációját. A börtönök még mindig csak a televíziók beszerzésében gondolkodnak, amit ártalmatlan szórakoztatási formának tartanak. A büntetés-végrehajtási intézetekben a számítógépek szélesebb körben való elterjedése egyre fontosabbá válik, és egyre inkább szükséges lesz a szabad életbe való visszatéréshez.

Forrás: Prisoners should join the PC brigade. Society Guardian, 2007. 07. 17.

„A börtön szabad művészete” kiállítás Olaszországban

2007 júniusában több olaszországi büntetés-végrehajtási intézetből gyűjtötték össze az elítéltek festményeit, majd a modenai San Paolo templomban helyezték el őket. Emiliana tartomány szervezésével valósulhatott meg a kezdeményezés, amely „A börtön szabad művészete” címet viselte. A programban többek között a római Rebibbia és a modenai S. Anna intézetek vettek részt.

Forrás: Esposizione dei detenuti a Modena da Giulio Sellini. Corriere della Sera, 2007. 06. 10.

Zenélő bolognai elítéltek

Monte Soleban, a Holdfényes esték rendezvénysorozat keretében egy elítéltekből alakult zenekar együtt lépett fel az Al Qantarrah együttes zenészeivel a Marzabotto parkban.

Az utóbbi egy évben a két társaság együtt gyakorolt a bolognai gyűjtőfogházban. A próbákat összekötötték egy zenei és színházi tanműhely létrehozásával. Az elítéltek olasz, pontosabban nápolyi és szicíliai dalokat választottak a műsorukba.

Forrás: Musicisti detenuti in concerto a Monte Sole da Anna Maria Dapporto. Emilia-Romagna Sociale, 2007. 07. 06.

Börtönpszichológus nélkül egy spanyol börtönben

A spanyolországi Fontcalent intézetben április óta nincsen megfelelő számú börtönpszichológus. A helyzet tarthatatlan, hiszen a jelenleg alkalmazott egy szakember munkaeje kevés, ha több elítéltnak is rendszeres terápiára van szüksége. Az öngyilkosságok megelőzésének fontos eszköze a problémák megbeszélése és a helyzet elemzése. Megfelelő képzettségű szakemberek

hiányában félo, hogy az öngyilkosságot elkövető fogvatartottak száma emelkedni fog. Az illetékesek szerint ösztől már ismét lesz, aki betöltse a hiányzó pozíciót, de a pár hónapig tartó szakemberhiány semmiképpen nem kedvez az intézet lakóinak.

Forrás: Sin psicólogos en Fontcalet de Manrique C. Sánchez. La Verdad Alicante, 2007. 08. 07.

Új elhelyezési lehetőségek a spanyol börtönökben

A granadai Albolote intézet számára az utóbbi években nagy problémát okozott a túltelítettség, Nahum Alvarez igazgató azonban optimista, hiszen a cadizi Santa Maria Port III. Börtön átveheti az elítéltek egy részét. Az Albolote intézet 1008 cellájában jelenleg 1883 fő van elszállásolva. A kisebb létszám lehetővé teszi a fogvatartottakkal való nagyobb törődést, és kiküszöbölhetőbbé válnak a konfliktusok.

Forrás: Albolote se muestra optimista con la apertura de Puerto III da Jorge Ordóñez. Europa Press, Malaga, 2007. 08. 07.

AIDS-megelőzés

510 elítélt egészségét szolgálja az az AIDS-megelőző program, amelyet az Antisida Polgári Bizottság és a szociális munkát ellátó Obra Madrid Box Szövetség vezet Spanyolországban. Az együttműködésük keretében zajló kezdeményezésnek az „AIDS-HIV prevenció és információnyújtás” nevet adták. A szabadságvesztés büntetésüket töltő elítélteket kívánják informálni az AIDS-ról, és orientálni a megelőzés irányába. Nagy hangsúlyt helyeznek azokra a fertőzött nőkre, akiknek a börtönön kívül van családjuk. A börtönöket érintő másik két tipikus betegség, a tuberkulózis és a hepatitisz elleni fellépést is szorgalmazzák. Az egészségesebb életmóddal küzdenek, megpróbálnak segíteni abban, hogy az említett betegségek a fogvatartottak egyre kisebb körét érintsenek. Igyekeznek felhívni a homoszexuálisok és heteroszexuálisok figyelmét a biztonságos szexuális élet fontosságára, a fogvatartottakat a börtön elhagyása előtti laboratóriumi tesztek elvégzésére ösztönzik.

A Madrid Box a szociális non-profit szervezetekkel együttműködve 18 programot indít Extremadura tartományban a civil lakosság részére. Ezek hasznélvezői elsősorban az Alzheimer-kórban szenvedők, a mozgássérültek és a bevándorolók lesznek. A programok több mint 40 ezer főt érinthetnek.

Forrás: 510 reclusos se beneficiarán de un programa de prevención del sida da Carlos Molina. Extremadura el Periódico, 2007. 08. 23.

Kábítószer-probléma és az AIDS kapcsolata a spanyol börtönökben

Az utóbbi 20 év statisztikai adataira támaszkodva fel lehet mérni, hogy mely csoportokat érinti leginkább az AIDS terjedése a börtönpopulációban. A fogvatartottak között az intravénás drogokat használók kerültek a legnagyobb veszélybe. Az állami statisztikai adatok szerint a kábítószer-fogyasztás a börtönpopuláció 50%-át érinti, akik közül 25% intravénás kábítószerrel használ. Az illegálisan beszerezhető drogok és a nem steril eszközök nagy kockázatot jelentenek.

nek. A közös tű használata nagyobb arányban van jelen, mint a szabad lakosság körében. A spanyol Belügyminisztérium, illetve az Egészségügyi és Fogyasztási Minisztérium felmérése szerint a fogvatartottak 75%-a kerül közvetlen kapcsolatba kábítószerfüggőkkel. Ezeknek a drogfüggőknek az 50 %-a HIV pozitív. A szabadságvesztés büntetésüket töltő intravénás droghasználók nagyobb rizikót jelentenek a börtönpopulációba kerülve, mint a szabad társadalom tagjai számára.

Forrás: Spanish National AIDS Office. Tereza Sanches de Vega. 2005.

A személyzet képzése Szudánban

Dél-Szudánban oktatási és továbbképző központ nyitotta meg kapuit a börtönszemélyzet számára. Az Egyesült Nemzetek Szervezete egy fejlesztési program keretében hozta létre a központot, azzal a céllal, hogy rehabilitálja a háborús időszak alatt megtépzott büntetés-végrehajtási szervezetet. A kezdeményezés számít azokra a polgárháborúban részt vett katonákra, akiknek szükségük van állásra. A Lologo regionális kiképző központ 1 500 ex-katonát tud fogadni. Az első 550 fős csoport egy 3 hónapig tartó kurzuson vesz részt, amelyet aztán speciális tanfolyamok követnek. Az ENSZ által támogatott új képzés a 2005-ben megkezdett folyamat része.

Forrás: UN-built prison training centre opens by UN News Service. 2007. 08. 17.

Könyvtalalom az USA börtöneiben

Az Egyesült Államokban a Szövetségi Börtön Hivatal elrendelte bizonyos könyvek eltávolítását a büntetés-végrehajtási intézetek könyvtáraiból. A könyvtalalom alá elsősorban az iszlám hittal foglalkozó vallási tárgyú irodalom került. Az új stratégia annak az országos programnak a része, amely meg kívánja akadályozni a terrorizmus továbbterjedését és megerősödését.

A közzétett lista szerint 20 vallási kategóriáról beszélhetünk, amelyen belül legalább 150 könyvet és 150 multimédiás forrást találunk. A könyvek eltávolítását már januárban megkezdték, és szeptember végéig be kell fejezni a könyvtárak állományának a felülvizsgálatát. A börtönpopulációban élő vallásos elítéltek továbbra is hozzáférhetnek a vallási tárgyú művekhez. A kezdeményezés elsődleges célja az, hogy a könyvtárakban csak megbízható tartalmú, szakemberek által ellenőrzött könyveket tartsanak.

Forrás: The prison book ban by Michael Gerson. Boston News, 2007. 09. 14.

Átalakuló farmok az Egyesült Államokban

Az Arizona állambeli Picacho Börtönben elszállásolt elítéltek a környék farmjain dolgoznak, ahol elsősorban a gazdálkodók tulajdonában levő termést kell betakarítaniuk. Colorado állam elsőként vette igénybe a fogvatartottak munkaerejét. Az elítélteknek elsősorban kukoricát, hagymát és dinnyét kell begyűjteniük. Jelenleg Iowa állam is hasonló programban gondolkodik, és valószínűleg a jövőben nőni fog az igény az elítéltek alkalmazása iránt.

Arizona államban az elítéltek már közel 20 éve dolgoznak a mezőgazdasági magánszektorban. 2007-től jogszabály követeli meg, hogy a farmok tulajdonosai pontos nyilvántartást vezessenek az alkalmazottokról. Ehhez nyújt segítséget az arizonai büntetés-végrehajtásért felelős minisztérium és az Arizona Correctional Industries (ACI). Az ACI egy állami munkaprogramnak felel meg, amelynek az a lényege, hogy az állam (Arizona) az elítéltek foglalkoztatására ma-

gáncégekkel köt különféle szerződéseket. Az új jogszabály minden munkavállalóra nézve megköveteli a nyilvántartást, ennek elmaradása súlyos pénzbüntetést vonhat maga után.

Sok farmer veszi igénybe a fogvatartottak munkaeréjét, mivel nagy hiány mutatkozik betakarító munkásokból. Korábban a bevándorlók tömegeiből kerültek ki a mezőgazdasági idénymunkások, ma azonban a szigorú jogszabályok miatt ezek létszáma nagyon lecsökkent. A börtönlakók számára ezáltal új piac nyílt meg. A munkavégzés révén igazolni tudják a gyakorlati időt, és pénzt tudnak félrerakni. Ez a fajta munkavégzés felkészülést jelent a szabad életre. Ugyan a farmerek egy része még mindig idegenkedik, hogy szabadságvesztésre ítélt személyeket alkalmazzanak munkaerőként, de a gazdasági nehézségek miatt sokan döntenek az említett megoldás mellett.

Marc Grossman, az Amerikai Egyesült Farmok Munkavállalói Szervezetének szóvivője úgy nyilatkozott, hogy az elítéltek alkalmazása aláássa mindazt, amire a gazdálkodóknak évek óta szükségük van. A farmok tulajdonosai számára a fogvatartottak alkalmazása csupán gazdasági kényszer, mivel helyettük inkább tapasztalt és képzett mezőgazdasági munkásokra lenne szükségük. Ráadásul a fogvatartottak nem minden esetben tudják, hogyan kell a tennést úgy elhelyezni, hogy az az egészségügyi előírásoknak megfeleljen.

Az érdekvédelmi szövetségek felszólalása ellenére sok farmer továbbra is igénybe kívánja venni az elítéltek munkáját, mivel úgy látják kedvezőbb őket alkalmazni, mint a mexikói idénymunkásokat, akiket télen haza kellene küldeni.

Forrás: US farms turn to use of prisoners by Nicole Hill. Christian Science Monitor Published, Gulf News, 2007. 09. 11.

Csillagászati előadás a római Rebibbia intézetben

Paco Lanciano asztrofizikus szabadtéri csillagászati előadást tartott a Rebibbia Büntetés-végrehajtási Intézet közelében levő sportpályán. A vetítéssel egybekötött előadáson bemutatta a naprendszer és az univerzum felépítését. A Római Közkönyvtár és az önkormányzat is részt vett a rendezvényen.

Az elítéltekből ugyan valószínűleg nem lesz csillagász, de az előadás is része volt annak a törekvésnek, hogy a büntetés letöltése alatt a fogvatartottak a régi és a modern idők kultúrájának minél nagyobb szeletét ismerhessék meg.

A kezdeményezés egy önkéntes szervezetnek köszönhető. A VIC Caritas 1994 óta működik, és az elítéltek körülményeinek és esélyeinek a javítása a célja. A szabadidő hasznos eltöltéséhez több nagyobb céget is igyekeznek megnyerni. Így kapcsolódott be a programba a Colombrifilm di Torino filmgyár is, amely éppen dokumentumfilmet készít a börtönéletéről. A cég anyagilag támogatta az előadás létrejöttét, és egyben rögzítette is az előadást.

Forrás: Una conferenza astrofisica per i detenuti da Giulio Cappani. Corriere della Sera, 2007. 07. 18.

Drogcempészet a Lawrenceville magánbörtönben

A Lawrenceville Büntetőközpont komoly kábítószer-problémával néz szembe. Az elítéltek a drogok intézetbe juttatását mobiltelefon segítségével szervezik meg. 2007 márciusában a The Times Dispatch összehasonlította a rendelkezésre álló statisztikai adatokat, és megállá-

pította, hogy Lawrenceville-ben – a többi virginiai büntetés-végrehajtási intézethez képest – több mint kétszer annyi elítéltet lepleztek le drogbirtoklás miatt. A büntetés-végrehajtásért felelős minisztérium szerint a statisztikai adatok nem adtak teljes képet a fennálló helyzetről. A The Times Dispatch azonban ragaszkodik az állításához. A börtön vezetésének hiányosságait támasztja alá az a tény is, hogy a személyzet két korábbi tagját kábítószer-csempészés miatt bűnösnek találták.

Az utóbbi 5 évben a GEO Group Inc. vezette a Lawrenceville intézetet, amely 1 576 férfi elítélt fogva tartását végzi. Az MGT of America Inc. szintén megvizsgálta az adatokat, és úgy találta, hogy a valós véleményalkotáshoz nem rendelkeznek elegendő anyaggal. Ráadásul a szerződésben előírt 5% helyett, csak az elítéltek 2,5%-át vetették alá rendszeres drogtesztnek. A felmerült kifogásokra úgy reagált az intézet, hogy megnövelték a kábítószer-kereső kutyák létszámát, és a fogvatartottak 10 %-át havonta vetik kábítószer teszt alá.

Forrás: A study about privately run prison's problems by Thomas Glen. Virginia Review, 2007. 09. 05.

Laptopok a börtönben

A New Jerseyben található Bergen County Prison 80 darab laptopot vásárolt a börtönlakók számára. A beruházás célja az volt, hogy a tárgyalásra váró elítéltek a feltelepített joganyag segítségével tájékozódni tudjanak a jogi kérdésekben. A számítógép révén igénybe lehet venni a Westlaw jogi információs cég szolgáltatásait is. Minden más jellegű hozzáférés azonban le van tiltva, ezért a számítógépek használata teljesen biztonságos.

Forrás: Laptops for inmates by Caroline Smith. New Jersey Herald, 2007. 09. 02.

Ökobörtön Norvégiában

A norvégiai Bastoey Nyitott Börtön bejelentette, hogy ökobörtönné kíván válni. Az intézet üzemeltetéséhez szükséges energiát részben napkollektorok segítségével akarják nyerni, az olaj-alapú fűtés helyett, pedig fával kívánnak tüzelni. Kizárólag újrahasznosítható és környezetbarát termékeket akarnak használni. Oeyvind Alnaes igazgató úgy látja, hogy az átalakulást 10 év alatt teljes mértékben meg lehet valósítani. Az intézet az épületeket körbevevő falak és a drótkerítés fenntartását is szükségtelennek látja.

Az elítélteknek már napjainkban is kell gazdálkodniuk: gondját viselik 20 csirkének, 8 lónak, 40 birkának és 20 tehénnek. A fogvatartottak a börtön saját hajóján mennek halászni, és a nyári hónapokban zöltséget is termesztenek. A betakarított mezőgazdasági terményeik mentesek mindenféle kemikáliától. A norvég igazságügyi miniszter úgy látja, hogy Bastoey az alternatív börtönök és a környezetbarát gazdálkodás szimbóluma.

Forrás: Norway's „Green” Bastoey Prison by John Laumer. Philadelphia Business and Politics News; CNN News, Associated Press, 2007. 09. 12.

Eseménynaptár

(2007. június 16-ától szeptember 15-éig)

2007. JÚNIUS 21.

A Magyar Honvédség és a Rendvédelmi Szervek Katonai Sportbajnokságán, Püspökszilágyon a büntetés-végrehajtási szervezet csapata az összesített pontversenyben a VI. helyezést érte el.

2007. JÚNIUS 26.

A szirmabesenyői Fiatalokorúak Regionális Bv. Intézetében a lengyelországi Zdesovi Körzeti Bv. Intézet delegációja szakmai célú intézetlátogatáson vett részt.

2007. JÚNIUS 26-27.

A lengyelországi, Rzeszovi Bv. Intézet delegációja látogatott a sátoraljaújhelyi Fegyház és Börtönbe – a két intézet közötti együttműködési megállapodás keretében.

A Pozsonyi Büntetés-végrehajtási Intézet delegációja tett szakmai látogatást a Baranya Megyei Bv. Intézetben és a pécsi Fiatalokorúak Regionális Bv. Intézetében.

2007. JÚNIUS 27.

Az Európai Unió tagállamainak Magyarországra akkreditált nagyköveteinek

és konzuljainak rendezett találkozón a meghívottak a magyar büntetés-végrehajtási szervezet tevékenységével és eredményeivel ismerkedtek meg. A rendezvényen az Igazságügyi és Rendészeti Minisztériumot Dr. Kondorosi Ferenc államtitkár, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságát Csere László bv. vezérőrmagy, országos parancsnok képviselte. A külföldi diplomaták látogatást tettek a kecskeméti Fiatalokorúak Regionális Bv. Intézetében és megtekintették a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézet anya-gyermek körletét.

2007. JÚLIUS 1.

A Magyar Köztársaság elnöke több évtizedes, magas színvonalú büntetés-végrehajtási tevékenységének elismeréséül szolgálati nyugállományba vonulása alkalmából 2007. július 1-jei hatállyal kinevezte bv. dandártábornokká Dr. Lipták László bv. ezredest, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága főellenörét.

2007. JÚLIUS 4-6.

A magyar büntetés-végrehajtási szervezet létszámgazdálkodásával összefüggő feladatok megoldási módjainak tanulmányozása céljából 4 fős szlovák büntetés-végrehajtási küldöttség tartózkodott hazánkban. A csoportot Natalia Csomorova, a szlovák BVOP Személyügyi Főosztályának munkatársa vezette. A delegáció látogatást tett a Pálhalmi Országos Bv. Intézetben és a Bv. Szervezet Oktatási Központjában.

2007. JÚLIUS 9.

A Szegedi Fegyház és Börtönben – a IV. Dankó Pista Fesztivál rendezvény-sorozat keretében – Fodor Károly és Odri Zsuzsa előadóművészek közreműködésével, „Szegedi dallamok” címmel operett koncertet tartottak.

2007. JÚLIUS 14.

Tahi Tóth László színművész tartott élménybeszámolót a Sopronkőhidai Fegyház és Börtönben.

2007. JÚLIUS 26.

Dr. Takács Albert igazságügyi és rendészeti miniszter megtekintette a Szombathelyen, PPP-konstrukcióban épülő bv.

intézetet. A programon részt vett Dr. Gubucz Ágnes kabinetfőnök, Dr. Harangozó Tamás miniszteri főtanácsadó, Katonáné Dr. Borka Katalin ny. bv. dandártábornok, az IRM Bv. Osztályának vezetője és Csere László bv. vezérőrnagy, országos parancsnok. Tájékoztató hangzott el a kivitelezés jelenlegi állásáról, majd ezt követően a munkaterület bejárására került sor.

2007. JÚLIUS 27.

Az Alföldi Bútorgyárban 1988. július 28-án tüzesetben hősi halált halt Kovács Hegedűs Gábor bv. őrnagy és Szalay Árpád bv. alhadnagy emlékére a Szegedi Fegyház és Börtön, valamint a Nagyfa-Alföld Mezőgazdasági és Vegyesipari Kft. vezetői és dolgozói – az elhunytak hozzátartozói jelenlétében – koszorúzást tartottak az intézet oszlopcarnokában elhelyezett emléktáblánál, továbbá koszorúkat és virágokat helyeztek el a hősi halottak sírjainál a szegedi Belvárosi Temetőben.

2007. AUGUSZTUS 1.

Az igazságügyi és rendészeti miniszter kinevezte 2007. augusztus 1-jei hatállyal az országos parancsnok általános helyettesévé Dömény Sándor bv. ezredest, az országos parancsnok megbízott általános helyettesét, akit a Magyar Köztársaság elnöke 2007. augusztus 1-jei hatállyal bv. dandártábornokká nevezett ki.

2007. AUGUSZTUS 9.

A Fővárosi Bv. Intézet II. sz. objektumában a Magyar Helsinki Bizottság tett látogatást – a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságával kötött börtön-megfigyelő programról szóló megállapodás keretében.

2007. AUGUSZTUS 13-15.

A magyar büntetés-végrehajtás informatikai rendszerének tanulmányozása céljából 5 fős bosnyák delegáció látoga-

tott Magyarországra. A vendégeket fogadta Csere László bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka. A delegáció a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságán kívül a Baranya Megyei Bv. Intézetben is látogatást tett.

2007. AUGUSZTUS 14.

Az igazságügyi és rendészeti miniszter 2007. augusztus 15-ei hatállyal módosította a Baracskai Országos Bv. Intézet alapító okiratát. Az új költségvetési szerv neve: Közép-Dunántúli Országos Büntetés-végrehajtási Intézet. Az igazságügyi és rendészeti miniszter 2007. augusztus 14-ei hatállyal megszüntette a Fejér Megyei Bv. Intézetet. Az intézet általános jogutódja a Közép-Dunántúli Országos Büntetés-végrehajtási Intézet.

2007. AUGUSZTUS 15.

Az Állampusztai Országos Bv. Intézetben nyárbúcsúztató délutánt rendeztek. Az intézet szabadtéri színpadán az elítéltek színjátszó csoportja a „Tétényi malomkő” című színdarabot mutatta be, majd a Solti Cigány Kisebbségi Önkormányzat tánckarának fellépésére került sor.

Mága Zoltán hegedűművész adott koncertet a Balassagyarmati Fegyház és Börtönben.

2007. AUGUSZTUS 18.

A Szegedi Fegyház és Börtönben – a Dankó Pista Fesztivál záró eseményeként – gulyásfőző versenyt szerveztek a fogvatartottak részére.

2007. AUGUSZTUS 20.

A köztársasági elnök a Magyar Köztársaság Érdemrend Lovagkeresztjének polgári tagozatát adományozta *Katonáné*

Dr. Borka Katalin ny. bv. dandártábornoknak, az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium Államtitkári Titkárság Bv. Osztálya vezetőjének, továbbá a Magyar Köztársaság Érdemrend Lovagkeresztjének katonai tagozatát adományozta *Dr. Heylmann Katalin* bv. o. ezredesnek,

bv. főtanácsosnak, a BVOP Egészségügyi Főosztálya vezetőjének.

A Magyar Köztársaság elnöke az állami ünnep alkalmából 2007. augusztus 20-ai hatállyal kinevezte nyugállományú dandártábornokká *Dr. Csordás Sándor* ny. bv. ezredes, a Fővárosi Bv. Intézet egykori parancsnokát, a Fővárosi Főügyészség büntetés-végrehajtási ügyekért felelős főügyészt.

2007. AUGUSZTUS 21.

A Sopronköhida Fegyház és Börtön elítélteinek válogatottja a Vasas Öregfiúk csapatával játszott kispályás labdarúgó

mérkőzést, amely után szurkolói ankétot rendeztek.

2007. AUGUSZTUS 23.

A Pálhalmi Országos Bv. Intézet sándorházi objektumában Várhidi Péter, a magyar labdarúgó-válogatott szövetségi kapitánya tartott élménybeszámolót.

2007. AUGUSZTUS 26.

A Márianosztrai Fegyház és Börtönben tett látogatást Dr. Kondorosi Ferenc, az IRM államtitkára és Csere László bv. vezérőrnagy, országos parancsnok. A vendégek és az intézet parancsnoka a telephelyen működő Pálos Szerzetesrend perjelével folytatott megbeszélést a fogvatartottak börtönpasztorációjáról.

2007. AUGUSZTUS 29.

A Sátoraljújhelyi Fegyház és Börtönbe látogatott Dr. Kondorosi Ferenc, az IRM államtitkára és Csere László bv. vezérőrnagy, a büntetés-végrehajtás országos parancsnoka. A vendégek az intézet jelenlegi és korábbi parancsnokával közösen megtekintették a Magyar Büntetés-végrehajtás Múzeumát.

A Balassagyarmati Fegyház és Börtönben megnyitották Barna László festőművész tárlatát.

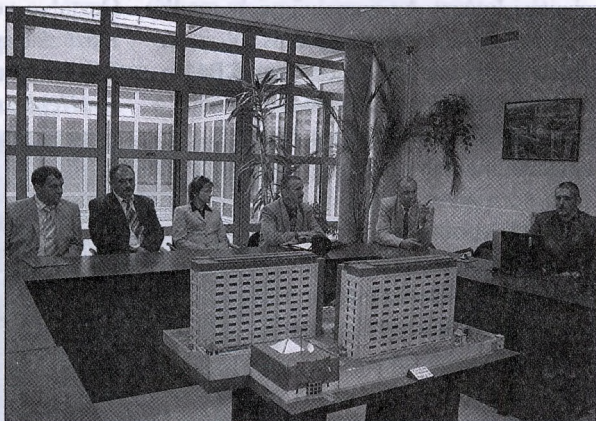
2007. SZEPTEMBER 1.

A Sátoraljújhelyi Fegyház és Börtön „H” épületének falán elhelyezett emléktáblánál koszorúzással egybekötött megemlékezést tartottak. Az emléktáblánál koszorút helyeztek el a Politikai Elítéltek

Közösségének képviselői, Dömény Sándor bv. dandártábornok, az országos parancsnok általános helyettese és az intézet vezetői.

2007. SZEPTEMBER 3-7.

A PPP-konstrukcióban épülő börtönök magyarországi megvalósulásának tapasztalatait tanulmányozta a hozzánk látogató, lengyel büntetés-végrehajtási szakemberekből álló delegáció. A küldöttséget Wodzimier Kondej alezredes, a lengyel BVOP Logisztikai és Beruházási Főosztá-

lyának helyettes vezetője vezette. A vendégek látogatást tettek és megbeszélést folytattak a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságán, a Fővárosi Bv. Intézet III. sz. objektumában, a Vas Megyei Bv. Intézetben, a Tiszalökön épülő börtönben, illetve a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bv. Intézetben.

2007. SZEPTEMBER 5.

Horvátországi szakmai delegáció érkezett Pécsre a Baranya Megyei Bv. Intézet meghívására. Az Eszéki Bv. Intézet 4 fős küldöttsége a pécsi Fiatalkorúak Regionális Bv. Intézetét is megtekintette.

A Veszprém Megyei Bv. Intézetben ünnepélyes fogadást rendeztek a Lisieux-i Szent Teréz ereklye tiszteletére.

2007. SZEPTEMBER 7.

A temesvári Maximális Bizonságú Fegyház delegációja szakmai látogatást tett a Szegedi Fegyház és Börtönben. A romániai vendégek megtekintették az intézet „Csillag” körletét, és megbeszélést folytattak az intézet és a Kft. vezetőivel. Ennek keretében megerősítették a két intézet közötti együttműködési megállapodást.

2007. SZEPTEMBER 8.

A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokságán 2007. szeptember 7-én a Büntetés-végrehajtási Szervezet napja alkalmából rendezett központi ünnepségen kiemelkedő szakmai munkájuk elismeréseként 51 fő részesült különféle szintű elismerésben. Az ünnepség elöljárója Dr. Oros Paulina, az IRM Államtitkári Titkárság hivatalvezetője volt.

Ugyanezen alkalomból a bv. szervek vezetői helyi ünnepségek keretében a kiváló munkát végzett beosztottak számára elismeréseket és jutalmakat adtak át, vala-

mint a személyi állomány és hozzátartozók részére szabadidős programokat, intézetlátogatásokat szerveztek.

Szent Adorján napja keretében a Határőrség Zenekara koncertkörútjának első állomása a Bv. Oktatási Központja volt – a budapesti intézetek regionális rendezvényén.

A Magyar Köztársaság Elnöke a Büntetés-végrehajtási Szervezet napja alkalmából 2007. szeptember 8-ai hatállyal kinevezte nyugállományú bv. dandártábornokká Zászlós Tibor ny. bv. ezredest, az Annamajori Mezőgazdasági és Kereskedelmi Kft. nyugalmazott ügyvezető igazgatóját.

Az igazságügyi és rendészeti miniszter a Büntetés-végrehajtási Szervezet napja alkalmából főtanácsosi címet adományozott Boglyasovszky Csaba bv. dandártábornoknak, a Fővárosi Bv. Intézet parancsnokának, Dr. Kováts Imre bv. o. ezredesnek, a Büntetés-végrehajtás Központi Kórháza főigazgató főorvosának és Ujszászi Zoltán bv. ezredesnek, a Veszprém Megyei Bv. Intézet parancsnokának.

2007. SZEPTEMBER 9-12.

Az Alsószász Igazságügyi Minisztérium és a Vechtai Börtön munkatársai tettek látogatást a Baranya Megyei Bv. Intézetben.

2007. SZEPTEMBER 10.

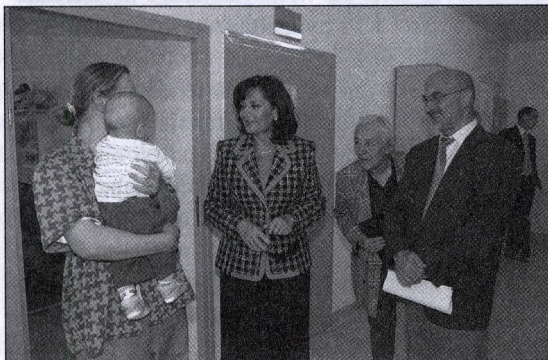
A Pálhalmi Országos Bv. Intézetben, a Nagyfai Országos Bv. Intézetben, továbbá a Sátoraljújhelyi Fegyház és Börtönben tanévnyitó ünnepséget rendeztek az általános iskolai,

a szakiskolai, illetve a gimnáziumi képzésben résztvevő fogvatartottak részére.

2007. SZEPTEMBER 10-11.

A női elítéltek elhelyezésének és kezelésnek tanulmányozása céljából szlovák delegáció tett látogatást Magyarországon. A küldöttséget PhDr. Maria Kreslova ezredes, a szlovák büntetés-végrehajtás országos parancsnoka vezette. A vendégek látogatást tettek a Bács-Kiskun Megyei Bv. Intézetben, továbbá a Kalocsai Fegyház és Börtönben.

2007. SZEPTEMBER 12.

A Bv. Szervezet Oktatási Központjában rendezték meg a büntetés-végrehajtás

országos sakkbajnokságát. Első helyezett a Márianosztrai Fegyház és Börtön csapata lett.

2007. SZEPTEMBER 14.

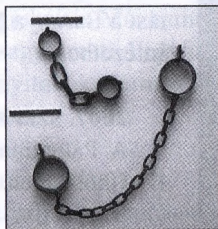
A Kalocsai Fegyház és Börtönben szentmisét mutatott be Rónaszéki Gábor érseki tanácsos a Szent Kereszt kápolna búcsúja alkalmából.

(Összeállította:
Kovács Krisztina)

„Tegyétek őket szorgalmasokká, és akkor becsületesek lesznek!”

J. Howard

Magyar Büntetés-végrehajtás Múzeuma

Nyitva tartás:

kedd – szombat: 9:00 – 13:00
vasárnap és hétfő: zárva

Jegyárak:

Felnőtt: 400 Ft
Diák, nyugdíjas, bv. alkalmazott: 150 Ft

Sátoraljaújhely, Kazinczy utca 35.

Telefon: (47) 523-563, fax: (47) 523-564

e-mail: bortonmuzeum@freemail.hu

Lőrincz József

Politikai elítélt kerestetik – Börtönök Magyarországon 1945–1990

KÖNYVISMERTETÉS

Tamáaska Péter könyve (Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Budapest, 2006.) mély sajnálatomra megjelenésétől egy esztendőn keresztül rejtőzködött előlem. Ha előbb értesülök e műről, már minden ismerősömet mozgósítottam volna elolvasására. Így azután 2007 nyarán egy lengyelországi nyaralásom szellemi tápláléka lett, onnan nem csupán a Beszkidek és a Tátra levegőjétől és látványától telítődve, hanem e kiváló munka olvasásától is gazdagabban térhettem haza.

Ottani tartózkodásom idején jutottam el – életemben először – Auschwitz-Birkenaubá. E két élmény: a megsemmisítő láger maradványainak látványa és Tamáaska Péter könyvének krudélis kivégző- és börtönjelenetei ugyanazokat a háborzongató érzéseket váltották ki belőlem: miként volt lehetséges, hogy Krisztus után kétezer évvel, a legkeresztényibb Európában ennyire úrrá lehetett tenni a gyűlöletet?! Hogyan válhatott realitássá, hogy még a legsötétebb középkort is elhomályosító kiméletlenséggel törhettek diktátorok és paranoid ideológiáik milliók életére, testi, lelki és morális sárbatiprásukra?! Hogyan válhatott a XX. század büntetőszázaddá, a tobzódó büntetőhatalom mézszárszékévé – az emberiség milliárdnyi tétlen tanújának szemé láttára?!

Ugyanazokkal a katartikus érzésekkel léptem ki a birkenauai láger kapuján, mint amikor e könyvet letettem: Európa és benne kis hazám e sokkoló évtizedek után már nem ugyanaz, mint ami volt. Európában a halálbüntetésnek – egyedüli földrészként való – eltörlése, a börtön ultima ratióként kezelése jelzi az itt élők még eleven lelkifurdalását és éberségét. Nálunk pedig a büntetőhatalom alkotmányos korlátozásával, a fogvatartottakkal szembeni bánásmód humanizálásával kerültünk fényévnnyire a XX. század derekának sötét éveitől.

Az auschwitzi emlékhely és Tamáaska Péter könyve ugyanazt az üzenetet hordozza: soha többé ilyent, vagy hasonlót ne engedjünk meg, hogy a józan többségnek mindig legyen mersze és ereje a szélsőséges ideológiák útjába állni. E könyv azért is fontos és ak-

tuális mementó, mert a kirekesztő gyűlölet újból és újból kész erőit koncentrálni, megosztottságot és félelmet ébreszteni és mindig akad valaki, aki felajánlja „szolgálatait” a rend megteremtése érdekében.

Tamáska Péter e művét jelentős politikatörténeti és börtönügyi szakmatörténeti alkotásnak tekintem. Politikatörténeti jelentőségét az a figyelmeztetés hordozza, hogy a társadalom és a gazdaság fejlődéstörvényeinek büntetőtörvényekkel való helyettesítése csak a diktatúrák ideig-óraig tartó ízlését elégítette ki, de soha, sehol eredményt nem hozott. A mindenkori politikai hatalomnak éppen ezért józanul önkorlátozónak kell lennie, mert – Király Tibor szavaival – a bűnözés volumene nem a büntető hatalom erejétől, hanem a közmoráltól függ. A közkerkölcöket pedig a mindenkori politikai elit kevésbé a büntetési rendszerrel, mint sokkal inkább számos más eszközzel, leginkább pedig példaadással befolyásolhatja.

Figyelemre méltó e börtön-történeti feldolgozás kritikai jellege és hitelességre törekvése. Hazai börtönügyünk ábrázolásának specifikuma az elmúlt másfél évszázadban az volt, hogy mikor tekintették a büntetés-végrehajtást az igazságszolgáltatás szerves részének és mikor a fennálló politikai rendszer kézikorbácsának. Ebben az értelemben van szígyenkezni valónk. A kiegyezéstől az első világháborúig és a rendszerváltozástól napjainkig terjedő időszakokat kivéve börtönügyünk aligha volt tekinthető a direkt politikai ideológiáktól és céloktól mentes igazságszolgáltatás részének tekinthető. Jellemző, hogy hitelességre, objektivitásra törekvő szakmai, szakmatörténeti elemzések, tudományos munkák is csak a „politikamentes” időszakokban születtek, a máskor megjelenő feldolgozások apologetizálásra, a kormányzati glória fényesítésére kényszerültek.

A fentiek tükrében Tamáska Péter munkája a legjobbak közül való, mert kritikai realizmusával autentikus képet rajzol az elmúlt fél évszázad börtön-történeiről. A terjedelmes, mintegy 400 oldalas mű mögött több mint két évtizedes gyűjtőmunka és a börtönügyre koncentráló publikációs tevékenység áll. A szerző tudományos felkészültsége és levéltárosi jártassága együttesen tették alkalmassá arra, hogy számos, eddig feltáratlan igazságot napvilágra hozzon. A politikai elítélésekre és végrehajtásukra tematizáló munka legmeggrázóbb fejezetei a Rákosi-korszak és a kádári, 56-t követő megtorló éráról íródtak. A szerző leírását eredeti dokumentumok nyomtatékosítják, és hitelesítik a korábbi évtizedekben elhallgatott tényeket és elfojtott félelmeket. A Kádár-korszak konszolidáltabb évtizedeiről írva ironikus képet rajzol a politikai hatalomnak már-már groteszkbe hajló rettegéséről az öt megdönteni szándékozókkal szemben, e korszak börtönvilágát ábrázolva pedig jól érzékeli annak paternalista, militáris berendezkedését.

A művet gazdag dokumentumtár, több mint 60 kép színesíti, a szerző felvette munkájába az elmúlt időszakban készített interjúit, börtönbeszélgetéseit is.

A mű börtöntörténeti szakirodalmunk egy kiemelkedő alkotása, amely egyaránt ajánlható szakmabelinek és a szakmán kívüllállónak is. Ez utóbbiak tájékoztatását és eligazodását a büntetés-végrehajtás intézményeinek bemutatása, valamint börtönszótár is segíti.

Deák Ferenc István

Ajánló

Büntető eljárásjog. Szerk. Tóth Mihály. 2., átdolgozott, hatályosított kiadás. Budapest. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft. 2006. 570 oldal. 7350 Ft.

A magyar büntetőjog napjainkban a reformok és a kompromisszumok megkötésének hosszú útját járja. A régi büntető eljárási törvény (az 1973. évi I. törvény) több mint negyed századig volt hatályban. A kilencvenes évek közepén kezdték meg az új büntető eljárási törvény előkészületeit, a jogszabály azonban – sok kitérő és szakmai vita után – csak 2003. júliusában lépett hatályba. Ezzel egy időben jelent meg a HVG-ORAC Kiadónál a Büntető eljárásjog tankönyv első kiadása.

A törvény 2006 elején elfogadott új, több száz szakaszos Novellája több új jogintézményt vezetett be. (Például korlátozott mértékben lehetővé teszi a kétfokú perorvoslatot, meghonosítja a „távoltartást”, amely új, a családon belüli erőszak visszaszorítására is alkalmassá válható kényszerintézkedés, megteremt a mediáció alapjait.) Ugyanakkor számos új, pontosító, kiegészítő intézkedés igyekszik segíteni a büntetőeljárás hatékonyabb, gyorsabb lefolytatását.

A korábbi kiadás szerzői, neves szakemberek – Bánáti János, Belovics Ervin, Csák Zsolt, Sinku Pál, Tóth Mihály és Varga Zoltán – ezúttal is arra vállalkoztak, hogy az új Novella hatályba lépését követően átdolgozzák és kiegészítsék a korábbi tankönyvet. A szerzők továbbra is arra törekedtek, hogy jól áttekinthető, a törvény értelmezését, el-sajátítását segítő könyvet írjanak, amelyet az egyetemi hallgatókon kívül haszonnal olvashatnak a büntető igazságszolgáltatás valamennyi területén dolgozó szakemberek is.

1956 szilánkjai. Tudományos konferencia. 2006. november 15. Szerk. Molnár Katalin. Budapest. RTF Büntetés-végrehajtási Tanszék, Társadalomtudományi Tanszék. 2007. 106 oldal. Ár nélkül.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc 50. évfordulója szerte az országban „megmozgatta” a különböző társadalomtudományokkal foglalkozó intézményeket, kutatókat, oktatókat – írja Ruzsonyi Péter és Valcsicsák Imre a kötet előszavában. Az RTF Büntetés-végrehajtási, valamint Társadalomtudományi Tanszéke szinte természetesnek tekintette egy közös tudományos konferencia szervezését az ünnepélyes alkalomból. A rendezvény fővédnöki szerepét Kondorosi Ferenc, az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium államtitkára vállalta fel.

A konferencia címe – az előszó szerzői szerint – egyfelől azt fejezi ki, hogy a szervezők nem törekedtek az 1956-os események valamennyi fontos területének és tanulságának bemutatására, másfelől pedig azt, hogy a tanácskozás előadói megpróbálták vizsgált témájukon keresztül a forradalom „lényegét” is felidézni.

Örvendetes, hogy szervezők a tanácskozáson elhangzott ígéretüket –, hogy a konferencia anyagát külön kiadvány formájában kívánják megjelenteni – meg tudták

valósítani. A kötetet Molnár Katalin, az RTF Társadalomtudományi Tanszék munkatársa szerkesztette.

Miután a Börtönügyi Szemle 2006. évi 4. számában egy rövid tartalmi összefoglaló jelent meg a konferencián elhangzott előadásokról, így azokra külön nem térünk ki. E helyütt is ki kell azonban emelnünk a kötetből Tari Ferenc „Nagy Imre és mártírtársai újratemetése”, valamint Lőrincz József „A sztálini büntetőpolitika és konzekvenciái a hazai büntető igazságszolgáltatásban” című tanulmányát. (Ez utóbbit a folyóirat legutóbbi száma közölte.)

Jogi kultúrák, processzusok, rituálék és szimbólumok. Szerk. Mezey Barna. Budapest. Gondolat Kiadó. 2006. 342 oldal. (Bibliotheca Iuridica. Az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar tudományos kiadványai. Acta Congressuum 14.) 3500 Ft.

A szimbólumok és processzuális jelképek évszázadokon keresztül meghatározó szerepet töltek be a jog életében, a jogi viselkedéskultúrában. A könyv szerkesztője, Mezey Barna szerint: „Napjainkban, amikor a rendszerváltás után visszatértünk a klasszikus polgári jogrendszer szabályaihoz, érdemes visszakanyarodnunk annak szimbólumrendszeréhez is. Az eltelt ötven esztendő nem kedvezett a tradícióknak; a hagyományokat újra kell éleszteni”.

A kötet huszonhárom tanulmánya rendkívül színes képet fest a jogi szimbólumok és ikonográfia világáról – a politikai bűncselekményektől kezdve, a pereken, az ítélezésen, a büntetésen keresztül, a Szent Korona, a címer, a kitüntetések szimbolikus üzenetéig.

Bv. történeti szempontból kiemelendő Davidovics Krisztina dolgozata, amely a halálbüntetés végrehajtásához, a hóhér alakjához kapcsolódó hazai szimbólumrendszert tekinti át. Rendkívül érdekes Mezey Barna tanulmánya, amely azt mutatja be, hogy a tömlőc hogyan vált politikai jelképpé a reformkori Magyarországon. Kabódi Csaba a külföldi szakirodalomra támaszkodó írása nagy ívű történeti áttekintést nyújt a büntetés szimbolikájáról – a szerzőtől megszokott élvezetes eszszéista stílusban.

A kiadvány jelentős hiányt pótol – tanulságos, ahogy a szerkesztő a könyv előszavában áttekinti a téma hazai szakirodalmának „hézagosságát” –, ugyanakkor elősegítheti új jogtörténet-tudományi kutatások létrejöttét is.

Kerezi Klára: Kontroll vagy támogatás: az alternatív szankciók dilemmája. Budapest. Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. 2006. 303 oldal. 3780 Ft.

A neves kriminológus alapvetően arra keresi a választ nagyszabású művében, hogy az alternatív szankciók az elmúlt évtizedekben bekövetkezett változásai milyen összefüggést mutatnak a büntetőpolitikák alakulásával és a tudományos eredményekkel. A könyv – szűken vett témáján túl – számos izgalmas kérdést vet fel a büntetőpolitika, a bűnözéskontroll vagy akár a büntetés-végrehajtás területéről.

A kötet tartalma kilenc fejezetből épül fel. Az első fejezet a kriminológia és a büntetőpolitika viszonyát elemzi. A második anyag rész a bűnözési félelem fogalmakörét járja körül. A harmadik fejezet az amerikai bűnözéskontroll modelljét írja le – külön kitérve a börtönépesség növekedésére. A következő fejezet – az előző gondolati egységhez szorosan kapcsolódva – a szabadságelvonással nem járó szankciókat mutatja be. Az ötödik fejezet – Amerika után – a közösségi büntetések angliai rendszerét, a hatodik az alternatív szankciók európai helyzetét vázolja fel. (Utóbbi fejezet esetében a börtönépesség problematikájára is kitér a szerző.) A hetedik anyag rész az alternatív szankciók komplex, összefoglaló jellegű elemzését tartalmazza. A nyolcadik fejezet a helyreállító igazságszolgáltatás lehetőségeit vizsgálja. Az utolsó fejezetben összegzéseit és következtetéseit fogalmazza meg a szerző; többször hangsúlyozza azokat a veszélyeket, amelyek az alternatív szankciókat végrehajtó szervezetet fenyegetik.

Túlzás nélkül állíthatjuk: a kiadvány – témájánál fogva, illetve a feldolgozózás módjából, minőségéből következően – az utóbbi évtized legfontosabb hazai kriminológiai munkái közé tartozik.

Kriminológiai tanulmányok 44. Szerk. Virág György. Budapest. Országos Kriminológiai Intézet. 2007. 293 oldal. Ár nélkül.

Az 1962 óta megjelenő kiadványsorozat legújabb darabja – hagyományosan – változatos témákat dolgoz fel, a szokásos módon egy év kutatási anyagaiból ad ízelítőt, példázva az Országos Kriminológiai Intézet munkatársainak sokirányú aktivitását.

A kötetet Finszter Géza tanulmánya nyitja, amely a rendvédelemről szóló alkotmánybíróági határozatok elemzését tartalmazza. Ligeti Miklós dolgozata a kábítószerek és az arra irányuló egyes cselekvések büntetőjogát tekinti át. Mészáros Ádám tanulmánya a büntetőjog „részesség” – mint járulékos felelősségi forma – fogalmának problematikáját dolgozza fel. Parti Katalin tanulmánya a „Tiltott pornográf felvétellel visszaélés az interneten” című kutatás, Fehér Lenkéé a prostitúció körüli elősdi jellegű bűncselekményekkel (üzletszerű kéjteljes elősegítése, kerítés, kitarottság) kapcsolatos kutatás eredményeit mutatja be. Herczog Mária és Gyurkó Szilvia a gyermekkorú bűnelkövetőkkel foglalkozó igazságszolgáltatási és szociális rendszer működését vizsgálják tanulmányukban. Nagy László Tibor a magyarországi futballhuliganizmus kérdéskörének szentelte dolgozatát. Barabás Andrea Tímea tanulmánya a hazai büntetőeljárásban bekövetkező vádelhalasztások számának alakulását elemzi. Kiss Anna dolgozata a sértett eljárásjogi helyzetét – nemzetközi összehasonlításban – tekinti át. Antal Szilvia a büntetések foganatba vételének, megkezdésének szabályozását választotta dolgozata témájául. Windt Szandra az irreguláris migráció megfékezésére tett európai uniós kísérletekről ír a kötetben.

Noha a kötet ezúttal nem tartalmaz a börtönügyhöz szorosan kapcsolható elemzést (még leginkább Antal Szilvia dolgozata érinti a büntetés-végrehajtás feladatkörét), ettől nem kevésbé izgalmas, érdekes.

Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor 65. születésnapja tiszteletére. Szerk. Mezey Barna, Révész T. Mihály. Budapest. Gondolat Kiadó. 2006. 684 oldal. (Bibliotheca Iuridica. Az ELTE Állam- és Jogtudományi Kar tudományos kiadványai. Libri Amicorum 25.) 3490 Ft.

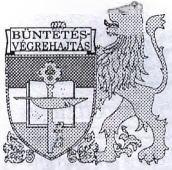
Máthé Gábor, a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Karának dékánja, a Magyar Jogász Egyesület elnöke – Mezey Barna szavaival élve: magyar a jogtörténet-tudomány emblematikus alakja – 2006. szeptember 6-án volt 65 éves. Jelen kötettel a jogtörténész szakma köszöntötte az ünnepeltet, együttes és feltétlen elismerését fejezve ki annak személyisége és munkássága iránt.

A könyvben található közel negyven tanulmány témáját tekintve rendkívüli változatosságot mutat. Közülük több is tartalmaz büntetés-végrehajtási vonatkozásokat, két írás pedig közvetlenebbül kapcsolható a magyar börtönügy XIX., illetve XX. századi történetéhez.

Mezey Barna „Reformkori börtöntervek Magyarországon” című tanulmánya bemutatja a kor külföldi modelljeit, a börtönügy akkori hazai problémáit, illetve a korszak börtönépítkezéseit. Mint ahogy a szerző rámutat: a tiszta, elméleti alapozású „nyugati” és a praktikus indíttatású hazai törekvések elegyéből alakult ki a reformkor börtönépítészete. Horváth Attila „A büntetőjog története Magyarországon a szovjet típusú szocializmus időszakában, különös tekintettel a koncepciós perekre” című dolgozatában arra törekszik, hogy szintetizálja a korszak büntetőjogáról, illetve büntetés-végrehajtásáról született – immáron tekintélyesnek mondható – szakirodalom legfontosabb eredményeit.

A négy egyetem és a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával létrejött kiadvány jól reprezentálja a hazai jogtörténészek munkásságát.

(Válogatás a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnokság Szakkönyvtára legújabb szerzeményeiből)

PRISON REVIEW

Professional and scientific bulletin of the Hungarian Prison Service

Appears quarterly * Volume 26, Number 3

CONTENTS

STUDIES

1 László Csere: The situation of human resources in the prison service

6 Katalin Heylmann: Information on the health care of the staff and the inmates

13 Barna Mezey: The appearance of the thought of education and correction in the history of prison matters

25 Borisz Szegál: Socialization and resocialization in the prison

39 András Csóti – Csilla Schukert-Szabó: The realization of a complex model program in the Állampuszta National Prison

45 Béla Nádasi – Tibor Sztodola: Farewell from the weapons? Possible reasons for the change in the use of weapons, substitution alternatives

73 András Szücs: Report on the lawfulness of the treatment of inmates

87 Krisztián Eperjes: Problems of investigation of the most common official crimes committed by staff of the prison service

OUTLOOK

103 Klára Király: News from the prison world

IN BRIEF

109 Calendar of events (Compiled by: Krisztina Kovács)

BOOKSHELF

115 József Lőrincz: Péter Tamáska: Political inmate to be searched, Prisons in Hungary from 1945 to 1990 – Book guide

117 Ferenc István Deák: Reference

JUSTIZVOLLZUGS-RUNDSCHAU

Fach- und Wissenschaftliche Zeitschrift des ungarischen Justizvollzuges

Erscheint vierteljährlich * Dritter Band des Sechszwanzigster Jahrgangs

INHALT

STUDIE

- 1 László Csere: Die Human-Ressource bei dem Justizvollzug
- 6 Katalin Heylmann: Berichterstattung über die gesundheitliche Versorgung der Personal und der Gefangenen
- 13 Barna Mezey: Auftritt der Gedanke der Erziehung und der Korrektion in der Geschichte des Gefängniswesens
- 25 Borisz Szegál: Sozialisation und Re-Sozialisation im Gefängnis
- 39 András Csóti – Csilla Schuckert-Szabó: Die Realisierung eines komplexen Modellprogramms in der Justizvollzugsanstalt Állampuszta
- 45 Béla Nádasi – Tibor Sztodola: Abschied vom Gewehr? Die möglichen Gründe der Veränderung des Waffengebrauchs, Alternativen
- 73 András Szücs: Lagebericht über die Legitimität der Behandlung der Gefangenen

- 87 Krisztián Eperjes: Die Ermittlungsprobleme der Amtsdelikte der Justizvollzugsbeamten

---

AUSBLICK

- 103 Klára Király: Nachrichten aus der Gefängniswelt

IN KURZEM

- 109 Kalender (zusammengestellt von Krisztina Kovács)

BÜCHERREGAL

- 115 József Lőrincz: Péter Tamáska: Politisch Verurteilte gesucht. Gefängnisse in Ungarn 1945-1990. – Bücherregal
- 117 Ferenc István Deák: Empfehlung

TARTALOM

TANULMÁNY

- 1 Csere László: A büntetés-végrehajtás humán erőforrás helyzete
- 6 Heylmann Katalin: Tájékoztató a személyi állomány és a fogvatartottak egészségügyi ellátásáról
- 13 Mezey Barna: A nevelés és a javítás gondolatának megjelenése a börtönügy történetében
- 25 Szegál Borisz: A szocializáció és reszocializáció a börtönben
- 39 Csóti András – Schuckertné Szabó Csilla: Egy komplex modellprogram megvalósítása az Állampusztai Országos Bv. Intézetben
- 45 Nádasi Béla – Sztodola Tibor: Búcsú a fegyverektől? A lőfegyverhasználat változásának lehetséges okai, helyettesítő alternatívák
- 73 Szűcs András: Helyzetkép a fogvatartottakkal kapcsolatos bánásmód törvényességéről

- 87 Eperjes Krisztián: A büntetés-végrehajtási testületi tagok által elkövetett legjellemzőbb „hivatali” bűncselekmények nyomozati problémái

---

KITEKINTÉS

- 103 Király Klára: Hírek a börtönvilágból

RÖVIDEN

- 109 Eseménynaptár (Összeállította: Kovács Krisztina)

KÖNYVESPOLC

- 115 Lőrincz József: Tamáska Péter: Politikai elítélt kerestetik. Börtönök Magyarországon 1945-1990. Könyvismertetés
- 117 Deák Ferenc István: Ajánló

Szent Adorján-nap 2007.
Képek a budapesti rendezvényről

Ára: 500 forint